

Vihdin kunta

Tervalammen osayleiskaavan rakennetun ympäristön inventointi

Raportti

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Inventoinnin tarkoitus ja tekijät	1
1.2	Tarkastelualue	1
1.3	Inventointimenetelmä.....	3
2	Aiemmat selvitykset ja suojelutilanne	10
2.1	Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009) ja valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (VAMA 2021)	10
2.2	Maakunnallisesti merkittävät kulttuurimaisemat ja rakennetun ympäristön kohteet.....	10
2.3	Yleiskaavassa suojellut kohteet	11
2.4	Muut selvitykset ja kohteet.....	11
2.4.1	Tervalammen rakennusinventointi 2000	11
2.4.2	Vihdin Tervalammen – Palajärven kaava-alueen inventointi joulukuussa 2010.....	13
2.4.3	Vihdin Tervalammen osayleiskaava-alueen inventointi loka-marraskuussa 2012.....	14
3	Rakennettujen ympäristöjen muotoutuminen tarkastelualueella	15
3.1	Kartanot ja vanha kylärakenne	15
3.2	Isojako, kantatilat ja torppariasutus.....	15
3.3	Huvilat ja vapaa-ajan asutus.....	19
3.4	Jälleenrakennuskausi.....	19
3.5	1900-luvun loppupuolen rakentaminen ja rakentaminen 2000-luvulla	20
4	Tarkistusinventoidut kohteet sekä rakennuskannaltaan yhtenäiset alueet	20
4.1	Tervalammen kartanokokonaisuus	20
4.1.1	Kartanon päärakennus, nro 1 (2000, kartanon kohdekortit)	23
4.1.2	Säteri, nro 2 (2000, kartanon kohdekortit).....	24
4.1.3	Viljamakasiini, nro 3 (2000, kartanon kohdekortit).....	25
4.1.4	Pehtoorin talo, nro 4 (2000, kartanon kohdekortit).....	25
4.1.5	Renkitupa, nro 5 (2000, kartanon kohdekortit).....	26
4.1.6	Väentupa, nro 28 (2000, kartanon kohdekortit)	27
4.1.7	Asuinrakennus, nro 18 (2000, kartanon kohdekortit)	27
4.1.8	Puutarhurin asunto ”Paratiisi”, nro 19 (2000, kartanon kohdekortit)	28
4.1.9	Vaunuvaja/autotalli, nro 17 (2000, kartanon kohdekortit)	29
4.1.10	Jokivarren kauppa, nro 31 (2000, kartanon kohdekortit)	29
4.1.11	Huoltokoti, nro 14 (2000, kartanon kohdekortit)	29

4.1.12	Keittiö ja ruokala, nro 12 (2000, kartanon kohdekortit)	31
4.1.13	Poliklinikka, nro 15 (2000, kartanon kohdekortit).....	32
4.1.14	Lämpökeskus, nro 13 (2000, kartanon kohdekortit)	34
4.1.15	Huoltola, nro 16 (2000, kartanon kohdekortit)	35
4.1.16	Naisosasto, nro 45 (2000, kartanon kohdekortit)	37
4.1.17	Karjarakennus, nro 30 (2000, kartanon kohdekortit).....	38
4.1.18	Asuinrakennus, nro 11 (2000, kartanon kohdekortit).....	39
4.1.19	Palokaluston varasto, nro 10 (2000, kartanon kohdekortit).....	39
4.1.20	Pilvilinna, henkilökunnan asuinrakennus, nro 9 (2000, kartanon kohdekortit).....	40
4.1.21	Sauna/autotalli, nro 7 (2000, kartanon kohdekortit) ja talousrakennus	41
4.1.22	Harrastetila, nro 8 (2000, kartanon kohdekortit).....	42
4.1.23	Henkilökunnan asuinrakennus, nro 6 (2000, kartanon kohdekortit).....	43
4.1.24	Verstas ja korjaamo, nro 25 (2000, kartanon kohdekortit).....	44
4.1.25	Kalustovaja, nro 26 (2000, kartanon kohdekortit)	45
4.1.26	Autotalli, nro 27 (2000, kartanon kohdekortit)	46
4.1.27	Talousrakennukset, nro 22 ja 23 (2000, kartanon kohdekortit)	46
4.1.28	Kasvihuoneet, nro 20 ja 21 (2000, kartanon kohdekortit)	47
4.1.29	Viljankuivaamo, nro 41 (2000, kartanon kohdekortit).....	48
4.1.30	Vesitorni, nro 29 (2000, kartanon kohdekortit)	49
4.1.31	Puhdistuslaitos, nro 24 (2000, kartanon kohdekortit)	49
4.2	Tervalammen kartanoon liittyviä rakennuksia.....	50
4.2.1	Huvilamäki, nro 9 (2000, kartanon kohdekortit)	50
4.2.2	Pohjola ja Kalliola, nro 10 (2000, kartanon kohdekortit)	50
4.2.3	Ojala, nro 38 (2000)	51
4.2.4	Seppälä, nro 39 (2000).....	52
4.2.5	Tervalammen kartanon saha	52
4.3	Karhumäkien sukuhauta ja Sahapelto nro 42 (2000)	53
4.4	Rinne, nro 38 (2012)	55
4.5	Vanhan Myllytien mutkan ympäristö, Saha	56
4.5.1	Saha, nro 28 (2000).....	57
4.5.2	Rauhanlinna, nro 34 (2012)	59
4.5.3	Koivurinne, nro 29 (2000), nro 15 (2010)	59
4.5.4	Vanha Myllytie 158.....	60
4.5.5	Mäntysuontie 6.....	62

4.6	Koivuniementien ja Vanhan Myllytien varsi, Kurjoo	63
4.6.1	Koivujuuri, nro 18 (2010).....	64
4.6.2	Kurju, nro 17 (2010).....	65
4.6.3	Fridhyddan, nro 16 (2010).....	66
4.6.4	Suvilahti, nro 13 (2010).....	67
4.6.5	Rauhala, nro 26 (2000), nro 14 (2010)	67
4.6.6	Koivuniemi, nro 27 (2000)	68
4.6.7	Leporanta, nro 17 (2012).....	69
4.6.8	Ihantola, nro 24 (2000).....	69
4.7	Joentausta	70
4.7.1	Vastamäki, nro 19 (2000).....	71
4.7.2	Katajikko nro 20 (2010)	72
4.7.3	Vesakkomäki, nro 20 (2000)	72
4.7.4	Sampola, nro 21 (2000)	74
4.8	Myllymäki	75
4.8.1	Millhill nro 17 (2000)	75
4.8.2	Koskirinne nro 18 (2000)	76
4.9	Tiensivu, nro 14 (2000).....	77
4.10	Peltola, nro 29 (2012)	77
4.11	Niittylä, nro 26 (2012)	78
4.12	Mairela.....	79
4.13	Löfkulla	79
4.14	Poikkipuoliaisien luoteisranta	81
4.14.1	Metsola, nro 61 (2000).....	82
4.14.2	Rauhala, nro 62 (2000).....	83
4.14.3	Rantahuhta, nro 32 (2012)	84
4.14.4	Koivumäki, nro 60 (2000)	85
4.14.5	Huhta, nro 59 (2000)	85
4.15	Poikkipuoliaisien kaakkoisranta	87
4.15.1	Jokirinne, nro 40 (2000).....	87
4.15.2	Salmela, nro 39 (2012)	88
4.15.3	Papinniemi, nro 27 (2012).....	89
4.15.4	Uusmäki, nro 41 (2000).....	89
4.15.5	Peikkokallio, nro 28 (2012).....	90

4.15.6	Nuottakoto	90
4.15.7	Pentti, nro 45 (2000)	91
4.15.8	Haudanniemi, nro 52 (2000), 2 (2012)	92
4.15.9	Kiviranta, nro 10 (2012).....	93
4.15.10	Auramaa, nro 53 (2000)	93
4.15.11	Urpula, nro 54 (2000), 47 (2012).....	95
4.15.12	Rauhaniemi, nro 55 (2000).....	96
4.15.13	Mustala 1, nro 22 (2012)	97
4.15.14	Pohjola, nro 57 (2000).....	97
4.15.15	Poukama, nro 31 (2012)	98
4.16	Tervalammen koulu.....	100
5	Johtopäätökset	102
5.1	Suosituksset	102
6	Lähteet	110
6.1	Painetut lähteet.....	110
6.2	Aiemmat selvitykset ja inventoinnit	110
6.3	Muut lähteet.....	111
6.4	Paikkatietoaineistot.....	111
6.5	Karttalähteet	111

FCG Finnish Consulting Group Oy ("FCG") on laatinut tämän raportin FCG:n asiakkaan ("Asiakas") toimeksiannon ja ohjeiden mukaisesti. Tämä raportti on laadittu FCG:n ja Asiakkaan välisen sopimuksen ehtojen mukaisesti. **FCG ei ole vastuussa tästä raportista tai sen käytöstä suhteessa mihinkään muuhun tahoon kuin Asiakkaaseen.**

Tämä raportti voi perustua kokonaan tai osaksi kolmansien osapuolten FCG:lle antamiin tietoihin tai julkisiin lähteisiin ja näin ollen tietoihin, joihin FCG:llä ei ole ollut vaikutusmahdollisuuksia. FCG toteaa nimenomaisesti, ettei sillä ole vastuuta sille annettujen virheellisten tai puutteellisten tietojen perusteella.

Kaikki oikeudet (mukaan lukien tekijänoikeudet) tähän raporttiin kuuluvat FCG:lle, tai Asiakkaalle, mikäli niin on sovittu FCG:n ja Asiakkaan välillä. Tätä raporttia tai sen osaa ei saa muokata tai käyttää uudelleen toiseen tarkoitukseen ilman FCG:n kirjallista lupaa.

Tervalammen osayleiskaavan rakennetun ympäristön inventointi

1 Johdanto

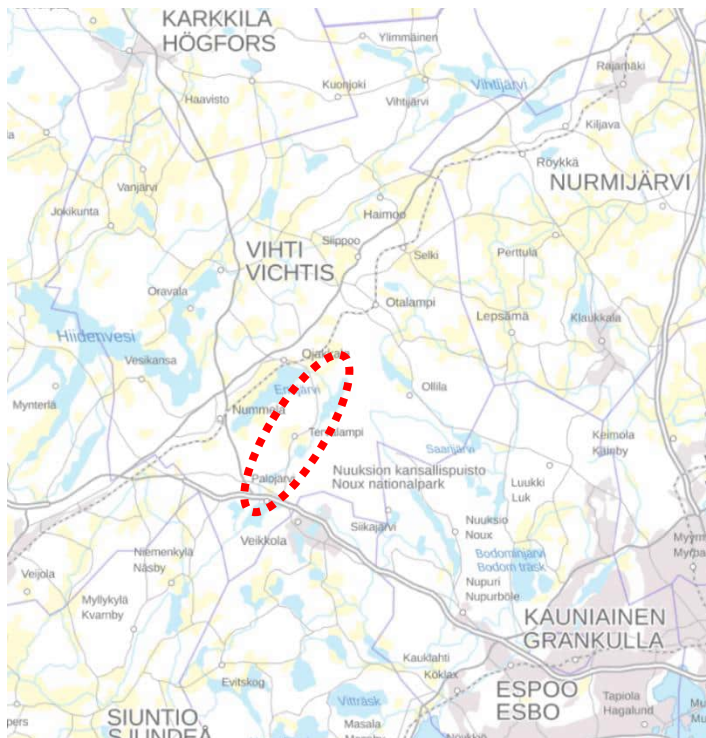
1.1 Inventoinnin tarkoitus ja tekijät

Työssä laadittiin yleiskaavatasoinen rakennetun ympäristön tarkistusinventointi Tervalammen osayleiskaavan alueelle. Tarkistusinventoinnissa selvitettiin ja tarkistettiin kaava-alueelta rakennuskulttuurin kannalta merkittävimmät aiemmin inventoidut kohteet ja annettiin kohteiden huomioimisesta yleiskaavoituksessa suositukset.

Vihdin kunta tilasi inventoinnin FCG Finnish Consulting Group Oy:ltä. Inventoinnin on laatinut arkkitehti SAFA Minttu Kervinen YKS-548. Vihdin kunnan edustajina työtä ovat ohjanneet Olga Hagström, Laura Pihlajakangas ja Petra Ståhl.

1.2 Tarkastelualue

Tarkastelualue sijoittuu Vihdin kunnan eteläosaan, Nummelan taajaman itäpuolelle. Tarkastelualueen itäpuolella on laaja, pienten järvien rikkoma metsäinen selännealue, jossa nykyisin on Nuuksion kansallispuisto. Turunväylä kulkee tarkastelualueen eteläosan läpi. Tarkastelualueen kaakkoispuolella on Kirkkonummeen kuuluva Veikkolan taajama.

Kuva 1. Selvitysalueen likimääräinen sijainti osoitettuna kartalla.

Tarkastelualue kattaa Tervalammen osayleiskaavan alueen. Etelässä tarkastelualue alkaa palojärven pohjoisrannalta Vanhan Turuntien ja Tarvontien risteystuntemasta. Pohjoisessa tarkastelualue ulottuu lähes Poikkipuoliaisien pohjoispäähän asti. Kaava-alue kattaa noin kilometrin levyisen vyöhykkeen Tervalammentien ympäristöstä Poikkipuoliaisien eteläpäättyyn asti sekä Poikkipuoliaisien kummatkin itä- ja länsirannan Nuuksion kansallispuistoa lukuunottamatta.

Tarkastelualueen suurmaisemaa luonnehtii laakso, jonka pohjalla Poikkipuoliaisien, Tervalampi ja Huhmarjärvi sekä niiden väliset joet ovat. Laakson kaakkoispuolella on Nuuksion laaja selännealue. Luoteispuolella on laakson ja Enäjärven välissä pienempi ja rikkonaisempi selännealue. Enäjärven luoteispuolella on koillisesta lounaaseen kulkeva Lohjanharju.

Tarkastelualue on maastonmuodoiltaan pienipiirteistä. Hieman laajempia kumpuilevia peltoaukeita on Tervalammen länsi- ja pohjoispuolella sekä Poikkipuoliaisien luoteispuolella Ojakkalassa. Laajimmat avoimet näkymät avautuvat kuitenkin järvien yli.

Kuva 2. Tarkastelualueen rajaus on osoitettu katkoviivalla kartalla.

1.3 Inventointimenetelmä

Työn yhteydessä on tarkistusinventoitu tarkastelualueen rakennuskanta. Inventointi tehtiin yleiskaavoitusta varten tarvittavalla tarkkuudella eikä rakennusten sisätiloja inventoitu.

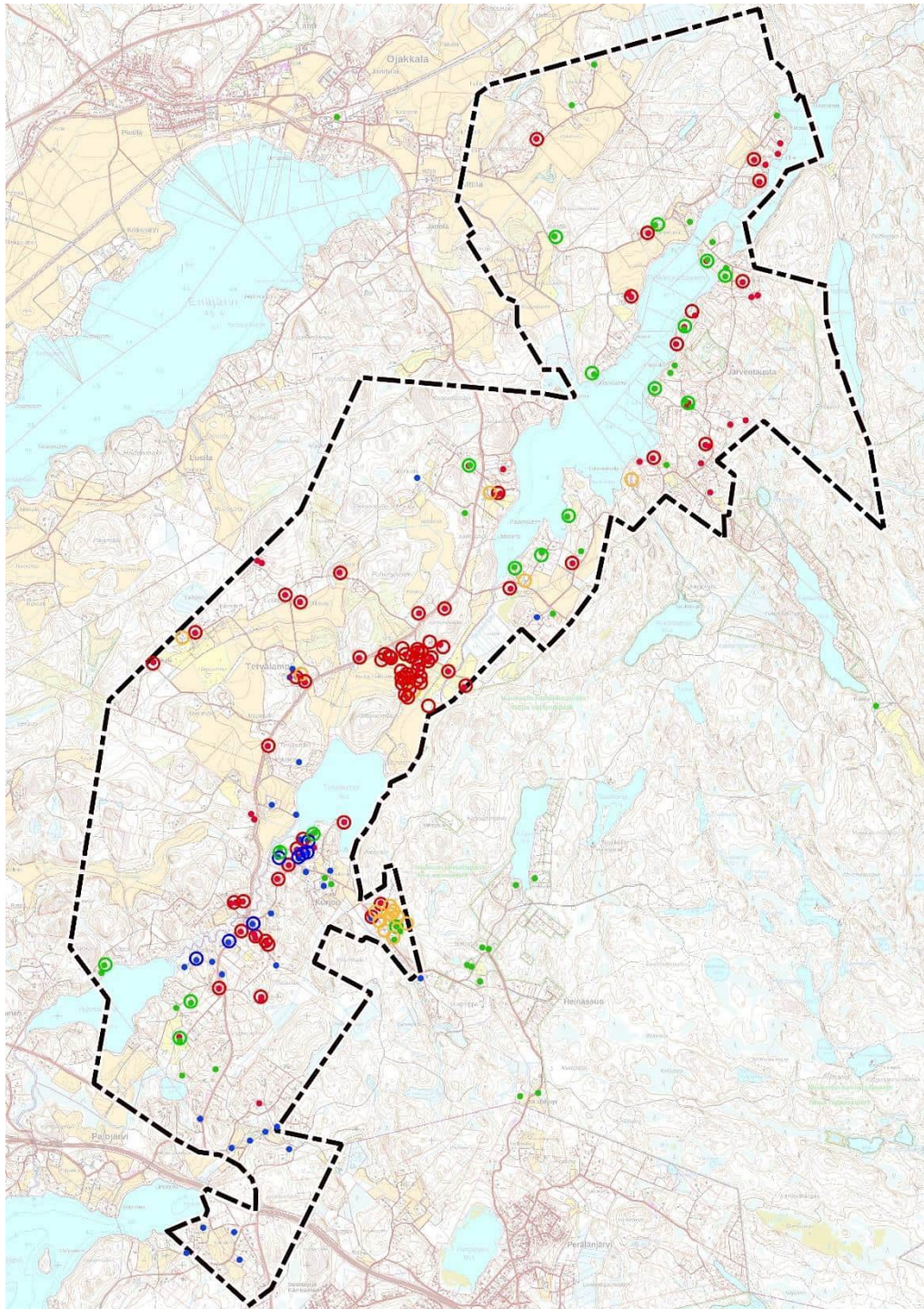
Inventointityö aloitettiin kokoamalla lähtöaineisto ja tutustumalla siihen. Tärkein lähtötietoaineisto on ollut vuosina 2000, 2010 ja 2012 laaditut aiemmat inventoinnit. Nämä inventoinnit kattavat lähes kokonaan alueen ennen 1950-lukua valmistuneen rakennuskannan. Koska aiemmissa inventoinneissa asuinrakennusten valmistumisvuosi on ollut ainoa inventointikohteiden valintakriteeri, niin joukossa on runsaasti oman aikansa hyvin tavanomaista ja vaatimatonta rakennuskantaa sekä myöhemmin voimakkaasti muuttuneita rakennuksia. Aiemmissa inventoinneissa tarkastelualueelta on inventoitu yhteensä noin 190 kohdetta muutamien kohteiden ollessa sellaisia, että ne on inventoitu useampaan kertaan.

Nyt tehdyn tarkistusinventoinnin tärkeimpänä tavoitteena on ollut nostaa esille tarkastelualueen kulttuurihistoriallisesti merkittävä rakennuskanta ja antaa suositukset sen huomioimisesta kaavaratkaisussa. Tarkistusinventoitaviksi kohteiksi valittiin kohteita, jotka edustavat tarkastelualueen erityyppisiä rakennuksia, kuten kantatiloja, kartanoita, torppia, 1920-1930-lukujen lohkotiloja, huviloita ja kesämökkejä sekä jälleenrakennuskauden asutustiloja keskittyen kohteisiin, joihin selvimmin liittyi sellaisia arvoja, jotka on huomioitava osayleiskaavoituksessa.

Inventoija teki kaavanlaatijoiden ja kyläyhdistyksen edustajan kanssa yhteisen maastokäynnin tarkastelualueelle 14.6.2022. Maastokäynnin tarkoituksena oli muodostaa inventoijalle kokonaisnäkemys tarkastelualueen rakennuskannasta sekä tarkistaa aiempien inventointien perusteella tehtyä alustavaa valintaa tarkistusinventointikohteista. Tällöin myös valokuvattiin Tervalammen kartanon ja entisen Tervalammen koulun rakennukset. Ensimmäisen maastokäynnin jälkeen tarkistusinventoitavien kohteiden listaa vielä tarkistettiin. Lähtötietojen ja ensimmäisen maastokäynnin perusteella maastossa tarkistettavaksi valittiin n. 150 kohdetta mukaan luettuna kartanoalueen rakennukset, joita oli n. 30 kohdetta.

Tarkistusinventointiin pyrittiin valitsemaan mukaan taloista, entisistä torpista, 1920-1930-lukujen lohkotiloista, huviloista ja kesämökeistä sekä jälleenrakennuskauden asutustiloista edustavimmat kohteet – siis sellaiset, joissa päärakennus (asuinrakennus) olisi rakennusajalle tyypillinen tai edustaisi jotain tiettyä tyyli- tai suuntausta, olisi edelleen edustava mahdollisista muutoksista huolimatta sekä joissa olisi myös jäljellä saman aikakauden talous- ja/tai piharakennuksia. Torppien, lohkotilojen ja jälleenrakennuskauden asutustilojen kohdalla painotettiin myös kohteen ympäristöä ja yhteyttä edelleen avoimeen viljelysmaisemaan. Lisäksi tarkistettaviin kohteisiin kuuluu Tervalammen kartanon alue ja kartanoon tiiviisti liittyviä kohteita. Kohdevalinnoissa huomioitiin myös kohteita, joihin vaikutti liittyvän alueelle merkittävää historiaa, kuten koulu, seuratalo ja henkilöhistoriaa.

Tarkistusinventoinnin ulkopuolelle jätettiin esimerkiksi asutushistoriallisia kohteita (esim. entisiä torppia), joiden rakennuskanta ei enää kuvasta kohteen historiaa aiemman inventoinnin tai muun lähtötiedon perusteella. Koska kaikkia aiemmin inventoituja kohteita ei pystytty maastokäynnillä tarkistamaan, tarkistusinventoinnin ulkopuolelle on voinut jäädä kohteita, joihin liittyy kaavoituksessa huomioitavia arvoja.

Kuva 3. Punaisella pisteellä esitetty vuoden 2000, sinisellä vuoden 2010 ja vihreällä vuoden 2012 inventointikohteet. Ympyröidyt kohteet valittiin maastossa tarkistettaviksi kohteiksi. Keltaisella ympyrällä on osoitettu aiemmin inventoimattomat kohteet. Lähes kaikki tarkistettavaksi valitut kohteet pystyttiin tarkistamaan maastokäynnillä. Osassa kohteita arvot osoittautuivat niin vaatimattomiksi, että kaikista tarkistetuista kohteista ei laadittu kuvauksia.

Inventointimenetelmästä ja tarkistusinventoitavista kohteista pyydettiin kommenttia Länsi-Uudenmaan museolta. Museolla ei ollut menetelmään eikä valittuihin tarkistusinventoitaviin kohteisiin huomauttamista.

Ennen maastokäyntiä arviottiin, että tarkistettavista kohteista noin 30 olisi kartanoalueen rakennusten lisäksi kulttuurihistoriallisilta arvoiltaan niin merkittäviä, että ne tulisi huomioida alueen kaavoituksessa. Tervalammen kartanoa oli tarkoitus käsitellä yhtenä kokonaisuutena.

Inventoinnin varsinainen maastokäynti tehtiin 9.8.2022. Maastokäynnin teki arkkitehti SAFA Minttu Kervinen. Maastossa tarkistettavien kohteiden kiinteistöjen omistajille lähetettiin kirjeitse etukäteen tiedote rakennusinventoinnista. Inventoinnista tiedotettiin myös paikallislehdessä ja kunnan muilla tiedotuskanavilla. Maastokäynnillä inventoija keskittyi etukäteen tarkistusinventoitavaksi valittujen kohteiden tarkistamiseen. Oman asiantuntemuksensa perusteella hän valitsi tarkistettavista kohteista ne, joihin selvimmin vaikutti liittyvän erilaisia arvoja ja valokuvasi nämä kohteet. Lähes kaikki kohteet vaikuttivat jostain näkökulmasta merkittäville, mutta joitain kohteita todettiin myös tuhoutuneiksi. Lisäksi maastokäynnillä nousi esille myös muutamia muita kohteita, jotka valokuvattiin. Muutama etukäteen tarkistusinventoitavaksi valittu kohde jäi tarkistamatta pihatiellä olevien puomien yms. syiden takia. Koska näitä kohteita oli vain muutama, kokonaisuuden kannalta niiden merkitys jää vähäiseksi.

Maastokäynnin jälkeen tarkistusinventoiduista kohteista laadittiin lyhyet kuvaukset ja ne arvoitettiin. Kuvauksissa on tuotu esille kohteen aiempi inventointinumero sekä mahdolliset muutokset aiempaan inventointiin nähden. Kohdekuvaus ja arvottaminen on laadittu yhteensä n. 80 kohteesta mukaan lukien kartanoalueen rakennukset. Osa maastossa tarkistetuista kohteista osoittautui niin muuttuneiksi tai alkujaankin arvoiltaan vaatimattomiksi, että niistä ei laadittu kohdekuvaus.

Samalla tarkasteltiin, onko selvitysalueelta rajattavissa kyläkuvallisesti tai muuten rakennuskannaltaan yhtenäisiä alueita, jotka ovat tarpeen huomioida maankäytön suunnittelussa. Kohde käsittää tyypillisesti yhden pihapiirin. Kohteiden kuvauksissa keskityttiin kunkin kohteen päärakennukseen, joka tyypillisesti on asuinrakennus. Rakennuskannaltaan yhtenäisinä alueina käsiteltiin mm. Tervalammen kartanon aluetta, Vanhan Myllytien varren tiiviimmin asutettuja alueita sekä esimerkiksi Poikkipuoliaisen rantoja. Yhtenäisiä alueita muodostui kartanoalueen lisäksi viisi.

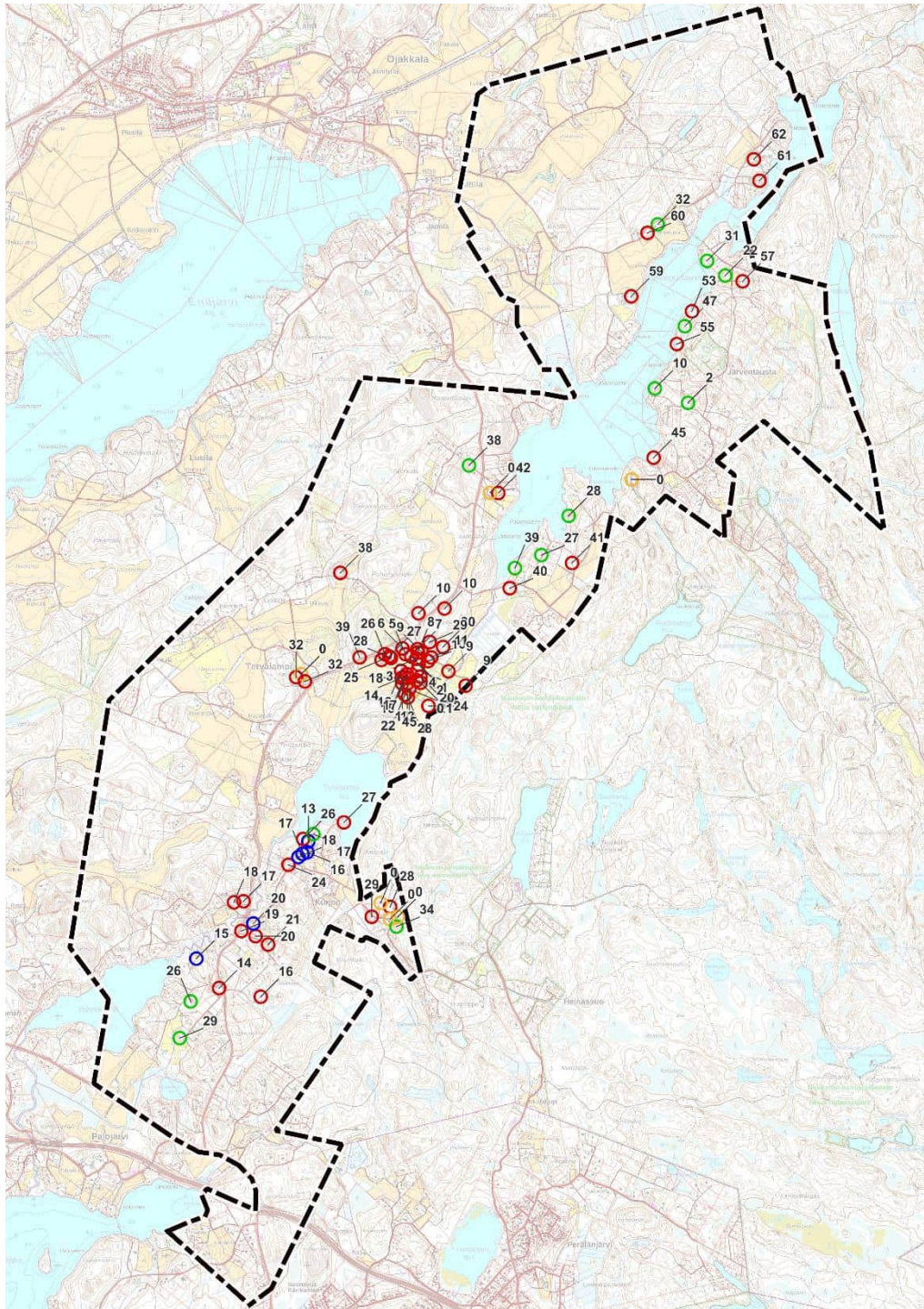
Kohteita ja alueita arvoitettaessa on tarkasteltu niiden rakennushistoriallisia arvoja (R), rakennustaiteellisia arvoja (A), historiallisia arvoja (H) sekä maisemallisia (M) ja ympäristöllisiä arvoja (Y).

Osana **rakennushistoriallisia arvoja (R) ja rakennustaiteellisia arvoja (A)** on huomioitu kohteen arkkitehtoninen ja rakennustekninen arvo, harvinaisuus, alkuperäisyys ja säilyneisyys sekä kerroksellisuus. Arkkitehtoninen arvo liittyy esimerkiksi tiettyyn tyyliuuntaukseen tai tunnettuun suunnittelijaan, rakennustekninen arvo puolestaan tiettyyn rakennustekniikkaan tai vaikkapa materiaaliin.

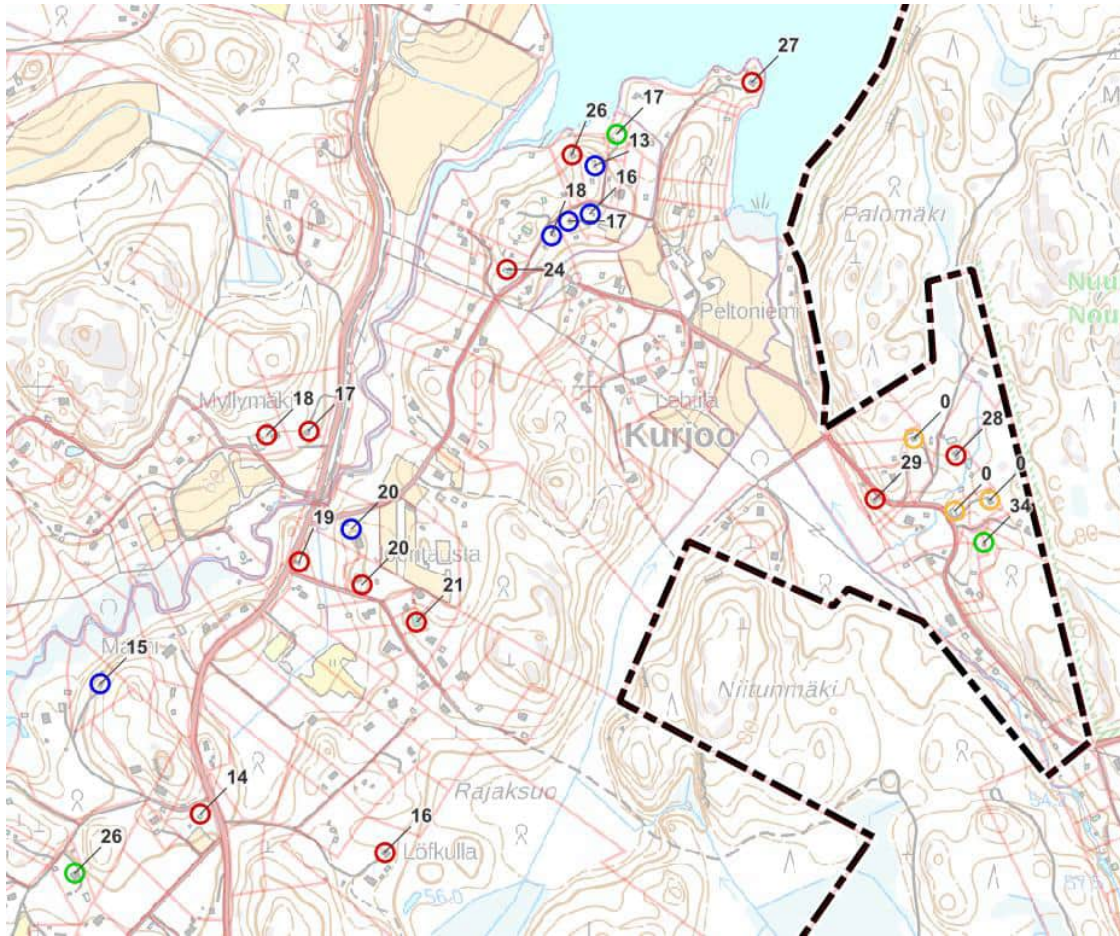
Historiallisina arvoina (H) on tuotu esille mm. asutus-, elinkeino-, sivistys-, yhdistys-, sota-, liikenne-, henkilö- sekä hallinto- ja kirkkohistoriaan liittyviä kulttuurihistoriallisia arvoja. Historialliset arvot kytkeytyvät kohteen kulttuurihistorialliseen merkitykseen. Kohteen kulttuurihistoriallinen merkitys ilmenee aineellisina tai henkisenä kulttuuriperintönä ja/tai kohde on todistusvoimainen esimerkki jostain ilmiöstä.

Maisemallisina (M) ja ympäristöllisinä arvoina (Y) on tarkasteltu rakennuksen merkitystä osana maisemaa, kuten rakennuksen näkyvyyttä maisemassa ja rakennuksen merkitystä osana laajempaa rakennusryhmää. Rakennuksen merkitystä alueen identiteetille on myös tarkasteltu ympäristöllisenä arvona.

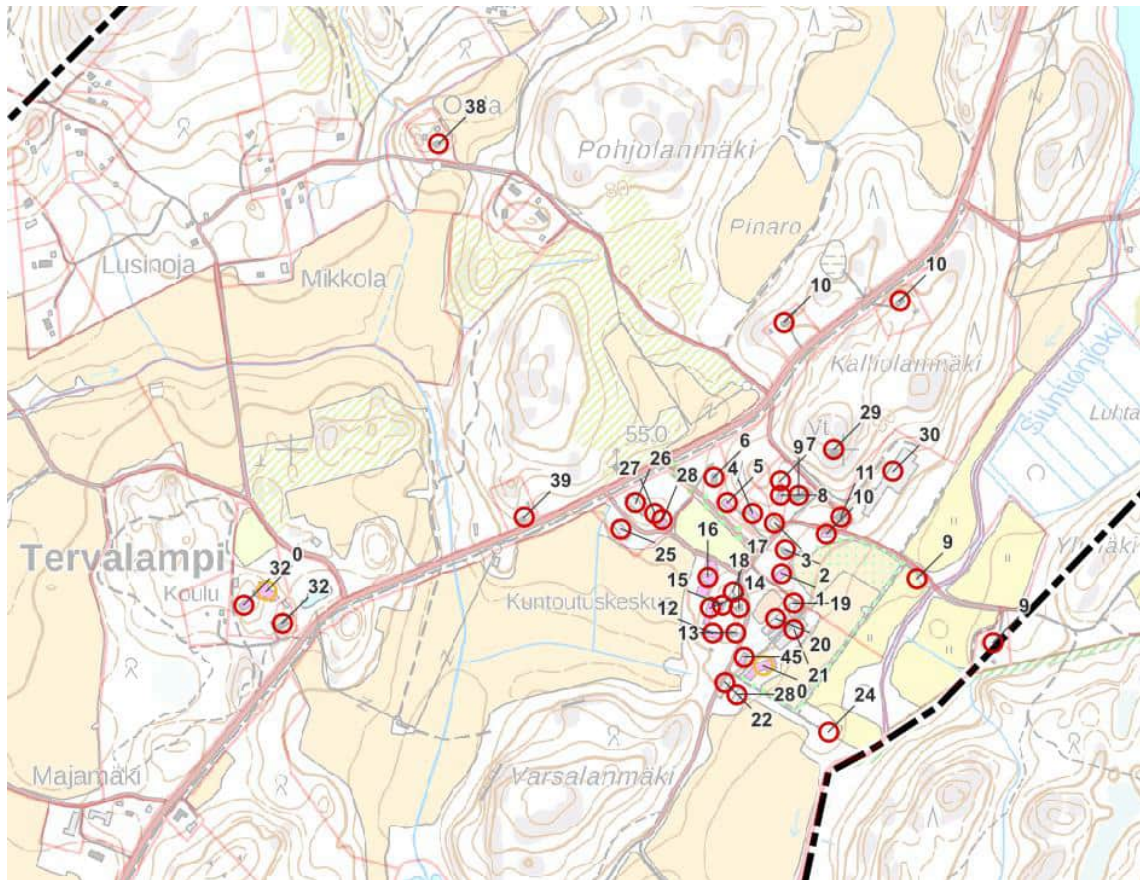
Kohteissa todettujen arvojen perusteella niiden huomioimisesta kaavaratkaisussa on annettu suositukset. Suositukset esitetään osana raportin johtopäätöksiä luvussa 5.

Kuva 4. Punaisella ympyrällä esitetty vuoden 2000, sinisellä vuoden 2010 ja vihreällä vuoden 2012 inventointien tarkistusinventoidut ja arvoitetut kohteet. Keltaisella ympyrällä on osoitettu aiemmin inventoimattomat kohteet. Kohdenumero viittaa aiemman inventoinnin kohdenumerointiin. Seuraavilla sivuilla erikseen karttaotteet tarkastelualueen eteläosasta ja kartanon ympäristöstä.

Kuva 5. Punaisella ympyrällä esitetty vuoden 2000, sinisellä vuoden 2010 ja vihreällä vuoden 2012 inventointien tarkistusinventoidut ja arvoitetut kohteet tarkastelualueen eteläosassa. Keltaisella ympyrällä on osoitettu aiemmin inventoimattomat kohteet. Kohdenumero viittaa aiemman inventoinnin kohdenumerointiin.

Kuva 6. Punaisella ympyrällä esitetty vuoden 2000, sinisellä vuoden 2010 ja vihreällä vuoden 2012 inventointien tarkistusinventoidut ja arvoitetut kohteet Tervalammen kartanon ympäristössä. Keltaisella ympyrällä on osoitettu aiemmin inventoimattomat kohteet. Kohdenumero viittaa aiemman inventoinnin kohdenumerointiin.

2 Aiemmat selvitykset ja suojelutilanne

2.1 Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009) ja valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (VAMA 2021)

Tarkastelualueella ja sen läheisyydessä ei ole valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä (RKY 2009). Lähin RKY-kohde on Vuorelan koulukoti Nummelan taajaman luoteispuolella. Alue sijaitsee n. 8 km tarkastelualueesta luoteeseen Hiidenveden rannalla.

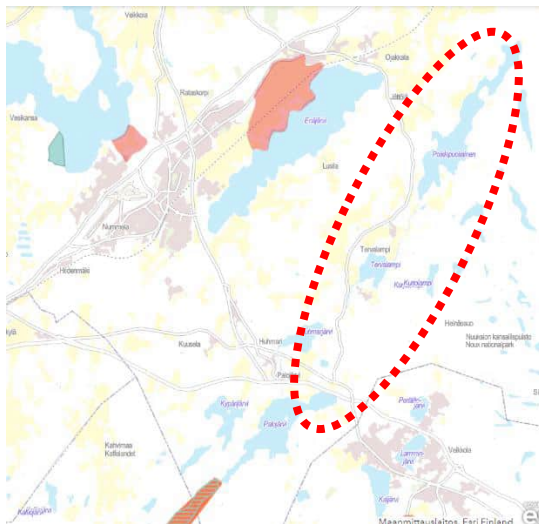
Tarkastelualue ei kuulu myöskään valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin (VAMA 2021). Lähin valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (VAMA 2021) Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat sijoittuu Siuntion kunnan puolelle tarkastelualueesta lounaaseen. Maisema-alueen koilliskärki ulottuu Vihdin kunnan puolelle Palojärven kapeaan lounaisosaan. Tarkastelualueen eteläreunalta maisema-alueen reunalle on n. 3 km.

2.2 Maakunnallisesti merkittävät kulttuurimaisemat ja rakennetun ympäristön kohteet

Tarkastelualueella ei myöskään ole maakunnallisesti merkittäviä kulttuuriympäristöjä. Lähin maakunnallisesti merkittävä kulttuurimaisema on Enäjärven kulttuurimaisema (Missä maat on mainiommat 2016). Se kattaa Enäjärven luoteisrannan. Alue on osoitettu Uusimaa-kaava 2050 -kokonaisuudessa.

Enäjärven kulttuurimaiseman kuvaus:

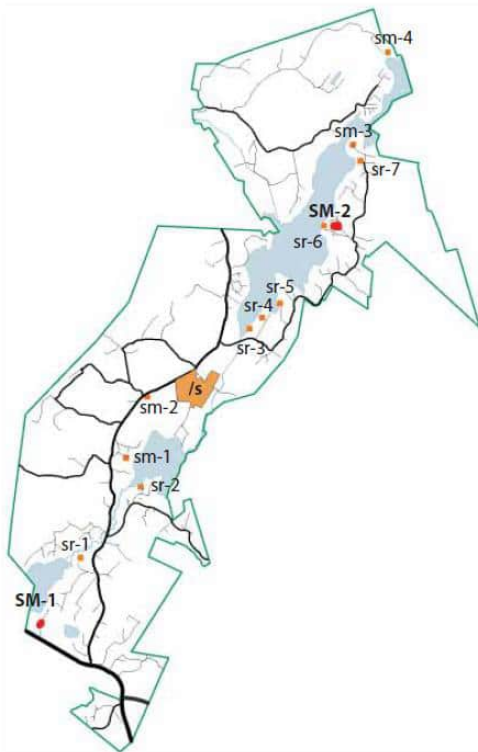
Enäjärven harjun ja järven väliin jäävä kulttuurimaisema kuvastaa Salpausselän vaiheita jääkaudelta nykyaikaan. Laajan viljelymaiseman halki kulkee Hanko-Hyvinkää rautatie. Arvokkainta rakennuskantaa edustavat Kotkaniemen 1600-luvun puolivälissä syntynyt kartano, jonka päärakennus on 1800-luvulta sekä kartanon entiset torpat ja mäkituvat, jotka ovat säilyneet 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alusta.

Kuva 7. RKY-alueiden rajaus (turkoosilla korostettu alue), VAMA 2021 -alueiden rajaus (turkoosi vaakaviivitus), maakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen rajaus (punaisella korostettu alue) ja selvitysalueen likimääräinen rajaus. Karttalähde: Uudenmaan liiton karttapalvelu.

2.3 Yleiskaavassa suojellut kohteet

Tarkastelualueella ei ole voimassa olevaa yleiskaavaa. Tervalammen osayleiskaavan aiemmassa luonnoksessa vuodelta 2016 on merkitty seitsemän rakennusperintökohdetta sr-merkinnällä ja Tervalammen kartanoalue /s-merkinnällä.

Kuva 8. Tervalammen vuoden 2016 osayleiskaavaluonnoksessa osoitetut rakennusperintökohteet ja muinaismuistot. Tervalammen kartano on osoitettu /s-merkinnällä. Muut kohteet ovat sr-1 Mairela, sr-2 Suvilahti, sr-3 Salmela, sr-4 Papinniemi, sr-5 Peikkokallio, sr-6 Peikkokallio ja sr-7 Mustala I. Muinaismuistokohteet on merkitty sm-merkinnöillä.

2.4 Muut selvitykset ja kohteet

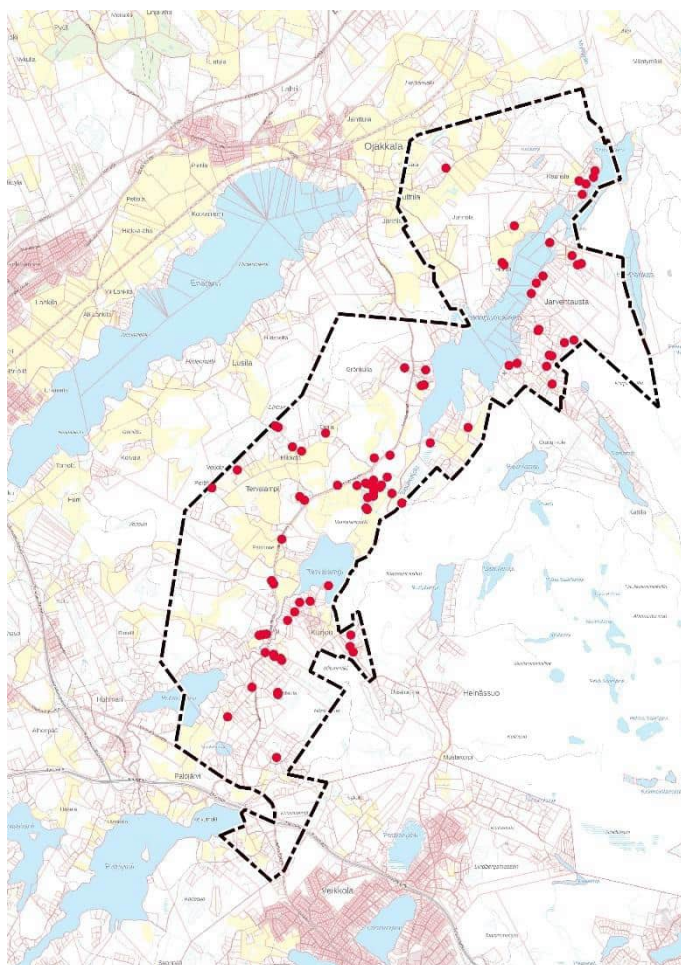
2.4.1 Tervalammen rakennusinventointi 2000

Vuoden 2000 inventoinnin on laatinut Ulla Teräs.

Inventoinnissa pyrittiin inventoimaan jo silloin vireellä olleen Tervalammen osayleiskaavan alueen ennen vuotta 1950 valmistunut rakennuskanta. Tällaisia kohteita inventoinnin alueelta paikannettiin noin 150. 110 kohdetta tarkistettiin maastossa ja valokuvattiin. Näistä kohteista laadittiin myös inventointikortit. Inventointikortit ovat osittain käsin täytetyt eikä valokuvia ole liitetty inventointikortteille. Näin ollen vuoden 2000 inventoinnin valokuvat eivät ole olleet käytettävissä nyt tehdyn tarkistusinventoinnin aikana.

Vuoden 2000 inventoinnin yhteydessä on kattava kuvaus Tervalammen kylän ja maiseman historiasta. Inventointiraportissa on käsitelty alueen topografiaa, tiestöä, tiloja ja kartanoa, torppia, peltoja ja niittyjä, sahoja ja myllyjä sekä kesähuiloita.

Inventoinnissa on kuvattu hyvin suppeasti kohteisiin liittyviä arvoja. Luettelointiperuste on kuvattu muutamalla sanalla, ja tyypillisiä luettelointiperusteita ovat esimerkiksi valmistumisajankohta tai se, että kohteessa on ollut torpan paikka. Ajan inventoinneille tyypilliseen tapaan arvot on kuvattu ”rasti ruutuun” -menetelmällä rastittamalla rakennushistoriallinen, historiallinen ja/tai maisemallinen arvo. Arvoista ei ole sanallisia kuvauksia. Edustavimpia ja parhaiten säilyneitä kohteita on nostettu esille kylän ja maiseman historiaa kuvaavan luvun yhteydessä nykytilanteen kuvauksissa.

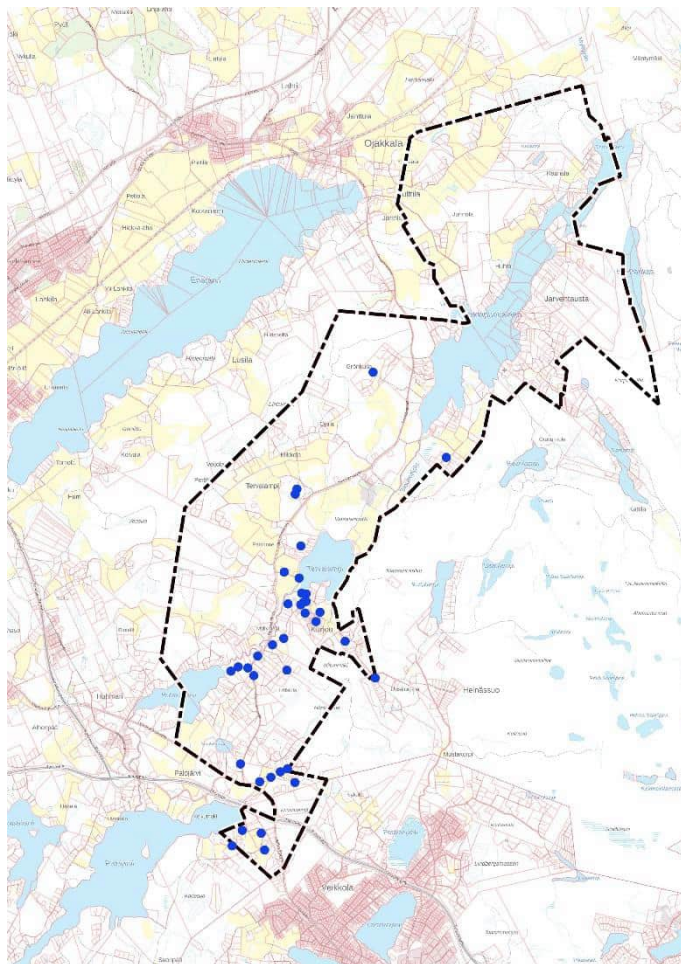
Kuva 9. Vuonna 2000 inventoidut kohteet (punainen piste) sekä tarkastelualueen rajaus katkoviivalla.

2.4.2 Vihdin Tervalammen – Palajärven kaava-alueen inventointi joulukuussa 2010

Vuoden 2010 inventoinnin on laatinut Eija Hurme.

Vuoden 2010 inventointi oli aiemman inventoinnin täydennysinventointi. Siinä täydennysinventointiin aiemman inventointialueen eteläosan rakennuskantaa sekä laajennettiin jonkin verran inventointialuetta etelään.

Täydennysinventoinnissa inventoitiin 35 vanhaa ennen vuotta 1950 rakennettua tai muuten kylän asutushistoriaan kuuluvaa kiinteistöä, joihin kuuluvat mm. vanhat kylätontit ja torpat. Inventointikohteista on laadittu inventointikortit, joihin on liitetty myös valokuvat kohteista. Kohteiden arvot on kuvattu ”rasti ruutuun” -menetelmällä rastittamalla rakennushistoriallinen, historiallinen ja/tai maisemallinen arvo. Mikäli kohteeseen on katsottu liittyvän arvoja, niistä on lyhyet sanalliset kuvaukset, kuten ”Vanhana torpanpaikkana tilalla on asutushistoriallista merkitystä”. Koska täydennysinventoinnin valintakriteerinä on käytetty ainoastaan rakennusten valmistumisvuotta, suurin osa kohteista on aikansa tavanomaista ja muuttunutta rakennuskantaa, eikä kohteisiin ole katsottu liittyvän erityisiä arvoja.

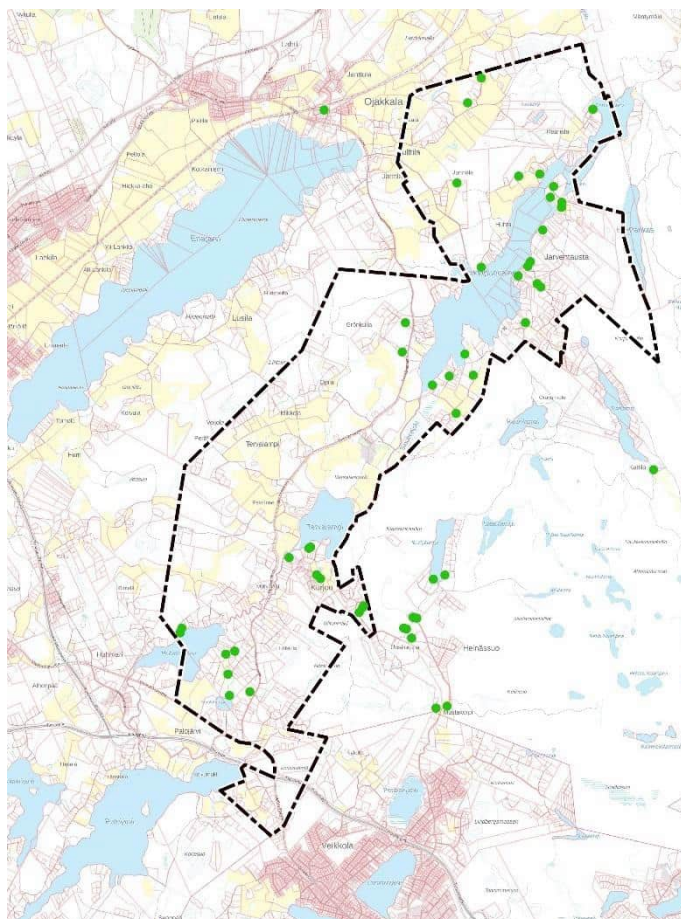
Kuva 10. Vuonna 2010 inventoidut kohteet (sininen piste) sekä tarkastelualueen rajaus katkoviivalla.

2.4.3 Vihdin Tervalammen osayleiskaava-alueen inventointi loka-marraskuussa 2012.

Vuoden 2012 inventoinnin on laatinut Eija Hurme.

Vuoden 2012 inventointi oli aiempien inventointien täydennysinventointi. Siinä täydennysinventointiin aiemman inventointialueen rakennuskantaa sekä laajennettiin jonkin verran inventointialuetta itään. Täydennysinventoinnissa inventointiin 49 vanhaa ennen vuotta 1950 rakennettua kiinteistöä. Suurin osa kohteista oli viime vuosina kunnostettuja kesäasuntoja. Vuoden 2012 täydennysinventoinnin myötä Tervalammen kaava-alueen vanhempi rakennuskanta on inventoitu kattavasti.

Vuoden 2012 täydennysinventointikohteista on laadittu inventointikortit, joihin on liitetty myös valokuvat kohteista. Kohteiden arvot on kuvattu ”rasti ruutuun” -menetelmällä rastittamalla rakennushistoriallinen, historiallinen ja/tai maisemallinen arvo. Mikäli kohteeseen on katsottu liittyvän arvoja, niistä on lyhyet sanalliset kuvaukset, kuten ”Rakennuskanta edustaa kokonaisuudessaan 1930-luvun rakentamista ja on säilyttänyt alkuperäistä olemustaan.” Koska täydennysinventoinnin valintakriteerinä on käytetty ainoastaan rakennusten valmistumisvuotta, suurin osa kohteista on aikansa tavanomaista ja muuttunutta rakennuskantaa, eikä kohteisiin ole katsottu liittyvän erityisiä arvoja.

Kuva 11. Vuonna 2012 inventoidut kohteet (vihreä piste) sekä tarkastelualueen rajaus katkoviivalla.

3 Rakennettujen ympäristöjen muotoutuminen tarkastelualueella

Vuoden 2000 inventoinnin yhteydessä on kattava kuvaus Tervalammen kylän ja maiseman historiasta. Inventointiraportissa on käsitelty alueen topografiaa, tiestöä, tiloja ja kartanoa, torppia, peltoja ja niittyjä, sahoja ja myllyjä sekä kesähuviloita.

Oheen on kuvattu lyhyesti rakennettujen ympäristöjen muotoutumista Tervalammella.

3.1 Kartanot ja vanha kylärakenne

Keskiaikaisesta Tervalammen kylästä vanhimmat kirjalliset maininnat ovat 1500-luvulta. Vuonna 1564 taloluku oli 8.

1641 Tervalammen kylä läänitettiin Georg Johan Knorringille sotilaallisten ansioiden vuoksi ja vuoteen 1651 mennessä läänitykseen oli liitetty viisi tilaa lisää. Näin muodostui Tervalammen kartano, joka sai säterivapauden vuonna 1661, joka kumottiin 1682. Tällöin kartanosta tuli säteriratsutila.

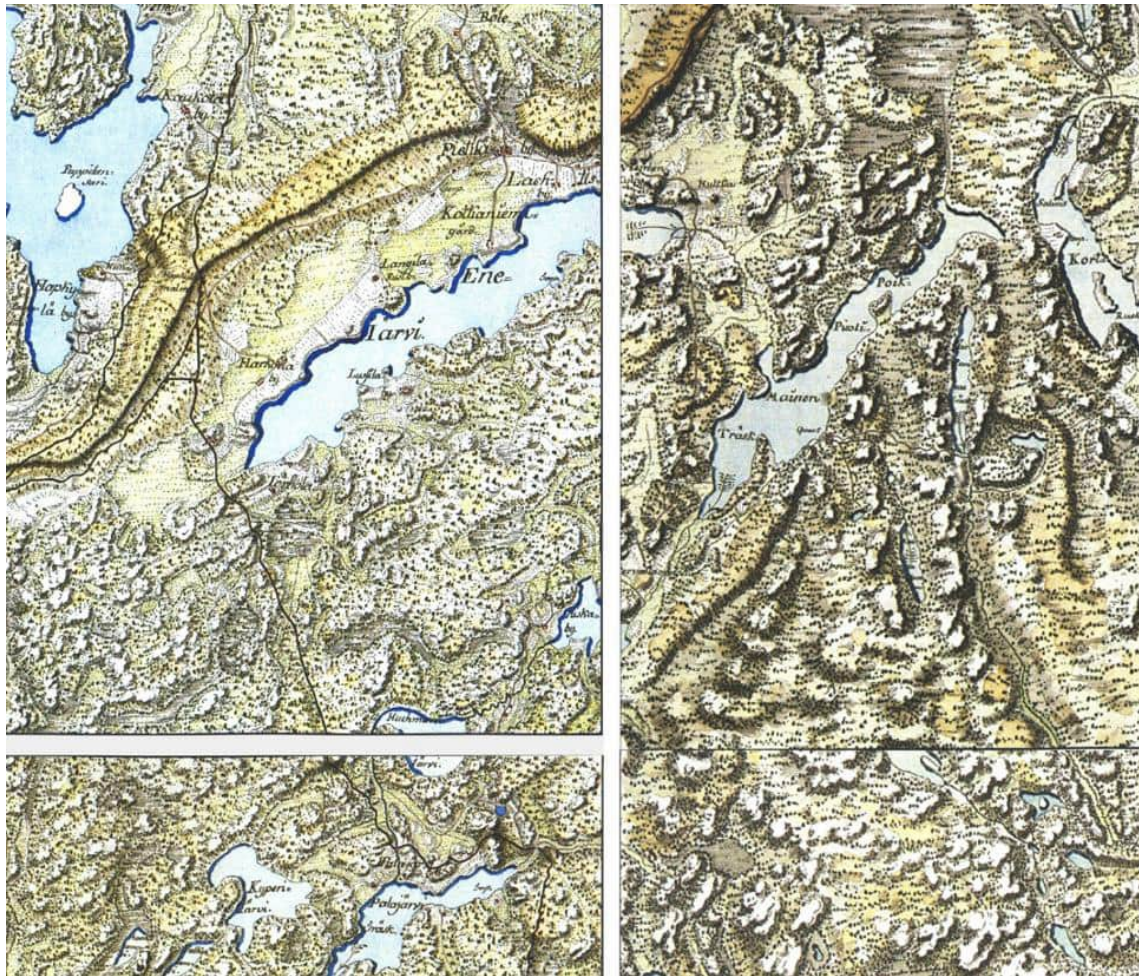
1700-luvulla Tervalammen alueella oli kaksi asutuskeskittymää, joista toinen oli kartano ja toinen oli Hiiskan kylä.

3.2 Isojako, kantatilat ja torppariasutus

1700-luvulla Ruotsi-Suomessa pyrittiin tehostamaan maataloutta. Toimeenpannulla isojaolla pyrittiin eroon monista sarkajaan aiheuttamista ongelmista. Talojen sarkajaan mukaiset, hajallaan sijainneet peltosarat yhdistettiin isommiksi kokonaisuuksiksi. Tämän myötä kukin talo pystyi viljelmään palstojaan oman harkintansa mukaan ja tilojen halkominen ja lohkominen helpottui, samoin kuin torppien perustaminen. Vuoden 1757 valtiopäivillä isojako hyväksyttiin ainoaksi maanjakomenetelmäksi. Isojako oli toteutettava, jos yksikin kylän talo sitä vaati. Isojaossa käytiin ensin läpi kylien väliset rajat muodostaen jakokunnat, ja sen jälkeen talojen rajat. Peltujen lisäksi aiemmin kylän yhteiset laidunmaat ja metsät myös jaettiin talojen veroluvun mukaan. Suomessa isojako alkoi Pohjanmaalta. Etelä-Suomessa isojako suoritettiin pääasiassa 1800-luvun alkupuolella.

Tervalammella Hiiskan kylän viljelysmaat jaettiin isojaossa vuonna 1769 ja metsämaat 1772. Tuolloin kylässä oli 3 taloa: Hiiskan rustholli, Teirlän rustholli ja Haaran augmentti. Tervalammen kartanon maat eivät olleet isojaossa mukana. Talot sijaitsivat isojakokarttojen mukaan edelleen keskiaikaisella kylätontillaan tien varressa. Isojaon myötä Teirlä muutti kylätontilta pohjoisemmaksi Teirlänmäkenä nykyisin tunnetun mäen etelärinteelle.

1770-luvulta olevassa Kuninkaan kartastossa on esitetty asutus, tiet, viljelykset ja metsät. Kartastosta hahmottuu hyvin Lohjanharju ja sen eteläpuolinen viljelysaukea Enäjärven luoteisrannalla. Tarkastelualueella on pienialaisia viljelyksiä Poikkipuolaisen ja Tervalammen rannalla. Espoosta Vihtiin ja edelleen nykyisen Nummelan kautta Hämeeseen johtanut suurempi tie näkyy myös kartalla. Tien linjaus noudattaa nykyisten Turuntien ja Porintien linjausta. Tarkastelualueelta hahmottuu nykyistä Tervalammentietä mukaileva vanha tieyhteys. Tervalammen rannalle on merkitty Hiska by ja Tervajärvi by sekä tien varteen joitakin asumuksia ja torppia. Tarkastelualueen pohjoisosassa Hulttilaan on merkitty asutusta. Myös Poikkipuolaisen itäpuolella on koilliseen johtava tie, jonka varrella on muutamia torppia sekä Ruuhilammesta laskevan puron rannalla mylly.

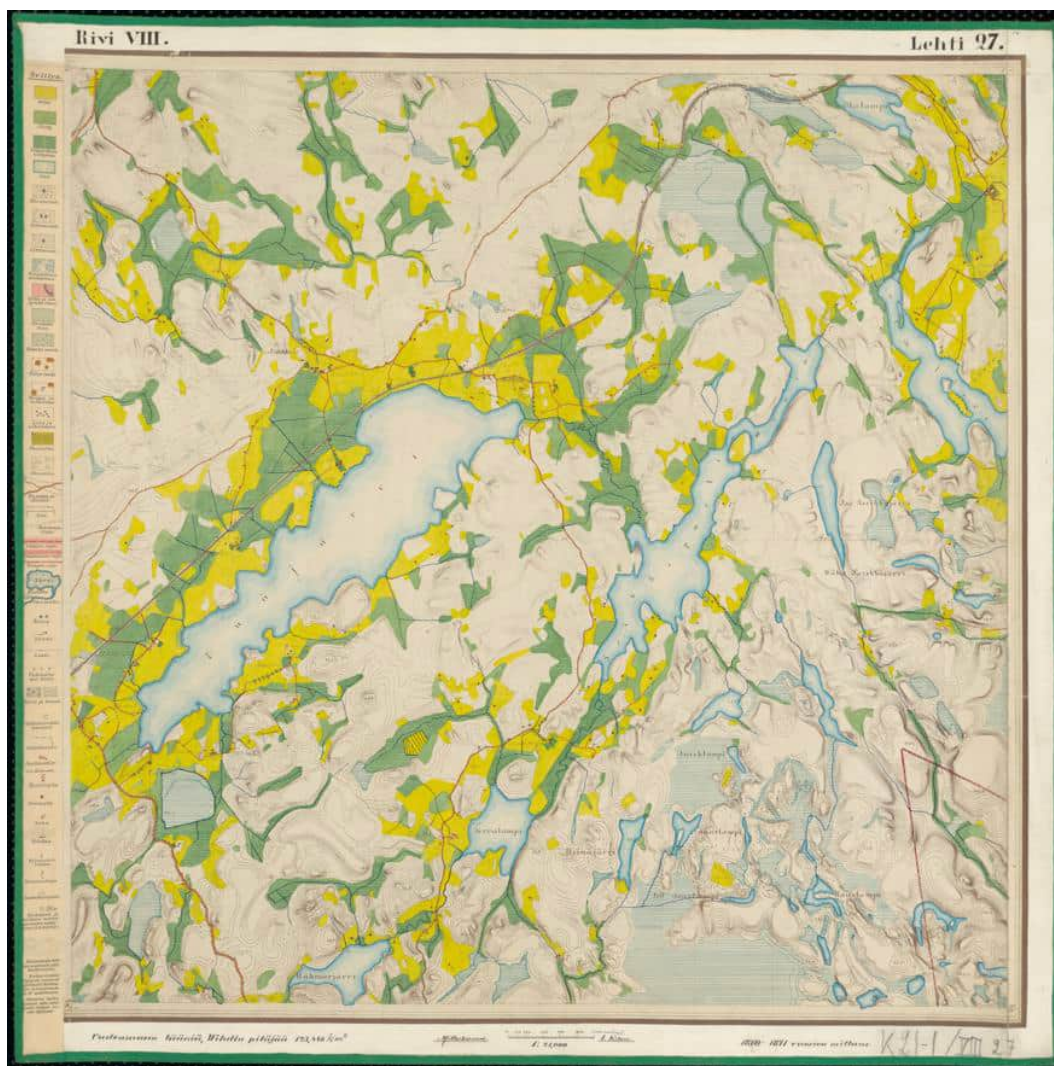
Kuva 12. Ote Kuninkaan kartaston selvitysaluetta koskevista karttalehdistä. Kartasto on laadittu vuosina 1776-1805. Kuvälähde: <https://timomeriluoto.kapsi.fi/>

1870-luvulla Teirlän rustholli liitettiin Tervalammen kartanoon ja seuraavalla vuosikymmenellä myös Haara. 1900-luvun alkuun mennessä myös Hiiska oli kartanon omistuksessa. Näin kaikki alueen tilat ja niiden maille perustetut torpat olivat kartanon omistuksessa. Tarkastelualueen pohjoisosassa oli Ojakkalan ja Hulttilan kylien talojen maita ja näiden torppia.

Tarkastelualueella on ollut runsaasti torppia ja niiden historia on pitkä. Tervalammen kartanolla tiedetään olleen yksi torppa jo 1600-luvulla. 1700-luvulla erityisesti isojako helpotti torppien perustamista maanomistusolojen selkiytyttyä. Tervalammen alueella torppia oli puolensataa 1870-luvulla. Varsinaisten torppien lisäksi alueella oli sotilastorppia ja muonatorppia. Muonatorppiin ei kuulunut viljelysmaata. Torpat eivät välttämättä säilyneet kovin pitkiä aikoja asuttuna, eikä niitä kaikkia ole merkitty karttoihin. Tarkastelualueella torpat sijoituivat 1700-luvulla pääasiassa isompien peltoaukeiden laidoille teiden varsille. 1800-luvulla torppariasutus levisi myös Nuuksion yläkylän alueen reunojen huonommille viljelysmaalle ja kulkuyhteydet kehittivät asutuksen myötä.

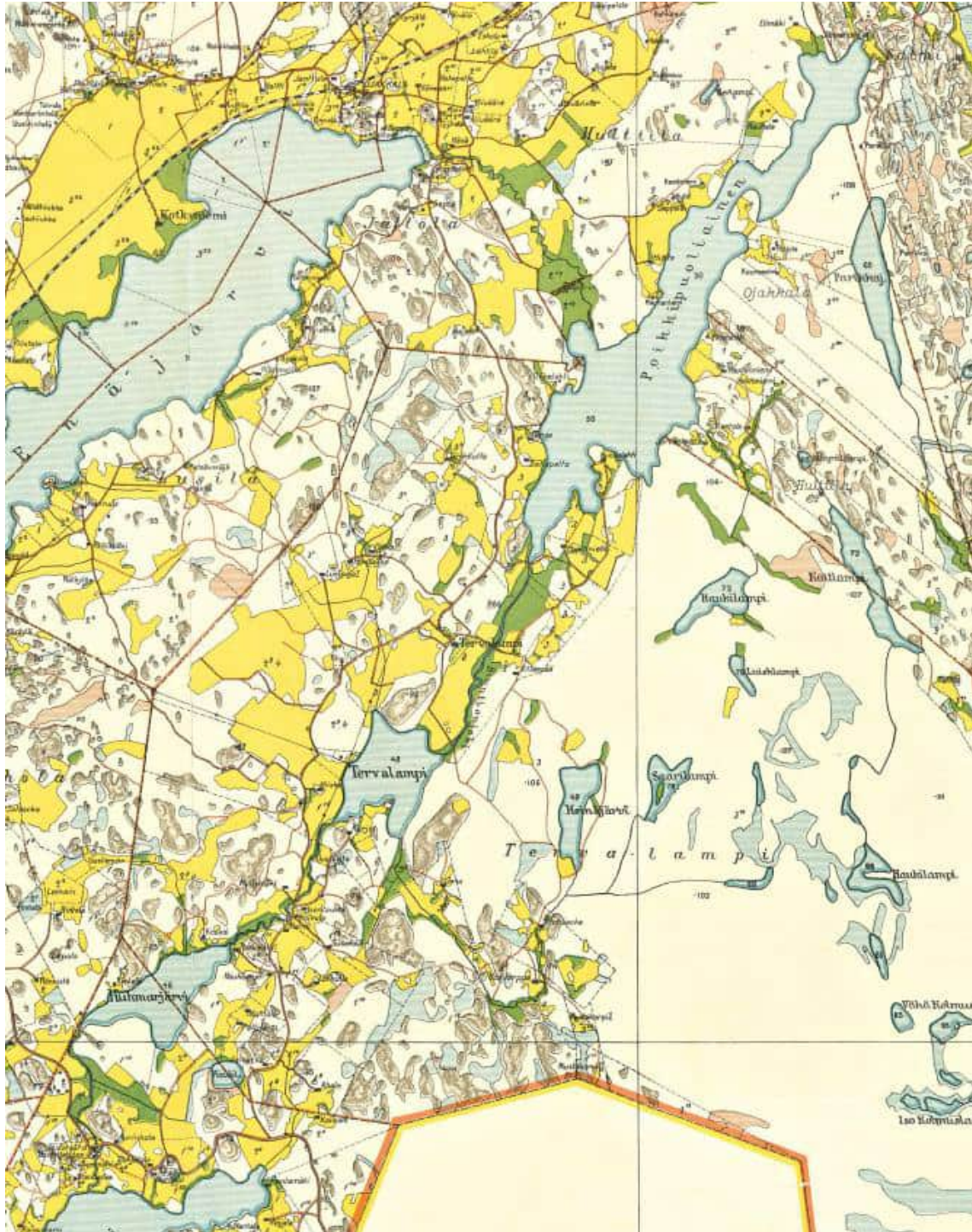
Hiiskan ja Haaran talonpaikat ovat edelleen asuttuja, mutta rakennuskanta on uudistunut. Myös Teirlän mäen eteläreuna on edelleen asuttu, mutta rakennuskanta on uudistunut. Tarkastelualueen lukuisista torpanpaikoista suuri osa on edelleen asuttuja, mutta torppien rakennuskanta on

uudistunut voimakkaasti. Torppien rakennukset olivat alun perin vaatimattomia pieniä hirsitupia. Kun torpat itsenäistyivät 1920-luvulla, päärakennus tyyppillisesti korvattiin uudella isommalla rakennuksella tai vanhaa rakennusta korjattiin ja laajennettiin. Tarkastelualueella on muutamia entisiä torppia, joiden päärakennuksessa on vielä säilynyt osia torppariaikaisesta tuvasta. Lisäksi tarkastelualueella on useita entisiä torppia, joiden päärakennus on 1920-luvulta. Maatalouden tilakoon kasvun myötä maatalous kävi entisillä torpilla kannattamattomaksi 1900-luvun loppupuoliskolla ja nykyisin entiset torpat ovat joko asuinkäytössä tai vapaa-ajan asuntoina. Osa etenkin rannoilla sijainneista torpista otettiin vapaa-ajan huviloina käyttöön jo 1930-luvulta alkaen. Vain muutamassa entisessä torpassa on säilynyt päärakennuksen lisäksi maataloudesta kertovaa rakennuskantaa torppariajalta tai tilan itsenäistymisen ajalta 1900-luvun alkupuoliskolta. Näissäkin kohteissa entinen avoin viljelysmaisema on palstoitettu vapaa-ajan asunnoiksi ja/tai entiset pellot on metsitetty.

Kuva 13. Ote Senaatin kartaston karttalehdeltä VIII 27 Enäjärvi. Kartta perustuu vuosien 1870-1871 mittauksiin. Kuvälähde:

<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5717282601&aineistold=1544656950>

Kuva 14. Ote Vihdin pitäjänkartasta vuodelta 1924. Kuvälähde:
<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/123133/Vihti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

3.3 Huvilat ja vapaa-ajan asutus

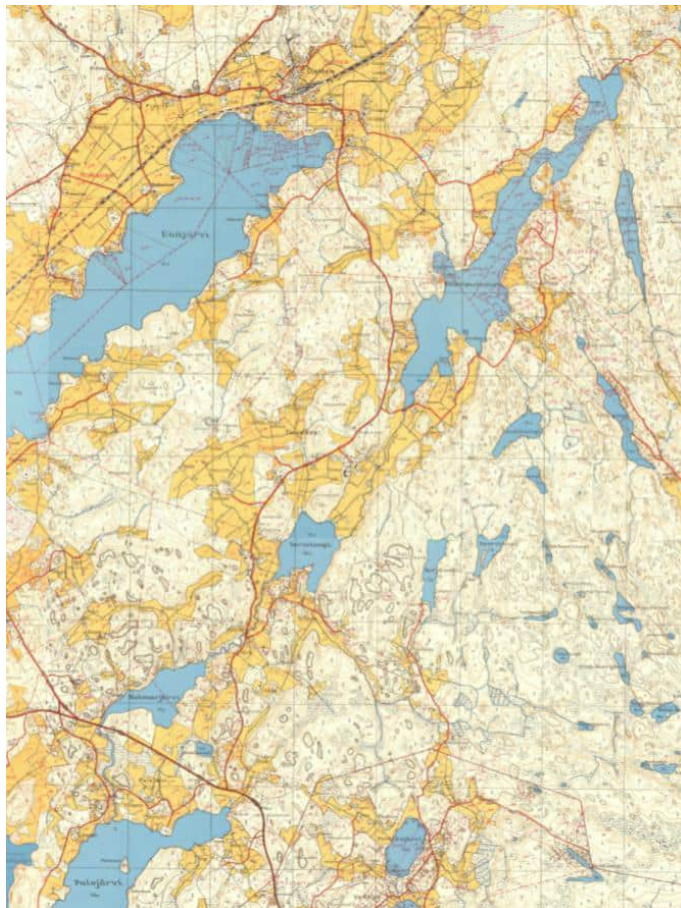
Tarkastelualueelle alkoi muodostua huvila-asutusta 1920-1930-luvuilla. Tämän ajan huvilat olivat suurehkoja, usein arkkitehtonisesti laadukkaita asuinrakennuksia tai entisistä torpista laajennettuja rakennuksia. Ensimmäiset varsinaiset huvilat sijoittuivat järvien rannoille metsäisille rinteille, usein lähiympäristön korkeimmalle kohdalle. Huviloihin kuului tyypillisesti suurehko tontti, joka mahdollisti myös keittiöpuutarhan pidon.

1940-luvulta alkaen vapaa-ajan asumuksissa alkoi näkyä kesämökkikulttuuri. Kesämökiksi 1940-1950-luvuilla rakennetut kohteet ovat varhaisempia huviloita pienempiä ja usein kevytrakenteisia.

2000-luvulla entisiä kesähuviloita ja kesämökkejä on alettu kunnostaa ympärivuotiseen käyttöön.

3.4 Jälleenrakennuskausi

Jälleenrakennuskaudella 1940-luvulla tarkastelualueellekin perustettiin etenkin kartanon maille asutustiloja. Jälleenrakennuskauden rakennuskanta limittyy tarkastelualueella muun rakennuskannan lomaan, eikä muodosta laajempia yhtenäisiä kokonaisuuksia. Tarkastelualueelta ei maastokäyntien yhteydessä löytynyt eheitä jälleenrakennuskauden pihapiirejä, joissa olisi ollut tyyppiirroksin toteutettuna sekä asuinrakennus että talousrakennuksia.

Kuva 15. Ote vuoden 1958 peruskartasta tarkastelualueen ympäristössä. Kuvalähde: <https://vanhatkartat.fi/#11.3/60.3268/24.4234>

3.5 1900-luvun loppupuolen rakentaminen ja rakentaminen 2000-luvulla

1900-luvun jälkipuoliskolla tarkastelualueen rakenne on täydentynyt aiemman asutuksen lomassa. Rannoilta on lohkottu etenkin kesämökkikontteja. Vakituinen asutus keskittyy isoimpien teiden tuntumaan ja peltoaukeiden laidoille. Etenkin tarkastelualueen eteläosassa uutta asutusta on myös metsäisemmissä ympäristöissä.

4 Tarkistusinventoidut kohteet sekä rakennuskannaltaan yhtenäiset alueet

Tässä luvussa esitellään tarkistusinventoidut kohteet ja rakennuskannaltaan yhtenäiset alueet. Kohteet ja alueet on kuvattu lyhyesti ja niistä pyritty liittämään valokuvat osaksi raporttia. Kohteet ja alueet on arvoitettu. Kohteiden sijainti on esitetty inventointimenetelmää kuvaavan luvun yhteydessä luvussa 1.3 Inventointimenetelmä. Alueiden rajaukset on esitetty tämän luvun alaluvuissa.

4.1 Tervalammen kartanokokonaisuus

Tässä alaluvussa on kuvattu Tervalammen kartanokokonaisuutta sekä sen vaiheita kartanosta ensin työlaitokseksi, huoltolaitokseksi ja lopulta kuntoutuskeskukseksi. Kartanoalueen rakennukset ja niihin liittyvät arvot on kuvattu alaluvuissa.

1641 Tervalammen kylä läänitettiin Georg Johan Knorringille sotilaallisten ansioiden vuoksi ja vuoteen 1651 mennessä läänitykseen oli liitetty viisi tilaa lisää. Näin muodostui Tervalammen kartano, joka sai säterivapauden vuonna 1661, joka kumottiin 1682. Tällöin kartanosta tuli säteriratsutila.

Tervalammen kartanon 1600- ja 1700-lukujen rakennuskannasta ei juurikaan ole tietoa. 1800-luvun rakennuskannan kehityksestä tiedetään enemmän paloasiakirjojen perusteella. Kartanolle laadittiin 1810-luvulla yhtenäinen pihasuunnitelma, jota lähdettiin toteuttamaan 1810- ja 1820-luvuilla. Pihapiiri toteutui pitkälti suunnitelman mukaan ja vanhaa rakennuskantaa purettiin uusien rakennusten tieltä. Päärakennus valmistui 1830-luvulla. Palovakuutuskatselmuksista käy ilmi, että kartanon alue säilyi melko muuttumattomana 1870-luvulle.

1870-luvulta 1910-luvulle kartanon pihapiiri laajeni, kun sisääntulotien koillispuolelle rakennettiin pehtoorin talo ja renkitupa ja eteläisemmän sisääntulotien risteykseen talli ja väentupa. Sisääntulotien varren lehmuskujanne istutettiin vuoden 1896 jälkeen, jolloin kartanon puutarhurina oli ruotsalainen Josef Lundellin.

1900-luvun alussa kartano vaihtoi useaan otteeseen omistajaa, eikä alueen kehityksestä ole tarkkoja tietoja. Kartanosta on 1920-luvulta kartta, joka ei ole täysin luotettava. Siitä hahmottuu kuitenkin hyvin päärakennuksen edustan kolmelta sivulta rakennuksen sulkema piha, jolle lehmuskuja johtaa. Lehmuskujan koillispuolella on työväestön asuinrakennuksia. Päärakennuksen luonais- ja koillispuolella on talousrakennuksia.

Vuonna 1936 Tervalammen kartano siirtyi Helsingin kaupungin omistukseen ja paikalle perustettiin Tervalammen työlaitos. Työlaitokset olivat korvauksien perimispaikkoja, joissa köyhäinhuoltoavun tai muun avun laiminlyöntejä korvattiin työnteolla. Työlaitokseen määrättiin alkuun etenkin irtolaisia, sittemmin esimerkiksi elatusvelvollisia. Niihin sijoitettiin myös laitoshoidon tarpeessa olevia henkilöitä, kuten alkoholisteja.

Tervalammella tehtävä työ oli maataloustyötä. Vuonna 1939 työlaitoksessa oli 17 hevosta ja 80 lehmää. Sikataloutta kehitettiin voimakkaasti. Karjatalous lakkautettiin laitoksessa 1964, sikala 1970 ja pellot vuokrattiin ulkopuoliselle yrittäjälle 1976. Tämän jälkeen puutarha ja kasvihuoneet olivat merkittävä tulon lähde. Lisäksi alueella oli esimerkiksi puusepänverstas, pesula ja autokorjaamo. Työlaitoskausi päättyi 1981, jolloin laitos muutettiin päihdehuollon yksiköksi. Työlaitoksen nimi muutettiin kuitenkin vasta vuonna 1993 Tervalammen kartanon kuntoutuskeskukseksi. Kuntoutuskeskuksen toiminta loppui vuonna 2019. Kartano sai uudet yksityiset omistajat vuonna 2020.

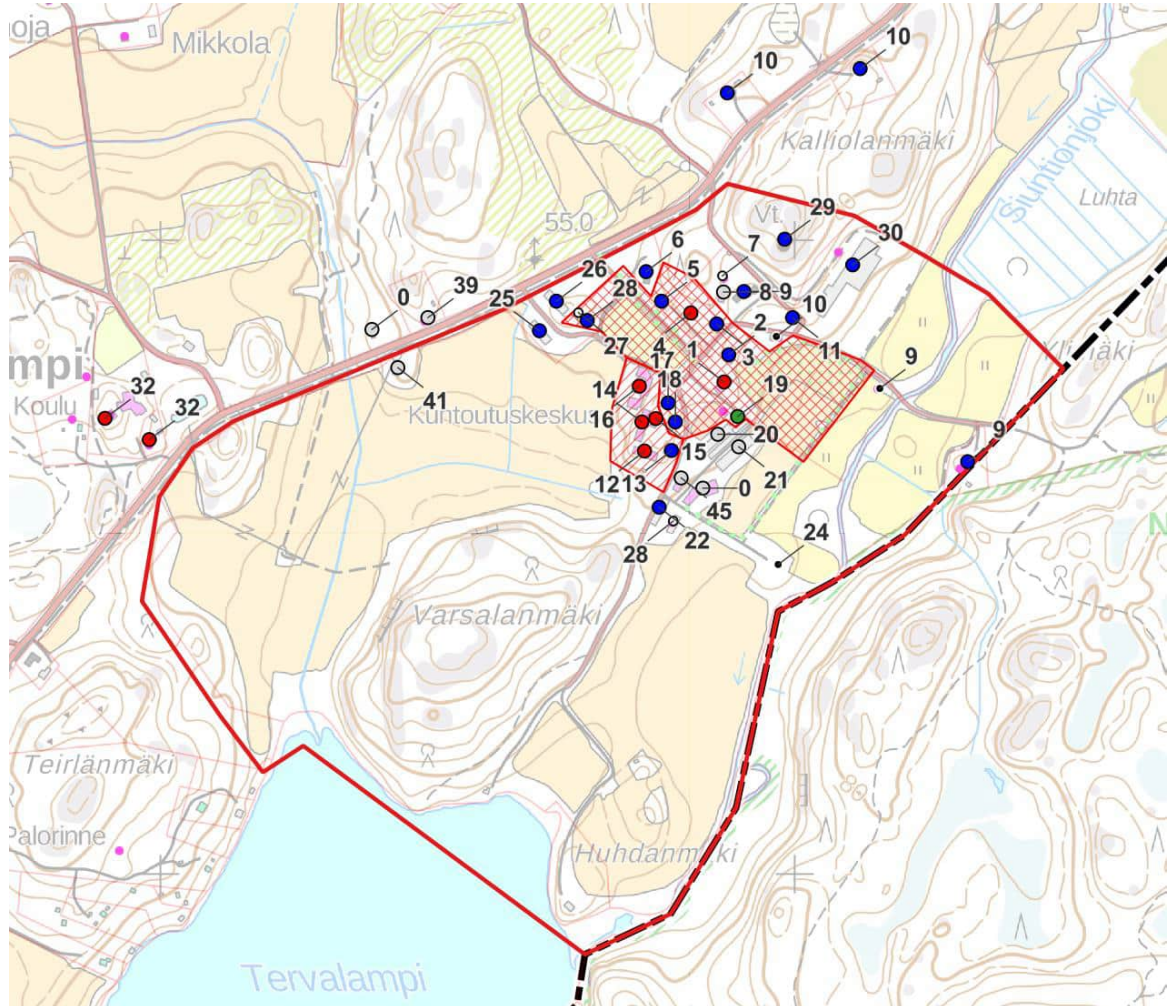
Työlaitoksen toiminta alkoi kartanon olemassa olleessa rakennuskannassa, mutta työlaitosta varten alettiin myös suunnitella sen tarvitsemia rakennuksia. Jo vuonna 1936 anottiin arkkitehti U. Sjöholmin laatimien piirustusten mukaisesti tehtäviä työlaitoksen uudisrakennuksia varten määrärahaa. Hoidokkien määrästä tehtiin päätös kuitenkin vasta vuonna 1937, jolloin laadittiin uudet luonnospiirustukset ja kustannusarvio niiden toteuttamisesta. Rakennukset oli mitoitettu 120 hoidokkia varten. Hoidokkirakennukset suunniteltiin kivirakenteiseksi ja kaksikerroksisiksi. Samalla luonnosteltiin tarvittavia talousrakennuksia ja navetta 125 lehmälle. Vuonna 1937 kaupunginvaltuusto hyväksyi rakennusohjelman Tervalammen työlaitosta varten. Samalla hyväksyttiin 8.6.1937 päivätyt luonnospiirustukset Tervalammen työlaitokseen rakennettavia hoidokkirakennuksia ja talousrakennusta varten.

Vuonna 1938 kaupunginvaltuusto hyväksyi arkkitehti U. Sjöholmin 29.1.1938 päivämät luonnospiirustukset Tervalammen työlaitoksen navettarakennusta varten sekä antoi Sjöholmille tehtäväksi laatia navetan pääpiirustukset. Samassa kokouksessa valtuusto hyväksyi kaupunginarkkitehdin laatimat luonnospiirustukset Tervalammen työlaitokselle rakennettavaa pesula- ja saunarakennusta varten. Myös kahden hoidokkirakennuksen, keittiörakennuksen ja pesularakennuksen pääpiirustukset kustannusarvioineen hyväksyttiin. Sosiaaliministeriö vahvisti rakennusohjelman ja sen kustannusarvion. Rakennusohjelma kuitenkin lykkääntyi vuonna 1940 pidettäviksi tarkoitettujen Helsingin olympialaisten ja lopulta vuonna 1939 alkaneen talvisodan takia. Navettaa päästiin kuitenkin rakentamaan vuonna 1938 ja se valmistui samana vuonna. Töitä valvoi arkkitehti U. Sjöholm sekä rakennusmestari K. Ahlbom.

Toisen maailmansodan takia Tervalammen työlaitoksen rakennusohjelmaa ei päästy toteuttamaan 1940-luvulla. Helsingin kunnalliskertomuksesta vuodelta 1949 selviää, että huoltolautakunta oli aikanaan tehnyt kaupunginhallitukselle esityksen uuden hoidokkirakennuksen rakentamisesta Tervalammen työlaitokseen. Esityksen tultua hyväksytyksi hoidokkirakennuksen suunnittelutyö oli uskottu arkkitehdeille E. Toiviaiselle ja T. Salmio-Toiviaiselle. Tervalammen työlaitoksen uuden hoidokkirakennuksen piirustukset valmistuivat vuonna 1950. Se valmistui vuonna 1951. Vuonna 1951 alettiin suunnitella palaneen talousrakennuksen paikalle uutta keittiörakennusta, ja sitä päästiin rakentamaan vuonna 1952. Myös sen suunnittelivat arkkitehdit E. Toiviainen ja T. Salmio-Toiviainen.

Työlaitoksen aikaan monia kartanon aikaisia rakennuksia kunnostettiin ja uudistettiin tai purettiin. Hoidokkirakennuksen ja ruokalan paikalta mm. purettiin talousrakennuksia. 1950-luvulla työlaitokselle rakennettiin mm. sauna ja pesula, verstas, henkilökunnan asuinrakennus ja karjarakennusta laajennettiin. Oma vesitorni valmistui 1956. 1960-luvulta on Huoltola-niminen rakennus, lämpökeskus ja vedenpuhdistamo. 1970-luvulta on henkilökunnan asuintalo Pilvilinna, 1980-luvulta puolestaan naisten osasto. Naistenosaston uusin rakennus on vuodelta 2009.

Kartanon alueella olevat kartanoaikaiset rakennukset on esitelty alaluissa 4.1.1 – 4.1.10. Huoltolaitoksen aikaiset rakennukset on esitelty alaluissa 4.1.11 – 4.1.31.

Kuva 16. Keskeisen kartanoalueen muodostaa Tallitien ja Lehmuskujan sekä Puutarhakujan ja Huvilamäentien väliin jäävä alue, jolle kartanoaikaiset rakennukset sijoittuvat. Myös alueen kasvillisuus – lehmuskuja, kartanon päärakennuksen ympärillä oleva puutarha ja Lehmuskujan lounaispuoleinen avoin nurmialue – periytyy kartanoajalta. Keskeinen kartanoalue on esitetty kartalla vinoruudutettuna. Keskeinen työlaitosalue sijoittuu kartanoalueen lounaispuolelle ja käsittää työlaitosta varten 1950-luvulla valmistuneet huoltokodin, keittiön ja ruokalan sekä poliklinikan. Alueella on myös 1960-luvulla valmistuneet lämpökeskus ja huoltola. Yhdessä nämä rakennukset muodostavat tiiviin työ- ja huoltolaitoksen aikaisen rakennuskokonaisuuden, jota yhdistää punatiilen käyttö julkisivuissa. Keskeinen työlaitosalue on esitetty kartalla vinoviivituksella. Tervalammen kartanon laajempi maisemakokonaisuus on esitetty punaisella rajauksella. Keskeisten kartano- ja työlaitosalueiden ulkopuolelle jäävät rakennukset ovat tärkeä osa kartanoaluetta ja kartanomaiseman kannalta tärkeimmät pellot ja metsäiset selänteet tai niiden reunit on rajattu alueeseen mukaan. Varsalanmäen pohjoispuolisen pellon yli avautuu Tervalammentielle avoimia näkymiä Tervalammelle ja kartanoalueelle. Varsalanmäen ja Teirlänmäen eheät metsän reunit muodostavat kehykset etenkin järvinäkymille. Varsalanmäen ja

rakennetun kartanoalueen kaakkoispuolella puolestaan avautuu Siuntionjokilaaksossa avoin viljely- ja laidunmaisema, jota pitkin avautuu pitkiä lounais-koillisuuntaisin näkymiä. Viljelymaisemaa reunustaa kaava-alueen kaakkoispuolelta alkava metsäinen Nuuksion selännealue, joka on kansallispuistoa.

4.1.1 Kartanon päärakennus, nro 1 (2000, kartanon kohdekortit)

1830 valmistuneen empiretyylisen päärakennuksen on luultavasti suunnitellut Pehr ja Anders Fredrik Granstedt. Rakennuksen ulkoasu vastaa melko pitkälle alkuperäistä. Julkisivujen pilari- ja listakoristelu vastaa yksinkertaistettua doorilaista järjestelmää. Satulakatto on hieman epätyypillinen empirelle, mutta alkuperäinen. Rakennuksen sisätiloja on muutettu 1930-luvulta alkaen huoltolaitoksen tarpeisiin. Päärakennus oli huoltolaitoksen ja kuntoutuskeskuksen toimisto- ja kokoustilana. Vuoden 1998 korjauksissa alkuperäistä ilmettä on pyritty palauttamaan.

Päärakennuksella on merkittävää rakennustaiteellista ja -historiallista arvoa ulkoasultaan hyvin säilyneenä empirerakennuksena ja merkittävää historiallista arvoa 1600-luvulla perustetun kartanon 1800-luvulla rakennettuna päärakennuksena. Rakennus on kartanoalueen keskeisin rakennus ja sillä on maisemallista merkitystä Lehmuskujan päätteenä. Entisenä kartanon päärakennuksena sillä on merkitystä myös Tervalammen alueen identiteetille.

4.1.2 Säteri, nro 2 (2000, kartanon kohdekortit)

Säterinä tunnetun rakennuksen runko on luultavasti valmistunut 1800-luvun alussa ja saanut nykyisen ulkoasunsa taitekattoineen ja pieniruutuisine, ikkunoineen 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Ikkunat ovat hengeltään kansallisromanttiset. 1700-luvun taitekattoiseksi rakennukseksi rakennuksen kattorakenteet ovat liian kevytrakenteisia. Vielä 1930-luvulla säteriä vastapäätä on ollut toinen vastaava rakennus. Alkujaan rakennus on ollut kartanon asuinrakennuksia. Huoltolaitoksen aikaan se oli henkilökunnan asuntona.

Säterillä on rakennushistoriallista arvoa osana alkujaan symmetristä kartanopihaa ja kerroksellisena, 1800-luvulta alkujaan olevana rakennuksena, jonka ulkoasussa näkyy kansallisromantiikan vaikutus. Historiallista arvoa sillä on kartanoon kuuluvana asuinrakennuksena sekä huoltolaitoksen henkilökunnan asuinoloista kertovana rakennuksena. Rakennus on edelleen erittäin merkittävä osa kartanon pääpihaa.

4.1.3 Viljamakasiini, nro 3 (2000, kartanon kohdekortit)

Kaksikerroksinen viljamakasiini sijaitsee pienen kalliokumpareen päällä päärakennuksesta luoteeseen. Viljamakasiini on ajoitettu valmistuneeksi vuonna 1814 ja on näin kartanoalueen vanhin rakennus. Rakennus säilyttänyt hyvin alkuperäisen ilmeensä. Katolla on vellikello. Oven yllä on vuosiluku 1641.

Viljamakasiinilla on merkittävää rakennushistoriallista arvoa kartanoalueen vanhimpana rakennuksena. Se on perinteinen hirsirakennus ja katolla on vellikello. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa kartanolla harjoitetutusta maataloudesta 1800-luvulta alkaen. Rakennus vellikelloineen on erittäin merkittävä osa kartanoalueen rakennuskantaa Huvilamäentien varressa kartanon pääpihan ja pehtoorin talon välissä.

4.1.4 Pehtoorin talo, nro 4 (2000, kartanon kohdekortit)

Kaksikerroksinen, hirsirunkoinen rakennus on korkealla lohkokiviperustalla. Symmetrisen rakennuksen päädyissä on satulakattoiset umpikuistit ja pääjulkisivun keskellä on avokuisti, jonka yllä on parveke leveän frontonin keskellä. Rakennuksen tarkka rakentamisajankohta ei ole tiedossa, luultavasti se on 1800-luvun loppupuoliskolla. 1920-1930-luvuilla rakennuksessa on toiminut Tervalammen alakoulu. 1960-luvulla rakennuksessa on toiminut koriverstas, 2000-luvun alussa rakennukseen on kunnostettu asuintiloja kuntoutuskeskuksen asiakkaille.

Pehtoorin talolla on rakennushistoriallista ja -taiteellista arvoa 1800-luvun loppupuolen komeana ja hyvin säilyneenä asuinrakennuksena. Julkisivut on jäsennely vaakalistoin. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa kartanon työväen, tässä tapauksessa oletetusti pehtoorin, asuinoloista. Rakennuksella on paikallista historiallista merkitystä myös entisenä kouluna. Rakennus on maisemallisesti merkittävä sen reunustaessa päärakennukselle johtavaa Lehmuskujaa ja tärkeä osa kartanon rakennuskantaa.

4.1.5 Renkitupa, nro 5 (2000, kartanon kohdekortit)

Yksikerroksinen, hirsirunkoinen rakennus on luonnonkiviperustalla. Symmetrisen rakennuksen päädyissä on sisäänkäynnit, joiden yllä on lipat. Takajulkisivun keskellä on lasikuisti. Rakennuksen tarkka rakentamisajankohta ei ole tiedossa, luultavasti se on 1800-luvun loppupuoliskolla. Nykyinen ulkoasu vuorauksen ja 9-ruutuisten ikkunoiden perusteella viittaa 1920-1930-luvuille. Kartanoaikana rakennus oli renkitupana. Huoltolaitoksen aikana rakennus toimi työvelvollisten asuntolana.

Renkituvalla on rakennushistoriallista arvoa kerroksellisena, 1800-luvulta olevana asuinrakennuksena, jonka ulkoasu on pitkälti säilynyt 1920-1930-lukujen asussa. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa kartanon työväen, tässä tapauksessa oletetusti renkien, asuinoloista. Rakennus kertoo myös huoltolaitoksen työvelvollisten asuinoloista. Rakennus on maisemallisesti merkittävä sen reunustaessa Lehmuskujaa ja tärkeä osa kartanon rakennuskantaa.

4.1.6 Väentupa, nro 28 (2000, kartanon kohdekortit)

Yksikerroksinen, hirsirunkoinen rakennus on lohkokiviperustalla. Katto on osittain aumattu. Pääjulkisivulla on avokuisti, jonka ylle katonlape jatkuu. Rakennuksen tarkka rakentamisajankohta ei ole tiedossa, luultavasti se on 1800-luvun loppupuoliskolta tai 1900-luvun alusta. Alkujaan rakennus on ollut väentupa. Työlaitoksen aikana kohde on ollut autotallina ja verstaana. Rakennuksen vieressä on autotalli. Rakennus kunnostettiin 1991 työlaitosmuseoksi. Kartanon siirtyessä yksityiseen omistukseen 2019 työlaitosmuseon kokoelma siirtyi Vihdin museolle. Rakennus on nyt tyhjiillään.

Väentuvalla on rakennushistoriallista arvoa 1800- ja 1900-lukujen taitteesta olevana osittain aumakattoisena rakennuksena, jonka ulkoasu vastaa pitkälle alkuperäistä. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa kartanon työväen työskentely- ja asuinoloista. Rakennus kertoo myös työlaitoksen toiminnasta sen oltua museona. Rakennus on tärkeä osa kartanoalueen rakennuskantaa sen reunustaessa Tallitietä ja rajatessa nykyisin pelinurmena olevaa entistä peltoa kartanoalueen keskellä.

4.1.7 Asuinrakennus, nro 18 (2000, kartanon kohdekortit)

Puolitoistakerroksinen, hirsirunkoinen rakennus on luonnonkiviperustalla. Kivijalassa on kellari. Rakennuksessa on satulakatto. Kummankin pitkän julkisivun keskellä on satulakattoinen umpikuisti. Rakennuksen alkuperäisestä käytöstä ei ole tarkempaa tietoa kuin että se on ollut kartanon työväen asuinrakennuksia. Rakennukseen tehtiin toinen kuisti sisäänkäynteineen huoltolaitoksen aikana, jolloin rakennukseen saatiin kaksi asuntoa vartijoille. Myöhemmin rakennuksessa on ollut kudonta- ja muita toimintatiloja. Nykyisin se on asuntona.

Asuinrakennuksella on rakennushistoriallista arvoa 1800- ja 1900-lukujen taitteesta olevana ajallisesti kerroksellisena asuinrakennuksena, josta hahmottuu vielä rakennuksen alkuperäinen luonne. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa toisaalta kartanon työväen, toisaalta huoltolaitoksen vartijoiden asuinoloista. Rakennus on tärkeä osa kartanoalueen rakennuskantaa sen reunustaessa Saunarannantietä ja huoltolaitoksen vanhimman osan pihaa.

4.1.8 Puutarhurin asunto "Paratiisi", nro 19 (2000, kartanon kohdekortit)

Kapearunkoinen, yksikerroksinen hirsirunkoinen rakennus on luonnonkivi- ja betoniperustalla. Rakennus on 1890-luvulta ja oli alkujaan puutarhurin asuntona. Rakennuksessa on asunut mm. kartanon puutarhuri Josef Lundell. 1920-luvulla rakennukseen majoitettiin kartanon kesävieraita, mm. säveltäjä Oskar Merikannon kerrotaan yöpyneen rakennuksessa. Rakennuksessa alkujaan ollut avokuisti on muutettu nykyiseksi lasikuistiksi ja kuusiruutuiset ikkunat on vaihdettu T-puitteisiksi. 1980-luvulla rakennusta on laajennettu kasvihuoneisiin kiinni. Rakennus toimi puutarhan huoltorakennuksena. Nykyisin se vaikuttaa olevan vailla vakituista käyttöä.

Asuinrakennuksen rakennushistoriallista merkitystä heikentää sen muuttunut ulkoasu. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa kartanon työväen eli puutarhurin asuinoloista. Rakennuksella on paikallista historiallista merkitystä osana säveltäjä Oskari Merikannon henkilöhistoriaa. Rakennus kertoo myös työlaitoksen aikaisesta puutarhatoiminnasta. Rakennus on tärkeä osa kartanoalueen rakennuskantaa sen reunustaessa Puutarhakujaa ja se linkittää työlaitoksen aikaiset kasvihuoneet kartanon päärakennuksen vanhempaan kartanomiljööseen.

4.1.9 Vaunuvaja/autotalli, nro 17 (2000, kartanon kohdekortit)

Vaaleista sementtitiilistä kuperilla saumoilla muuratussa vaunuvajassa on jyrkkä katto. Pieniruutuinen ikkuna pitkällä julkisivulla viittaa rakennuksen olevan 1800- ja 1900-lukujen taitteesta kansallisromantiikan ajalta. Työlaitoksen puoleisessa päädyssä on kaksi isoa pariovea ja niiden yllä pyöreä ikkuna. Rakennuksen takana on avokuisti.

Vaunuvajalla on rakennushistoriallista arvoa sen ollessa ainoita kartanoaikaisia kivirakenteisia rakennuksia Tervalammella. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa kulkuvälineistä vuosisadan vaihteesta. Rakennus on tärkeä osa kartanoalueen rakennuskantaa sen reunustaessa työlaitoksen sisään tulopihaa.

4.1.10 Jokivarren kauppa, nro 31 (2000, kartanon kohdekortit)

Kohde on purettu vuoden 2000 inventoinnin jälkeen.

Kohde on ollut jokirannassa sijainnut suuri hirsirakennus, joka on rakennettu 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Rakennuksessa toimi 1920-luvulla Tervalammen ensimmäinen kauppa, Vihdin Työvään Osuusliikkeen kauppa. Myöhemmin kauppa siirtyi Tervalammentien varteen koulun luokse, jossa se toimi vuoteen 1985. Työlaitoksen aikana rakennus toimi vartioiden asuinrakennuksena. Purkamisen myötä kohteen arvot on menetetty.

4.1.11 Huoltokoti, nro 14 (2000, kartanon kohdekortit)

Työlaitoksen ensimmäinen osastorakennus valmistui vuonna 1951. Sen ovat suunnitelleet arkkitehdit Esko Toiviainen ja Tarja Salmio-Toiviainen. Esko Toiviainen oli töissä Kulutusosuuskuntien keskusliiton asunto-osastolla 1944–1945 ja Helsingin kaupungin rakennustoimiston arkkitehtina 1945–1947. Vuonna 1947 hän perusti oman arkkitehtitoimiston vaimonsa Tarja Salmion kanssa. Toimisto teki varsin monipuolista suunnittelutyötä, Heidän töihinsä lukeutui muun muassa tuotantolaitoksia, kirkkoja, seurakuntakeskuksia ja kappeleita, virastoja, kouluja sekä yksityisiä asuinrakennuksia ja kokonaisia asuinalueita.

Osastorakennus 1 eli Huoltokoti on punatiilivuorattu, rinteeseen sijoitettu osastorakennus. Ylärinteen puolella rakennus on kaksi kerroksinen, alarinteen kolmikerroksinen. Loivassa harjakatossa on sirot ja lyhyet räystäät. Pääsisäänkäyntiä ylärinteen puolella korostaa ulosveto, alarinteen puolella sen kohdalla on ylimmässä kerroksessa sisäänvedetty parveke. Alarinteen puolella osassa rakennusta on kaariaukkoinen arkadikäytävä. Rakennuksen ikkuna-aukutus on säännönmukaista, mutta ikkunoiden koko vaihtelee huoneiden käyttötarkoituksen mukaan.

Ikkunoiden yläreunat on tiiliholvatut. Pienemmissä neliön mallisissa ikkunoissa on yläreunassa tuuletusikkuna, osassa pienemmistä ikkuna-aukoista on käytetty lasitiiliä. Isommat ikkunat on jaettu poikkipuilla kuuteen ruutuun. parvekkeiden kaiteet ovat siroja metallikaiteita ja sisäänkäyntien edustat on laatoitettu liuskekivilaatoilla. Pääsisäänkäynnin yhteydessä oleva katos yhdistää rakennuksen 1950-luvun alussa valmistuneeseen poliklinikkarakennukseen. Huoltokodin ja ruokalarakennuksen välissä on lasitettu käytävä.

Huoltokodilla on rakennushistoriallista ja -taiteellista arvoa jälleenrakennuskaudelle tyypillisenä sosiaalihuollon rakennuksena. Rakennuksen arkkitehtuurissa näkyy jälleenrakennuskaudelle tyypillinen vähäeleisyys ja niukkuus sekä huolella suunnitellut pienet yksityiskohdat, jotka tekevät rakennuksesta ihmisläheisen. Aikakaudelle tyypillisiä piirteitä ovat mm. punatiilen käyttö, ikkunamallit, sirot parvekkeiden kaiteet ja liuskekivilaattojen käyttö. Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä myös arkkitehtien Esko Toiviaisen ja Tarja Salmio-Toiviaisen suunnittelemana kohteena. Huoltokodilla on sosiaalihuollon rakennuksena 1930-luvulla perustetun työlaitoksen 1950-luvulla valmistuneena osatorakennuksena. Työlaitoksen hyvin säilynyt kokonaisuus kertoo Helsingin sosiaali- ja päihdehuollosta 1950-luvulta alkaen. Rakennus on maisemallisesti erittäin merkittävä sen sijoituessa pienen mäen reunalle Tervalammen kartanoa ympäröivän pellon reunalle. Rakennus näkyy mäen töyräällä kasvavien kookkaiden hopeapajujen takaa Tervalammentielle. Se muodostaa pienipiirteisen suojatun piha-alueen yhdessä ruokalan, poliklinikan, lämpökeskuksen ja kartanoaikaisen asuinrakennuksen kanssa.

4.1.12 Keittiö ja ruokala, nro 12 (2000, kartanon kohdekortit)

Työlaitoksen keittiö- ja ruokalarakennus valmistui vuonna 1952. Sen ovat suunnitelleet arkkitehdit Esko Toiviainen ja Tarja Salmio-Toiviainen. Esko Toiviainen oli töissä Kulutusosuuskuntien keskusliiton asunto-osastolla 1944–1945 ja Helsingin kaupungin rakennustoimiston arkkitehtina 1945–1947. Vuonna 1947 hän perusti oman arkkitehtitoimiston vaimonsa Tarja Salmion kanssa. Toimisto teki varsin monipuolista suunnittelutyötä, Heidän töihinsä lukeutui muun muassa tuotantolaitoksia, kirkkoja, seurakuntakeskuksia ja kappeleita, virastoja, kouluja sekä yksityisiä asuinrakennuksia ja kokonaisia asuinalueita.

Keittiö- ja ruokalarakennus on punatiilivuorattu, rinteeseen sijoitettu yksikerroksinen rakennus. Alarinteen puolella on osin maanpäällinen kellarikerros. Jyrkähkössä harjakatossa on sirot ja lyhyet räystäät ja katolla muutamia kattolyhtyjä. Rakennuksen ikkuna-aukotus on säännönmukaista, mutta ikkunoiden koko vaihtelee huoneiden käyttötarkoituksen mukaan. Ruokalassa on suuremmat ikkunat kuin keittiötiloissa. Ikkunatyypit vastaavat Huoltokotia. Rakennus yhdistyy lasitetulla käytävällä Huoltokotia.

Keittiö- ja ruokalarakennuksella on rakennushistoriallista ja -taiteellista arvoa jälleenrakennuskaudelle tyypillisenä sosiaalihuollon rakennuksena. Rakennuksen arkkitehtuurissa näkyy jälleenrakennuskaudelle tyypillinen vähäeleisyys ja niukkuus sekä huolella suunnitellut pienet yksityiskohdat, jotka tekevät rakennuksesta ihmisläheisen. Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä myös arkkitehtien Esko Toivaiaisen ja Tarja Salmio-Toivaiaisen suunnittelemana kohteena. Keittiö- ja ruokalarakennuksella on sosiaalishistoriallista arvoa 1930-luvulla perustetun työlaitoksen 1950-luvulla valmistuneena ruokalana. Työlaitoksen hyvin säilynyt kokonaisuus kertoo Helsingin sosiaali- ja päihdehuollosta 1950-luvulta alkaen. Rakennus on maisemallisesti merkittävä sen sijoituessa pienen mäen reunalle Tervalammen kartanoa ympäröivän pellon reunalle. Se

muodostaa pienipiirteisen suojatun piha-alueen yhdessä Huoltokodin, poliklinikan, lämpökeskuksen ja kartanoaikaisen asuinrakennuksen kanssa.

4.1.13 Poliklinikka, nro 15 (2000, kartanon kohdekortit)

Poliklinikka valmistui 1950-luvun alussa, luultavasti samaan aikaan kuin Huoltokoti. Sen ovat suunnitelleet arkkitehdit Esko Toiviainen ja Tarja Salmio-Toiviainen. Esko Toiviainen oli töissä

Kulutusosuuskuntien keskusliiton asunto-osastolla 1944–1945 ja Helsingin kaupungin rakennustoimiston arkkitehtina 1945–1947. Vuonna 1947 hän perusti oman arkkitehtitoimiston vaimonsa Tarja Salmion kanssa. Toimisto teki varsin monipuolista suunnittelutyötä, Heidän töihinsä lukeutui muun muassa tuotantolaitoksia, kirkkoja, seurakuntakeskuksia ja kappeleita, virastoja, kouluja sekä yksityisiä asuinrakennuksia ja kokonaisia asuinalueita.

Poliklinikka on punatiilivuorattu, pienehkö yksikerroksinen rakennus. Jyrkähkössä harjakatossa on sirot ja lyhyet räystäät. Rakennuksessa on neliönmalliset ikkunat, joiden yläosassa on tuuletusikkuna. Pohjoispäädyssä on ulkoneva erkkeri. Huoltokodin puoleisella julkisivulla on kahdella pystypuitteella jaettu vaakaikkuna. Poliklinikka on yhdistetty Huoltokotiin avoimella katoksella pääsisäänkäynnin kohdalta. Pääovelle johtaa betonista valetut portaat ja niissä on teräsputkesta taivutettu siro kaide.

Poliklinikalla on rakennushistoriallista ja -taiteellista arvoa jälleenrakennuskaudelle tyypillisenä sosiaalihuollon rakennuksena. Rakennuksen arkkitehtuurissa näkyy jälleenrakennuskaudelle tyypillinen vähäeleisyys ja niukkuus sekä huolella suunnitellut pienet yksityiskohdat, jotka tekevät rakennuksesta ihmisläheisen. Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä myös arkkitehtien Esko Toiviaisen ja Tarja Salmio-Toiviaisen suunnittelemana kohteena. Poliklinikkarakennuksella on sosiaalihuollon historiallista arvoa 1930-luvulla perustetun työlaitoksen 1950-luvulla valmistuneena poliklinikkarakennuksena. Työlaitoksen hyvin säilynyt kokonaisuus kertoo Helsingin sosiaali- ja päihehuollosta 1950-luvulta alkaen. Rakennus jää suurempien rakennusten katveeseen ja sen maisemallinen merkitys jää vähäiseksi. Lähiympäristön kannalta se on kuitenkin tärkeä rakennus. Se muodostaa pienipiirteisen suojatun piha-alueen yhdessä Huoltokodin, keittiö- ja ruokalarakennuksen, lämpökeskuksen ja kartanoaikaisen asuinrakennuksen kanssa.

4.1.14 Lämpökeskus, nro 13 (2000, kartanon kohdekortit)

Tervalammen työlaitoksen aluelämpökeskus on vuodelta 1969. Se on valmistunut samaan aikaan kuin työlaitoksen majoitustiloja laajentanut Huoltola. Aluelämpökeskus on punatiilivuoitettu lapekattoinen rakennus, jonka korkea nelikulmainen punatiilipiippu näkyy puuston lomasta eri puolille kartanoaluetta. Räystäättömän lapekaton otsa on levytetty. Päädyn leveä nauhaikkuna on holvattu betonipalkilla. Pitkällä julkisivulla olevat nauhamaisesti sijoitetut ikkunat on myös holvattu betonipalkilla. Lämmitysjärjestelmä on uudistettu 1980-luvun alussa sekä 2000-luvulla.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä osana Työlaitoksen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Rakennuksessa näkyy 1960-luvun arkkitehtuurille tyypillisiä piirteitä kuten räystäätön loiva lapekatto. Rakennus kuitenkin istuu julkisivumateriaalinsa ansiosta hyvin työlaitoksen vanhemman rakennuskannan sekaan. Aluelämpökeskuksen historiallinen merkitys jää melko vähäiseksi, se kertoo yhdyskuntahuollon järjestämisestä työlaitoksen alueella laitoksen rakennuskannan uudistamisen yhteydessä. Etenkin aluelämpökeskuksen piipulla on maisemallista merkitystä sen näkyessä puuston lomasta eripuolille kartanoaluetta.

4.1.15 Huoltola, nro 16 (2000, kartanon kohdekortit)

Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan Huoltola on valmistunut vuonna 1969. Se on punatiilivuorattu, tasakattoinen, massoitteeltaan kampamainen rakennus. Rakennuksessa on ylärinteen puolella yksi kerros, alarinteen puolella kaksi kerrosta. Ylärinteen puolella itäjulkisivulla on rakennuksen yhteiset tilat, osastot sijaitsivat länsijulkisivun kolmessa siipiosassa. Rakennuksen itä- ja länsijulkisivut ovat melko suljettuja, etelä- ja pohjoisjulkisivuilla on nauhaikkunat. Rakennuksen ja sen länsipuolisen peltoaukean välissä kasvaa rivi kookkaita hopeapajuja.

Huoltolalla on rakennushistoriallista ja -taiteellista arvoa 1960-luvulle tyypillisenä sosiaalihuollon rakennuksena. Sen arkkitehtuurissa näkyy aikakaudelle tyypilliset piirteet, kuten tasakaton käyttö ja nauhaikkunat. Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä osana Työlaitoksen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Huoltolalla on sosiaalishistoriallista arvoa 1930-luvulla perustetun työlaitoksen 1960-luvulla valmistuneena osastorakennuksena. Se kertoo työlaitoksen toiminnan ja asuinolosuhteiden kehittymisestä sekä toisaalta tarpeesta siirtää epäsosiaalisina pidetyt henkilöt pois näkyviltä kaupungin kaduilta¹. Työlaitoksen hyvin säilynyt kokonaisuus kertoo Helsingin sosiaali- ja päihehuollosta 1950-luvulta alkaen. Rakennus on maisemallisesti merkittävä sen sijoituessa pienen mäen reunalle Tervalammen kartanoa ympäröivän pellon reunalle. Rakennus näkyy pellon reunalla kasvavien kookkaiden hopeapajujen takaa Tervalammentielle. Rakennus

¹ Seis yhteiskunta – tahdon sisään! 2004. toim. Tuula Helne, Sakari Hänninen, ja Jouko Karjalainen. s. 177

eroaa tyyllillisesti Tervalammen työlaitoksen 1950-luvun rakennuksista, mutta punatiilen käyttö julkisivuissa nivoo sen osaksi vanhempaa kokonaisuutta.

4.1.16 Naisosasto, nro 45 (2000, kartanon kohdekortit)

Naisosaston rakennus on vuodelta 1985. Se on yksikerroksinen, harjakattoinen, puuvuorattu rakennus. Sitä vastapäätä on naisosaston uudempi rakennus vuodelta 2009. Uudempi rakennus on lapekattoinen. Sen luoteispuoli on yksikerroksinen, kaakkoispuoli kaksikerroksinen. Myös se on puuvuorattu.

Naisosaston rakennuksiin ei liity erityisiä arvoja. Arkkitehtuuriltaan ne ovat varsin tavanomaisia. Niillä on sosiaalishistoriallista merkitystä osana Tervalammen huoltolaitoksen kerroksellista rakennuskantaa. Rakennusten maisemallinen merkitys jää vähäiseksi.

4.1.17 Karjarakennus, nro 30 (2000, kartanon kohdekortit)

Työlaitokselle valmistui navetta vuonna 1939², mutta sen sijainnista ei ole tarkkaa tietoa. Ilmeisesti kyseessä on karjarakennus, jossa nykyisin toimii hevostalli. Vuoden 2000 inventoinnin mukaan entinen karjarakennus, jossa sijaitsivat navetta ja sikala, on rakennettu useassa vaiheessa vuosina 1941-1945 ja 1957. Rakennusta on laajennettu kaakkoon 2000-luvun vaihteessa. Rakennus on alkuun koostunut kahdesta erillisestä rakennuksesta, mutta ne yhdistetty luultavasti vuonna 1957. Rakennuksen lounaispääty on puolitoistakerroksinen. Alakerta on valkoiseksi rapattu, ylinen on pystylaidoitettu ja keltaiseksi maalattu. Koillispääty on osittain yksikerroksinen, osittain kaksikerroksinen. Alakerta on valkoiseksi rapattu, kaksikerroksisessa osassa yläkerta on vaalean keltaiseksi rapattu. Ikkunat ovat pääosin neliömäisiä. Lounaispäädyssä niissä on ristipuitteet ja 8 ruutua, koillispäädyssä ikkunoissa on kuusi ruutua.

Karjarakennuksella on rakennushistoriallista arvoa 1930 - 1940-lukujen suurena karjarakennuksena. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa työlaitoksessa harjoitetusta maataloudesta. Maisemallista merkitystä rakennuksella on Siuntionjokivarren laitumia reunustavana rakennuksena. Rakennus sijaitsee kartanokokonaisuudesta hieman syrjässä puustoisessa rinteessä, eikä näy puuston takaa kartanoalueelle ainakaan puiden ollessa lehdessä.

² [Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1939. XIII. Huoltotoimi](#), viitattu 12.1.2023

4.1.18 Asuinrakennus, nro 11 (2000, kartanon kohdekortit)

Kohde on rankorakenteinen asuinrakennus vuodelta 1948.

Rakennuksella on rakennushistoriallista arvoa jälleenrakennuskaudella rakennettuna työlaitoksen asuintalona. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa työlaitoksen asuinoloista. Rakennus on tärkeä osa kartanoalueen rakennuskantaa sen erottaessa karjarakennuksen varsinaisesta kartanon pihapiiristä ja reunustaessa Huvilamäentien varrella olevaa avointa puistoaluetta.

4.1.19 Palokaluston varasto, nro 10 (2000, kartanon kohdekortit)

Kohde on purettu vuoden 2000 inventoinnin jälkeen.

Vuonna 1956 valmistuneessa rakennuksessa toimi sauna ja pesula. Siinä on myös säilytetty palokalustoa.

Kohteen arvot on menetetty purkamisen myötä.

4.1.20 Pilvilinna, henkilökunnan asuinrakennus, nro 9 (2000, kartanon kohdekortit)

Henkilökunnan asuinrakennus Pilvilinna on valmistunut rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan vuonna 1975. Massoittelultaan porrastetussa rakennuksessa on neljä asuinhuoneistoa. Rakennuksen ulkovuoraus ja ikkunat vaikuttavat uusituilta 2000-luvulla.

Rakennuksella on rakennushistoriallista arvoa 1970-luvulla valmistuneena hahmoltaan tunnistettavana rakennuksena. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa työlaitoksen henkilökunnan asuinoloista. Rakennuksen ympäristöarvo jää melko vähäiseksi. Se sijoittuu kartanon päärakennuksen koillispuolella olevan pienen huoltolaitoksen aikaisen leikkiuiston reunalle sitä rajaten.

4.1.21 Sauna/autotalli, nro 7 (2000, kartanon kohdekortit) ja talousrakennus

1800- ja 1900-lukujen vaihteesta olevassa rakennuksessa on alkuun ollut sauna. Rakennuksesta on myöhemmin tehty autotalli. Lähistöllä on toinenkin pieni talousrakennus, joka vaikuttaa olevan käyttämätön.

Vaativattomien 1800- ja 1900-lukujen taitteen rakennusten rakennushistoriallinen ja historiallinen arvo jää vähäiseksi, mutta ne ovat osa kartanoalueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Pienten rakennusten ympäristöarvo jää vähäiseksi. Toinen niistä reunustaa Rehutien tienäkymiä.

4.1.22 Harrastetila, nro 8 (2000, kartanon kohdekortit)

Vuoden 2000 inventoinnissa rakennus on merkitty perunavarastoksi. Rakennus vaikuttaa kuitenkin enemmän olevan harrastetila. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan se on valmistunut vuonna 1959 ja rakennuksessa on yksi asunto. Lapekattoinen rakennus on puuvuorattu ja punaiseksi maalattu. Alarinteen puoleisella julkisivulla on suurehkot pari-ikkunat, joita yhdistää matala ikkunanauha. Ylärinteen puolella on suuret ikkunat, joiden alareunassa on tuuletus ikkuna. Rakennuksen julkisivuverhous ja ikkunat vaikuttavat 2000-luvulla uusituilta.

Muuttuneen rakennuksen rakennushistoriallinen arvo jää vähäiseksi, mutta se on osa kartanoalueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Sillä on historiallista merkitystä sen kertoessa työ- ja huoltolaitoksen aikaisesta toiminnasta kartanon alueella. Rakennus sijaitsee mäen töyräällä Pilvilinnan yläpuolella. Sen maisemallinen merkitys ja ympäristöarvo jää kuitenkin vähäiseksi.

4.1.23 Henkilökunnan asuinrakennus, nro 6 (2000, kartanon kohdekortit)

Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan kohde on valmistunut vuonna 1956. Se on ollut työlaitoksen henkilökunnan asuinrakennuksena. Rakennuksessa on kolme asuntoa. Yksikerroksisessa rakennuksessa on loiva harjakatto. Julkisivut ovat vaakalaudoitettu ja punaiseksi maalatut. Ikkunat ovat pari-ikkunoita. Ne ja ainakin ulko-ovet vaikuttavat uusituilta 2000-luvulla.

Rakennuksella on rakennushistoriallista arvoa 1950-luvulla valmistuneena rivitalona. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa työlaitoksen henkilökunnan asuinoloista. Rakennuksen ympäristöarvo jää melko vähäiseksi. Pihaa ympäröivän runsaan kasvillisuuden takia rakennus ei juurikaan näy Tervalammentielle eikä Lehmuskujalle.

4.1.24 Versta ja korjaamo, nro 25 (2000, kartanon kohdekortit)

Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan rakennus on vuodelta 1950. Siinä on toiminut työlaitoksen versta ja korjaamo. Vuoden 1948 ilmakuvasa paikalla näkyy varhaisempi talousrakennus. Rinteeseen sijoitetussa rakennuksessa on ylärinteen puolella yksi kerros, alarinteen puolella kaksi kerrosta. Lisäksi rakennuksessa on ylinen. Ylisille johtaa Tallitietä ajoliuska. Rakennuksessa olevan yllisen perusteella kyseessä saattaa olla myös talli tai muu karjarakennus. Harjakattoinen rakennus on rapattu valkoiseksi. Ikkunoiden puitteet ovat valkoiset, ovet ovat tumman ruskeiksi maalatut.

Rakennuksella on rakennushistoriallista arvoa jälleenrakennuskauden suurena verstaarakennuksena sekä osana työlaitoksen aikaista ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa työlaitoksessa harjoitetutusta työtoiminnasta. Maisemallista merkitystä rakennuksella on sen reunustaessa kartanoalueen länsipuolista peltoaukeaa. Rakennus näkyy erittäin hyvin Tervalammentielle ja toimii kartanoalueesta kertovana maamerkinä kartanon muiden rakennusten jäädessä enemmän kasvillisuuden taakse.

4.1.25 Kalustovaja, nro 26 (2000, kartanon kohdekortit)

Kalustovajan paikalla näkyy vuoden 1948 ilmakuvussa pienempi ja eri suuntaan sijoitettu talousrakennus. Kalustovaja on merkitty nykyiselle paikalleen ja nykyisessä koossaan vuoden 1958 peruskarttaan. Kyseessä on siis 1950-luvulla valmistunut työlaitoksen rakennus. Kalustovaja on puolitoistakerroksinen, lautarakenteinen ja lautavuorattu rakennus, jonka luoteispäädyssä on yhdeltä seinältään avointa kellaritilaa.

Rakennuksella on rakennushistoriallista arvoa jälleenrakennuskauden suurena kalustovajana sekä osana työlaitoksen aikaista ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa työlaitoksessa harjoitetutusta työtoiminnasta. Ympäristöarvoa rakennuksella on sen näkyessä hyvin sekä Tervalemmentielle että Tallitielle.

4.1.26 Autotalli, nro 27 (2000, kartanon kohdekortit)

Autotalli sijaitsee entisen väentuvan pihassa. Autotalli näkyy jo vuoden 1948 ilmakuvassa.

Vaativattoman 1900-luvun alkupuoliskon rakennuksen rakennushistoriallinen ja historiallinen arvo jää vähäiseksi, mutta se on osa kartanoalueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Rakennuksen ympäristöarvo jää vähäiseksi.

4.1.27 Talousrakennukset, nro 22 ja 23 (2000, kartanon kohdekortit)

Rakennuksia on käytetty puuliiterinä ja varastona. Ne ovat 1900-luvun alkupuoliskolta vuoden 2000 inventoinnin mukaan. Rakennus- ja huoneistorekisterissä rakennusten valmistumisvuodeksi on merkitty 1960 ja 1963. Kumpaakaan talousrakennusta ei näy vuoden 1937 ilmakuvassa. Vuoden 1948 ilmakuvan perusteella luoteispuoleisen talousrakennuksen koillispuolella vaikuttaa valmistuneen.

Luoteispuoleisella rakennuksella on rakennushistoriallista arvoa osittain 1940-luvulla valmistuneena talousrakennuksena sekä osana työlaitoksen aikaista ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Historiallista arvoa rakennuksella on sen kertoessa työlaitoksessa harjoitetutusta maataloudesta.

Maisemallista merkitystä rakennuksella on sen rajatessa Saunarannantietä sekä sijoituessa Varsalanmäeltä kartanolle jatkuvan harjanteen laelle. Harjanne rajaa kartanon länsi- ja eteläpuoliset peltoaukeat erilleen toisistaan. Uudemman talousrakennuksen rakennushistoriallinen, historiallinen ja maisemallinen merkitys jää vähäiseksi.

4.1.28 Kasvihuoneet, nro 20 ja 21 (2000, kartanon kohdekortit)

Karjatalouden lopettamisen jälkeen Tervalammella kehitettiin kasvihuoneviljelyä. Vuoden 1972 peruskarttaan on jo merkitty kaksi kasvihuonetta ja vuoden 1984 peruskartassa näkyy kolme kasvihuonetta nykyisten kasvihuoneiden paikalla. Yksi kasvihuoneista on purettu 2020-luvulla.

Kasvihuoneiden rakennushistoriallinen arvo jää vähäiseksi, mutta niillä on merkitystä osana huoltolaitoksen aikaista ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Historiallista arvoa niillä on niiden kertoessa huoltolaitoksen työtoiminnasta.

4.1.29 Viljankuivaamo, nro 41 (2000, kartanon kohdekortit)

Viljankuivaamo on todennäköisesti 1950-1960-luvuilta, jolloin työlaitoksessa harjoitettiin vielä viljelyä. Vuoden 1948 ilmakuvasa rakennuksen paikalla näkyy pitkä harjakattoinen rakennusmassa, jonka massoittelu ja katon muoto ei vastaa nykyistä rakennusta. Viljankuivaamo on kaksikerroksinen rakennus, jonka keskiosassa on kuivauskoneen vaatima korkeampi rakennusosa. Rakennuksen pohjoispäädyssä on matala rakennusosa. Rankorakenteinen rakennus on pystylaudoitettu ja punaiseksi maalattu.

Viljankuivaamon rakennushistoriallinen arvo jää vähäiseksi, mutta sillä on merkitystä osana työlaitoksen aikaista ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Historiallista arvoa sillä on sen kertoessa työlaitoksessa harjoitetusta maataloudesta. Rakennus on näkyvällä paikalla Tervalammentien varrella kartanon länsipuolisen peltoaukean reunalla, mutta rakennuksen vaatimattomuuden takia sen maisemallinen merkitys jää vähäiseksi.

4.1.30 Vesitorni, nro 29 (2000, kartanon kohdekortit)

Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan vesitorni on valmistunut vuonna 1956. Työlaitoksen toimintaa ja rakennuskantaa kehitettiin voimakkaasti 1950-luvulla ja vesihuollon järjestäminen oli osa tätä toimintaa. Vesitorni on sijoitettu Kalliolanmäen päälle, selvästi korkeammalle kuin missä kartanoalueen rakennuskanta sijaitsee. Tämän takia vesitorni voitiin toteuttaa matalana vesisäiliönä. Vesitorni on pyöreä, tiilivuorattu rakennus, jossa on loiva katto.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä 1950-luvulla rakennettuna vesitornina. Historiallista merkitystä vesitornilla on sen kertoessa työlaitoksen yhdyskuntahuollon kehittämistä. Vesitornin maisemallinen merkitys jää vähäiseksi. Matala rakennus ei näy kovin kauas, vaikka Kalliolanmäen puustoa onkin harvennettu.

4.1.31 Puhdistuslaitos, nro 24 (2000, kartanon kohdekortit)

Kohde on purettu vuoden 2000 inventoinnin jälkeen.

Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan puhdistuslaitos on valmistunut vuonna 1966 ja ilmakuviin perusteella se on purettu 2000-luvun alussa.

4.2 Tervalammen kartanoon liittyviä rakennuksia

Tässä alaluvussa on kuvattu Tervalammen kartanon eri vaiheisiin liittyviä rakennuksia, jotka eivät sijaitse varsinaisella kartanoalueella vaan sen läheisyydessä. Etäämmällä sijaitsevia, kartanoon liittyviä rakennuksia kuten entisiä torppia on kuvattu osana niiden lähiympäristöä. Rakennukset ja niihin liittyvät arvot on esitetty alaluvuissa.

4.2.1 Huvilamäki, nro 9 (2000, kartanon kohdekortit)

1800- ja 1900-lukujen vaihteessa rakennettu talo on ilmeisesti ollut alkujaan kartanon muonamiehen asunto. Huoltolaitosaikana siinä asui autonkuljettaja, 1990-luvulla rakennus korjattiin asumisharjoittelutaloksi. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä vuosisadan vaihteessa rakennettuna asuinrakennuksena ja historiallista merkitystä kartanon muonamiehen asuntona sekä osana huoltolaitoksen toimintaa. Maisemallinen merkitys jää vähäiseksi.

4.2.2 Pohjola ja Kalliola, nro 10 (2000, kartanon kohdekortit)

Tervalammentien varrella hieman erillään kartanosta sijaitsee kaksi 1910-luvun kartanon työväen asuinrakennusta. Työlaitoksen aikaan niissä on asunut vartijoita. 1990-luvulla rakennukset korjattiin asumisharjoittelutaloiksi. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä 1900-luvun alussa rakennettuna asuinrakennuksena ja historiallista merkitystä kartanon työväen asuntona sekä osana huoltolaitoksen toimintaa. Maisemallinen merkitys jää vähäiseksi.

4.2.3 Ojala, nro 38 (2000)

Viimeistään 1800-luvun alkupuoliskolla asutettu Ojala on toiminut mm. Tervalammen kartanon puutarhurin asuntona. Asuinrakennus on 1920-luvulta, mahdollisesti se on laajennettu vanhemmasta rakennuksesta. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä 1900-luvun alussa rakennettuna asuinrakennuksena ja historiallista merkitystä kartanon puutarhurin asuntona. Maisemallinen merkitys jää vähäiseksi.

4.2.4 Seppälä, nro 39 (2000)

Seppälä on yksi vanhimpia tunnettuja Tervalammen kartanon torpan paikkoja. Rakennuksen vanhimmat osat saattavat olla 1700-luvulta vuoden 2000 inventoinnin mukaan, mutta rakennuksen ulkoasu on täysin muuttunut. 1700-luvulla torpassa on asunut seppä. Huoltolaitoksen aikana rakennus oli sairaanhoitajan ja vartijan tiloina. Rakennusta on kunnostettu 1965, 1971 ja 1990-luvulla. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen. Katolle on lisätty aurinkopaneelit.

Kohteen täysin muuttuneen ulkoasun takia sen arvot jäävät vähäiseksi, vaikka vanhimmat rakennusosat saattavat olla 1700-luvulta ja kohde on ollut Tervalammen kartanon torppa, jossa on asunut seppä.

4.2.5 Tervalammen kartanon saha

Saha on sijainnut Tervalammentien varressa pienen puron vieressä kartanon viljankuivaamaa vastapäätä. Sahan rakennus on ilmeisesti 1940-luvulta. Se on vaatimaton lautarakenteinen rakennus, jonka alkuperäinen käyttötarkoitus ei enää hahmotu ulkoasusta.

Kohteella on historiallista merkitystä kartanon entisenä sahana.

4.3 Karhumäkien sukuhauta ja Sahapelto nro 42 (2000)

Sahapellon paikalla on sijainnut yksi Tervalammen kartanon torpista. 1880-luvulla paikalla on toiminut lyhyen aikaa höyrysaha vuokramaalla. Sahapelto itsenäistyi vuonna 1920. Tila on ollut vuodesta 1923 Karhumäkien omistuksessa. Kirjailija Urho Karhumäki tuli tunnetuksi vuottamalla 1936 Berliinin olympialaisten taidesarjan urheiluaiheisella romaanillaan Avoveteen. Karhumäellä oli myös lukuisia luottamustoimia.

Vuoden 2000 inventoinnissa Sahapellon tilan rakennuksen mainitaan olleen ”tanskalaistyylinen”, sillä asuin- ja karjarakennus olivat toisiinsa liitetyt. Lisäksi tilalla mainitaan olleen pellon eteläpuolella 1930-luvulla Terijoelta siirretty huvilamainen rakennus. Asuin- ja karjarakennus on palanut vuonna 2004. Siitä on nykyisin jäljellä kivirakenteinen alaosa, tuhoutunut puurakenteinen yläosa on peitetty pressuun. Terijoelta siirretyn huvilan sijainti ei käy ilmi aiemmasta inventoinnista eikä sen säilyneisyyttä pystytty tämän takia tarkistamaan. Entisen Asuin- ja karjarakennuksen vieressä on vuonna 2015 valmistunut asuinrakennus. Sen paikalla on aikoinaan ollut Sahapellon suuri kanala.

Viereisellä kiinteistöllä pienen metsäsaarekkeen eteläreunalla on Karhumäkien sukuhauta. Haudan ympärillä kasvaa kookkaita pihlajia. Hauta on ympäröity kettinkiaidalla. Aluetta on käytetty urnalehtona vuodesta 1947.

Kohteella on asutushistoriallista merkitystä entisenä torpan ja teollisuushistoriallista merkitystä sahan paikkana, mutta kohteen historiallista merkitystä heikentää se, ettei torppariaikaista tai sahan aikaista rakennuskantaa ole säilynyt. Karhumäkien sukuhaudalla on paikallista henkilöhistoriallista merkitystä. Sukuhauta on maisemallisesti kauniilla paikalla pienen metsäsaarekkeen reunalla. Sen eteläpuolella avautuu heinällä oleva entinen rantapelto. Rannan umpeenkasvun ja asuttamisen myötä sukuhaudalta ei kuitenkaan avaudu järvinäkymää.

Kuva 17. Näkymä Sahapellolle Tervalammentien vanhalta linjaukselta, joka kiersi nykyistä tielinjausta lähempää Sahapellolle. Tilan rakennukset sijoittuivat rantapellon ja selänteen reunalle. Etummainen rakennus on ollut suuri kanala ja sen takaa näkyy "tanskalaistyylinen" asuin- ja karjarakennus. Poikkipuoliaisessa rannassa näkyy 1920-luvulla rakennettu "Rantamaja". Peltoauekea on ollut avoin rantaan asti, rantatöyräällä on ollut jonkun verran puustoa. Kuvälähde: Teemu Karhumäen kotialbumi.

4.4 Rinne, nro 38 (2012)

Rinne on lohkottu Sahapellon maista vuonna 1943 kirjailija Toivo Pekkaselle (1902-1957) kesähuvilaa varten. Pekkanen tunnetaan erityisesti työläisten kuvaajana. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan huvila on valmistunut vuonna 1941. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edelliseen inventointiin verrattuna.

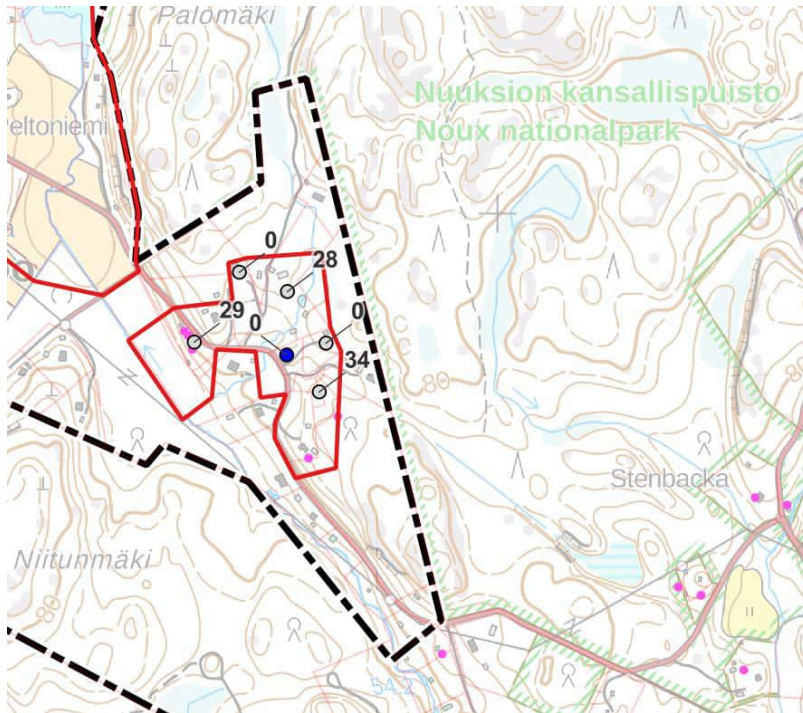
Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä 1940-luvun alussa rakennettuna kesähuvilana. Kulttuurihistoriallista merkitystä sillä on kirjailija Toivo Pekkasen kesähuvilana. Kohteen maisemallinen merkitys jää vähäiseksi nykyisin metsäisessä ympäristössä. Alkujaan huvilan lounaispuolisen pienen puron varsi on ollut avointa niittyä.

4.5 Vanhan Myllytien mutkan ympäristö, Saha

Tässä alaluvussa on kuvattu Vanhan Myllytien mutkan ympäristöä, johon muodostuu kyläkuvaltaan yhtenäinen tiiviimmin rakennettu alue. Alueen kohteet ja niihin liittyvät arvot on kuvattu alaluvuissa.

Vanhan Myllytien mutkassa Kurjolammesta laskevan puron sivuhaaran ympäristössä on entisen Saha-nimisen torpan maille kehittyneitä tiiviimpää asutusta. Sahan tila on alkujaan ollut Tervalammen kartanon torppa. Torppa on vaihtanut paikkaa useaan kertaan, se on sijainnut mm. Pärehöyläpolun varrella. Kurjolammenpurossa on toiminut Tervalammen kartanon saha, mihin torpan nimi viittaa. Sahan tilasta on 1930-luvulta alkaen lohkottu palstoja asuinrakennuksia varten. Vuoden 2000 inventoinnin mukaan Sahan tilan silloinen rakennuskanta oli 1940-luvulta ja Sahan vanha tilakeskus oli vielä hahmotettavissa maisemassa Mäntysuontien varrella. Nyt Sahan rakennuskanta on uudistunut, mutta vanhoja talousrakennuksia on vielä muutamia jäljellä. Talon eteläpuolisessa loivassa rinteessä ollut pelto on nykyisin avointa niittyä ja maisemallisesti tärkeä elementti Nuuksion selännealueen reunan metsäisessä ympäristössä. Vanhan Myllytien varrella on runsaasti myös 1900-luvun lopulla ja vuosituhannen vaihteessa valmistunutta rakennuskantaa. Yhtenäinen rivistö uudisrakennuksia sijoittuu Vanhan myllytien ja Kurjolammenpuron väliseen rinteeseen. Uudisrakennusten mittakaava ja ulkoasu eroaa kuitenkin huomattavasti alueen varhaisemmasta ja vaatimattomammasta rakennuskannasta. Vanhempaa rakennuskantaa pilkahtelee tielle sen pohjoispuolelta, vaikka pihapiirit ovatkin varsin puustoisia. Kyläkuvaltaan yhtenäiseksi rajatulla alueella on tärkeää huomioida olemassa olevan rakennuskannan mittakaava sekä säilyttää entiset viljelysalueet edelleen avoimina. Asutusta ei tulisi myöskään laajentaa ympäröivälle metsäiselle selännealueelle jotta alueen historian hahmottaminen syrjäisenä torppana olisi edelleen hahmotettavissa.

Kuva 18. Vanhan Myllytien mutkassa oleva kyläkuvallisesti tärkeä ja rakennuskannaltaan yhtenäinen alue on osoitettu punaisella ääriviivalla. Kurjoolammenpuro ja sen pohjoisesta laskeva sivupuro ovat tärkeä osa alueen kyläkuvaa samoin kuin Mäntysuontien varrella vielä oleva avoin pieni niittyala. Alueella on runsaasti 1900-luvun alusta olevaa rakennuskantaa. Pihapiirit ovat melko puustoisia ja ympäristö on metsäistä.

4.5.1 Saha, nro 28 (2000)

Sahan tila on alkujaan ollut Tervalammen kartanon Saha-niminen torppa. Torppa on vaihtanut paikkaa useaan kertaan, se on sijainnut mm. Pärehöyläpolun varrella. Kurjoolammenpurossa on toiminut Tervalammen kartanon saha, mihin torpan nimi viittaa. Sahan tilasta on 1930-luvulta alkaen lohkottu palstoja asuinrakennuksia varten. Vuoden 2000 inventoinnin mukaan Sahan tilan silloinen rakennuskanta oli 1940-luvulta ja Sahan vanha tilakeskus oli vielä hahmotettavissa maisemassa Mäntysuontien varrella.

Kiinteistöllä ollut jälleenrakennuskauden asuinrakennus on purettu 2010-luvun alussa ja sen tilalle on valmistunut vuonna 2013 uusi asuinrakennus. Puron rannassa on myös vuonna 2020 valmistunut saunarakennus. Kiinteistöllä on säilynyt puron rannassa vanhempi pieni saunarakennus sekä luoteispuolisella kiinteistöllä muutamia vanhempia talusrakennuksia.

Kohteen vanha rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa, mutta yksittäisten rakennusten merkitys jää melko vähäiseksi niiden vaatimattomuuden takia. Niillä on asutushistoriallista merkitystä niiden kertoessa Sahan tilan vaiheista. Etenkin Mäntysuontien varrelle sijoittuvilla rakennuksilla on kyläkuvallista merkitystä osana tienäkymiä.

4.5.2 Rauhanlinna, nro 34 (2012)

Tila on lohkottu Sahan tilasta vuonna 1949. Kohteessa on hirsirakenteinen mökki betoniperustuksilla. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan rakennus on vuodelta 1942. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteen jälleenrakennuskauden aikainen rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa, mutta yksittäisten rakennusten merkitys jää melko vähäiseksi niiden vaatimattomuuden takia. Niillä on asutushistoriallista merkitystä niiden kertoessa Sahan tilan maista lohkotuille palstoille kehittyneestä pienasutuksesta. Ympäristön puustoisuuden takia rakennusten kyläkuvallinen merkitys jää vähäiseksi.

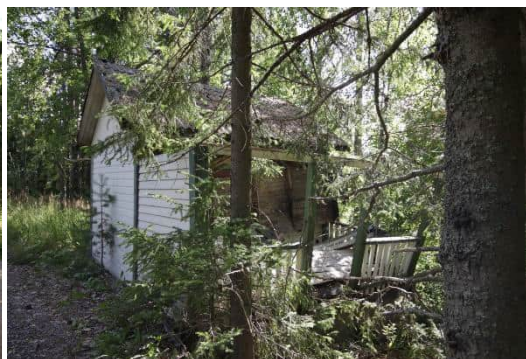
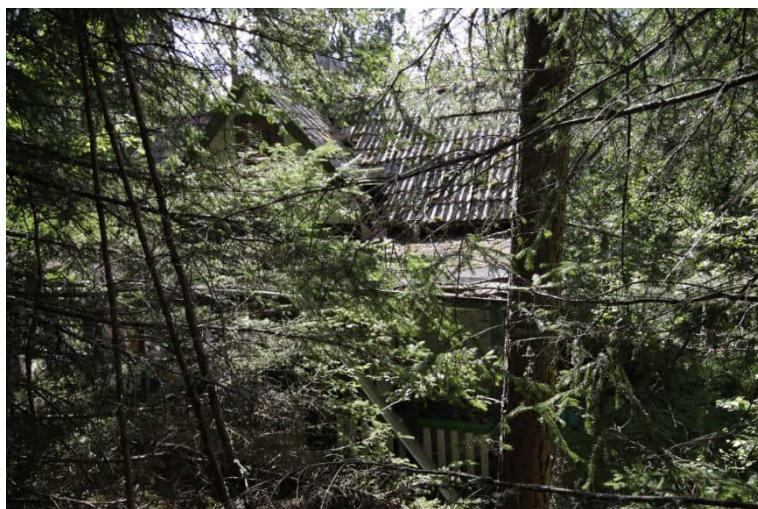

4.5.3 Koivurinne, nro 29 (2000), nro 15 (2010)

Koivurinne on Sahan tilasta lohkottu vuonna 1931. Rakennukset ovat jyrkässä rinteessä tien ja puron välissä. Vuoden 2000 inventoinnissa mainitaan puron rannassa olevan saunan olevan huonokuntoinen. Nykyisin kohde on autioitunut. Piha on pahoin pusikoitunut. Asuinrakennus vaikuttaa olevan vielä pystyssä, mutta melko heikkokuntoinen. Tienvarressa olevan

talousrakennuksen kuistin katto on osittain romahtanut ja rakennus on muutenkin huonossa kunnossa. Pihan pusikoitumisen vuoksi saunan tilannetta ei päästy tarkistamaan. Asuinrakennusta ei ole esitelty vuoden 2010 inventoinnissa.

Kohteen vanha rakennuskanta on osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa, mutta yksittäisten rakennusten merkitys jää melko vähäiseksi niiden vaatimattomuuden ja heikon kunnon takia. Niillä on asutushistoriallista merkitystä niiden kertoessa Sahan tilan maista lohkoituille palstoille kehittyneestä pienasutuksesta. Ympäristön puustoisuuden takia rakennusten kyläkuullinen merkitys jää vähäiseksi. Tien varteen sijoittuva talousrakennus on osittain romahtanut.

4.5.4 Vanha Myllytie 158

Kohteessa on rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan vuonna 1952 valmistunut pieni mökki. Pihatien liittymässä Vanhan Myllytien reunassa on vanha hirsirakenteinen riihi, joka luultavasti on ollut Sahan torpan riihi. Riihi sijaitsee eri kiinteistöllä kuin asuinrakennus.

Riihi on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa ja sillä on rakennushistoriallista merkitystä Sahan torpan aikaisena perinteisenä hirsirakenteisena talousrakennuksena. Asuinrakennus on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa, mutta yksittäisenä rakennuksena sen merkitys jää melko vähäiseksi rakennuksen vaatimattomuuden takia. Riihellä on historiallista merkitystä sen kertoessa Sahan torpan maataloudesta. Asuinrakennuksella on asutushistoriallista merkitystä sen kertoessa Sahan tilan

maista lohkotuille palstoille kehittyneestä pienasutuksesta. Riihi on kyläkuvallisesti merkittävä sen rajatessa Vanhan Myllytien tienäkymiä, asuinrakennuksen kyläkuvallinen merkitys jää vähäiseksi puustoisuuden takia.

4.5.5 Mäntysuontie 6

Vuoden 2000 inventoinnin paikkatietoaineistossa Saha (nro 28) on merkitty tämän kohteen paikalle. Vanhojen karttojen ja ilmakuviin perusteella Sahan torppa ja tila on kuitenkin sijainnut lähempänä Kurjolammenpuron sivuhaaraa.

Mäntysuontien varressa on rakennus- ja huoneistorekisten mukaan vuonna 1956 valmistunut asuinrakennus.

Kohteen jälleenrakennuskauden aikainen rakennuskanta on osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa, mutta yksittäisten rakennusten merkitys jää melko vähäiseksi niiden vaatimattomuuden takia. Niillä on asutushistoriallista merkitystä niiden kertoessa Sahan tilan maista lohkotuille palstoille kehittyneestä pienasutuksesta. Kohteella on kyläkuvallista merkitystä osana mäntysuontien varren näkymiä. Asuinrakennus näkyy tielle nykyisin niittynä olevan pienen entisen peltoaukean yli.

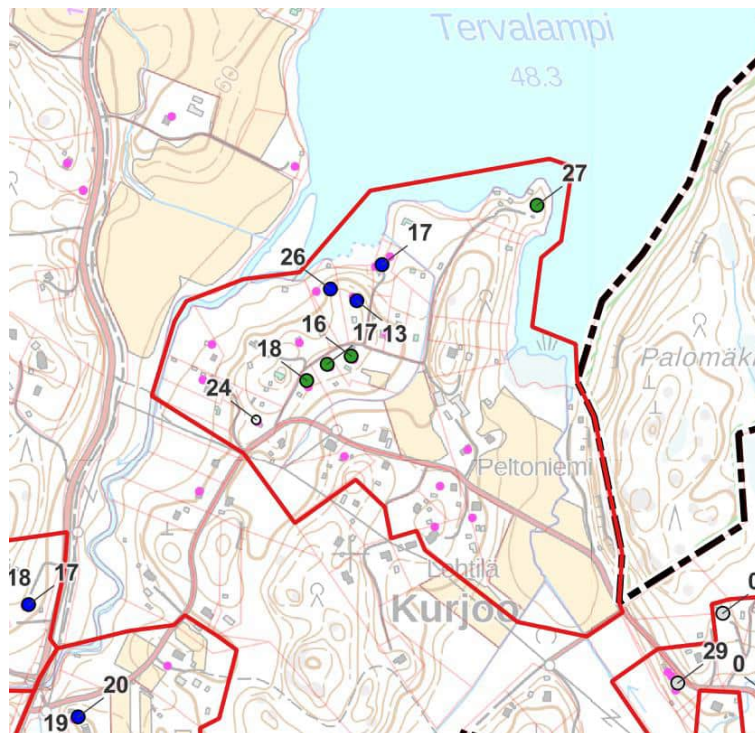
4.6 Koivuniementien ja Vanhan Myllytien varsi, Kurjoo

Tässä alaluvussa on kuvattu Koivuniementien ja Vanhan Myllytien ympäristöä, johon muodostuu kyläkuvaltaan yhtenäinen tiiviimmin rakennettu alue. Alueen kohteet ja niihin liittyvät arvot on kuvattu alaluvuissa.

Hiiskan taloon kuulunut Kurjun torppa on sijainnut Tervalammen etelärannalla olevan mäen laella. Torppa itsenäistyi vuonna 1922, jolloin omistajana oli Tervalammen kartanon työnjohtaja. Paikalla ei ole säilynyt torppariaikaista rakennuskantaa. Kiinteistöllä on vanha asuinrakennus 1930-luvulta, mutta sen ulkoasu on muuttunut. Lisäksi kiinteistöllä on isompi vapaa-ajan asunto 1980-luvulta ja 2000-luvun alun asuinrakennus. Entiselle rantapellolle on rakennettu tenniskenttä ja pelto on osittain metsitetty.

Koivuniementien varrella on useita Kurjun maista lohkoituja pienasumuksia, joiden rakennuskanta rajaa Koivuniementien tienäkymiä. Tervalammen rannalla on useita huviloita. Huvilat sijoittuvat maisemallisesti kauniille paikoille Tervalammen rannoille. Huviloiden tontit ovat suurehkoja ja pääosin metsäisiä. Vanhan Myllytien varrella on puolestaan jälleenrakennuskauden pihapiirejä. Vanhan Myllytien pohjoispuolella on myös Peltoniemen tilakeskus. Peltoniemi on lohkoitu Kurjun torpasta vuonna 1925. 1920-luvulta oleva päärakennus on ulkoasultaan muuttunut.

Talusrakennukset ovat enimmäkseen 1900-luvun jälkipuoliskolta. Tilan ympärillä on edelleen heinällä olevaa avointa peltoa. Idästä peltoaukeaa raukeaa Nuuksion kansallispuiston metsäinen selännealue. Avoimen peltoaukean ansiosta alueen pienipiirteiset mutta voimakkaat maastonmuodot ovat edelleen hahmotettavissa. Vanhalta Myllytieltä avautuu kaunis näkymä peltoaukean yli kohti asutusta. Pellon pohjoisreunan kasvillisuutta avaamalla teille saataisiin palautettua myös järvinäkymä Tervalammelle. Muualla Tervalammen rannat ovat pääosin eheitä metsäisiä rinteitä. Osa näistä rinteistä kuuluu huvilatonteille. Kasvillisuudeltaan eheät reunavyöhykkeet ja lakialueet Tervalampea rajaavilla mäillä ovat järveltä alueelle avautuvien näkymien kannalta tärkeitä.

Kuva 19. Koivuniementien ja Vanhan Myllytien ympäristössä oleva kyläkuvallisesti tärkeä ja rakennuskannaltaan yhtenäinen alue on osoitettu punaisella ääriviivalla. Peltoniemen ympärillä olevat peltolaidut ovat tärkeä osa alueen kyläkuvaa ja niiden yli avautuu kauniita näkymiä. Alueella on runsaasti monipuolista 1900-luvun alusta olevaa rakennuskantaa. Maiseman kannalta tärkeitä ovat Tervalemmen rannan edelleen puustoiset mäet ja kasvillisuudeltaan eheät rannat.

4.6.1 Koivujuuri, nro 18 (2010)

Kohde on lohkottu vuonna 1958 Kurjun torpan maista. Asuinrakennus on vuoden 2010 inventoinnin mukaan luultavasti 1940-luvulta. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan se on valmistunut 1971. Ulkoasultaan asuinrakennus vastaa jälleenrakennuskauden pienempiä asuinrakennuksia. Kuisti on uudempi. Katettu terassi on valmistunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteen jälleenrakennuskauden aikainen rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa, mutta yksittäisten rakennusten merkitys jää melko vähäiseksi niiden vaatimattomuuden takia. Niillä on asutushistoriallista merkitystä niiden kertoessa Kurjoo tilan maista lohkotuille palstoille kehittyneestä pienasutuksesta. Rakennuksella on kyläkuvallista merkitystä osana Koivuniementien varren tienäkymiä.

4.6.2 Kurju, nro 17 (2010)

Kurjun torppa itsenäistyi vuonna 1922 Hiiskan kantatalon maista. Asuinrakennus on vuoden 2010 inventoinnin mukaan luultavasti 1940-luvulta. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan se on valmistunut 1951. Ulkoasultaan asuinrakennus vastaa jälleenrakennuskauden pienempiä asuinrakennuksia. Rakennuksessa on uudempi kuisti. Edellisen inventoinnin jälkeen asuinrakennuksen mineriittivuoraus on vaihdettu vaakalaudoitukseksi. 1930- ja 1940-lukujen ilmakuviin perusteella Kurjun torppa tai ainakin sen talousrakennukset ovat sijainneet naapurikiinteistöllä (Koivuniementie 12). Kohteen kiinteistöllä ei ole ollut rakennuksia 1930-1930-luvuilla.

Kohteen jälleenrakennuskauden aikainen rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa, mutta yksittäisten rakennusten merkitys jää melko vähäiseksi niiden vaatimattomuuden takia. Niillä on asutushistoriallista merkitystä niiden kertoessa Kurjoon tilan maista lohkotuille palstoille kehittyneestä pienasutuksesta. Rakennuksella on kyläkuvallista merkitystä osana Koivuniementien varren tienäkymiä.

4.6.3 Fridhyddan, nro 16 (2010)

Kohde on lohkottu vuonna 1958 Kurjun torpan maista. Asuinrakennus on vuoden 2010 inventoinnin mukaan 1940-1950-luvulta. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan se on valmistunut 1971. Ulkoasultaan asuinrakennus vastaa jälleenrakennuskauden pienempiä asuinrakennuksia. Kuisti on uudempi. Katettu terassi on valmistunut edellisen inventoinnin jälkeen. Rakennus näkyy vuoden 1948 ilmakuvassa. Vuoden 1937 ilmakuvassa rakennusta ei ole, vaan palstalla on toinen rakennus hieman lounaaseen nykyisestä rakennuksesta. Rakennuksen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteen jälleenrakennuskauden aikainen rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa, mutta yksittäisten rakennusten merkitys jää melko vähäiseksi niiden vaatimattomuuden takia. Niillä on asutushistoriallista merkitystä niiden kertoessa Kurjoon tilan maista lohkotuille palstoille kehittyneestä pienasutuksesta. Rakennuksella on kyläkuvallista merkitystä osana Koivuniementien varren tienäkymiä.

4.6.4 Suvilahti, nro 13 (2010)

Kohde on lohkottu Kurjun torpan maista vuonna 1937. Vuoden 2010 inventoinnin mukaan kesähuvilaksi rakennettu rakennus on 1930-1940-luvulta. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan se on valmistunut 1930. Rakennuksen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteen vanha rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Rakennuksella on myös rakennushistoriallista merkitystä alkuperäisyytensä hyvin säilyttäneenä 1930-1940-lukujen huvilana. Kohteella on historiallista merkitystä sen kertoessa alueen huvilasutuksen synnystä. Rakennuksen kyläkuvallinen merkitys jää vähäiseksi puustoisella tontilla. Rakennuspaikka sijaitsee maisemallisesti kauniilla metsäisellä mäellä Tervalammen rannalla.

4.6.5 Rauhala, nro 26 (2000), nro 14 (2010)

Rauhala on lohkottu viereisen Suvilahden maista vuonna 1954. Rakennus on todennäköisesti rakennettu kesähuvilaksi 1950-luvulla. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan se on valmistunut 1940. Rakennuksen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteen vanha rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Rakennuksella on myös rakennushistoriallista merkitystä alkuperäisyytensä hyvin säilyttäneenä 1940-1950-lukujen huvilana. Kohteella on historiallista merkitystä sen kertoessa alueen huvilasutuksen synnystä. Rakennuksen kyläkuvallinen merkitys jää vähäiseksi puustoisella tontilla. Rakennuspaikka sijaitsee maisemallisesti kauniilla metsäisellä mäellä Tervalammen rannalla.

4.6.6 Koivuniemi, nro 27 (2000)

Vuoden 2000 inventoinnin mukaan Koivuniemessä on vuonna 1937 valmistunut kesähuvila. Rakennus- ja huoneistorekisterissä on sama valmistumisvuosi. Vuoden 2000 inventoinnin mukaan päärakennus on ollut ruskeaksi petsattu ja pystypeiterimavuorattu. Nyt rakennus on vaaleaksi maalattu ja vaakalaudoitettu.

Kohteen vanha rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Muuttuneen ulkoasun vuoksi rakennushistoriallinen merkitys jää vähäiseksi. Kohteella on historiallista merkitystä sen kertoessa alueen huvila-asutuksen synnystä. Rakennuksen kyläkuvaallinen merkitys jää vähäiseksi puustoisella tontilla. Rakennuspaikka sijaitsee maisemallisesti kauniilla metsäisellä niemellä Tervalammen rannalla.

4.6.7 Leporanta, nro 17 (2012)

Kohde on lohkottu Kurjun torpan maista 1942. Rakennus on todennäköisesti rakennettu kesähuvilaksi 1940-luvulla. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan se on valmistunut 1940. Rakennuksen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteen vanha rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Rakennuksella on myös rakennushistoriallista merkitystä alkuperäisyytensä hyvin säilyttäneenä 1940-luvun huvilana. Kohteella on historiallista merkitystä sen kertoessa alueen huvila-asutuksen synnystä. Rakennuksen kyläkuvallinen ja maisemallinen merkitys jää vähäiseksi puustoisella tontilla.

4.6.8 Ihantola, nro 24 (2000)

Vuoden 2000 inventoinnin mukaan Ihantolan asuinrakennuksen vanhin osa on 1800-luvun puolelta. Rakennusta on laajennettu 1920-luvulla. Rakennusta on laajennettu 2000-luvun alussa, mutta jostain syystä laajennusosat olivat pressujen peitossa kesällä 2022. Vuonna 2000 rakennuksessa on vielä ollut alkuperäisiä yksityiskohtia jäljellä, mutta nykyisin rakennuksen ulkoasu on täysin muuttunut. Kiinteistö on lohkottu Kurjun torpan maista.

Täysin muuttuneen ulkoasun takia kohteen arvot jäävät vähäisiksi.

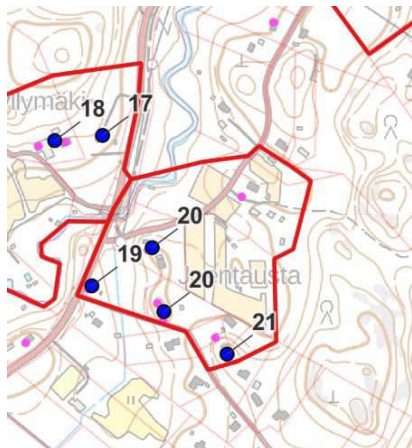
4.7 Joentausta

Tässä alaluvussa on kuvattu Joentaustan ympäristöä, johon muodostuu kyläkuvaltaan yhtenäinen tiiviimmin rakennettu alue. Alueen kohteet ja niihin liittyvät arvot on kuvattu alaluvuissa.

Vanhan Myllytien varrella sijaitseva Vastamäki on 1700-luvulta peräisin oleva torpan paikka. 1844 kartassa kohde on merkitty Hiiskan kantatilan torpaksi. Myöhemmissä kartoissa torppa on nimetty Koivulaksi. Torppa oli itsenäistyessään 1920-luvulla osa Tervalammen kartanoa. Sampolantien varressa olevat kiinteistöt on lohkottu Vastamäen maista. Osa niistä on asutettu 1900-luvun alkupuoliskolla, mutta suurin osa vasta 1970-luvulta alkaen. Vastamäen entistä peltoa ei ole enää jäljellä.

Joentausta on lohkottu Tervalammen kartanoon kuuluneen Hiiskan kantatilan maista vuonna 1922 viljelystilaksi. Tämän jälkeen Joentaustan maista on lohkottu useita kiinteistöjä asutusta varten. Joentaustan vanha asuinrakennus on korvattu uudisrakennuksella 1900-luvun lopulla. Joentaustasta lohkotut kiinteistöt on pääasiassa asutettu vasta 1970-luvulta alkaen. Joentaustaa ympäröineet pellot on metsitetty vasta 2000-luvulla ja niistä on jäljellä vielä pieniä laikkuja asutuksen ja metsän lomassa.

Vanhan Myllytien varrella Joentaustan peltolaikkujen yli avautuu kauniita näkymiä ja pienipiirteiset maastonmuodot tulevat esille. Tien varren peltolaikut suositellaan säilyttämään avoimina. Kasvillisuuden karsiminen jokirannasta palauttaisi näkymät joelle.

Kuva 20. Jouentaustan kyläkuvallisesti tärkeä ja rakennuskannaltaan yhtenäinen alue on osoitettu punaisella ääriiviällä. Alueella olevat peltolaikut ovat tärkeä osa alueen kyläkuvaa ja niiden yli avautuu kauniita näkymiä. Alueella on runsaasti monipuolista 1900-luvun alusta olevaa rakennuskantaa.

4.7.1 Vastamäki, nro 19 (2000)

Paikalla on ollut torppa jo 1700-luvulla. 1844 kartassa kohde on merkitty Hiiskan kantatilan torpaksi. Myöhemmissä kartoissa torppa on nimetty Koivulaksi. Torppa oli itsenäistyessään 1920-luvulla osa Tervalammen kartanoa. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen. Vesikatto on hyvässä kunnossa. Rakennus vaikuttaa kuitenkin autoituneelta. Tien puoleisista ikkunoista jokunen on rikki.

Kohteen vanha rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Rakennuksella on myös rakennushistoriallista merkitystä 1900-luvun alkupuolen ulkoasunsa melko hyvin säilyttäneenä entisenä torppana. Kohteella on asutushistoriallista merkitystä 1700-luvulla perustettuna torppana. Rakennuksella on kyläkuvallista merkitystä osana Tervalammentien ja Sampolantien varren tienäkymiä. Maisemallista merkitystä kohteen asuinrakennuksella on sen rajatessa Tervalammentien tienäkymiä.

4.7.2 Katajikko nro 20 (2010)

Katajikko on lohkottu Joentausta -nimisestä tilasta vasta 1970-luvulla. Vanha asuinrakennus on 1910-1920-luvulta. Sen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteen vanha rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Rakennuksella on myös rakennushistoriallista merkitystä alkuperäisyytensä hyvin säilyttäneenä 1910-1920-lukujen asuinrakennuksena. Kohteella on historiallista merkitystä sen ilmentäessä alueella ollutta pienasutusta. Rakennuksella on kyläkuvallista merkitystä osana Vanhan Myllytien varren tienäkymiä.

4.7.3 Vesakkomäki, nro 20 (2000)

Kohde on 1930-luvulla lohkottu ja rakennettu pienasutus. Vuoden 2010 inventoinnin mukaan asuinrakennukset hirret ovat vanhasta riihestä peräisin. Lisäksi pihapiirissä on hirsirakenteinen, otsallinen aitta. Rakennusten ulkoasu ei ole muuttunut aiempaan inventointiin nähden.

Kohteen vanha rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Rakennuksella on myös rakennushistoriallista merkitystä 1900-luvun alkupuolen ulkoasunsa hyvin

säilyttäneenä, kierrätetyistä hirsistä rakennettuna kohteena. Aitalla on myös rakennushistoriallista merkitystä perinteisenä aittarakennuksena. Kohteella on historiallista merkitystä sen ilmentäessä alueella ollutta pienasutusta. Rakennuksella on kyläkuvallista merkitystä osana Sampolantien varren tienäkymiä.

4.7.4 Sampola, nro 21 (2000)

Sampola on Tervalammen Pienviljelijäosaston seurantalona. Paikalle on rakennettu 1930-luvun lopulla tanssilava, joka on katettu 1940-luvulla. 1940-luvulla tanssilavan yhteyteen rakennettiin myös näyttämötilat ja ravintolapuoli. Rakennuksen ulkoasu ei ole muuttunut edelliseen inventointiin nähden.

Kohde on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Rakennuksella on rakennushistoriallista merkitystä talkoilla vaiheittain rakennettuna seurantalona. Kohteella on historiallista merkitystä entisenä pienviljelijäosaston seurantalona ja se kertoo alueen yhdistyshistoriasta. Kokoontumistilana kohteella on merkitystä myös alueen identiteetille, vaikka rakennuksen käyttö onkin nykyisin vähäistä. Rakennuksella on kyläkuvallista merkitystä osana Sampolantien varren tienäkymiä.

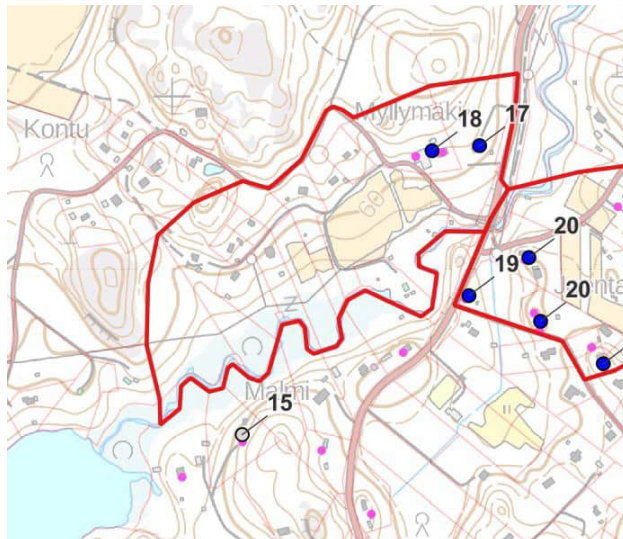

4.8 Myllymäki

Tässä alaluvussa on kuvattu Myllymäen ympäristöä, johon muodostuu kyläkuvaltaan yhtenäinen tiiviimmin rakennettu alue, jossa on säilynyt myös jonkin verran asutuksen lomassa olleita peltoja avoimina. Alueen kohteet ja niihin liittyvät arvot on kuvattu alaluvuissa.

Tervalammesta Huhmarjärveen laskevan puron rannalla on sijainnut Hiiskan kylän mylly. Tervalammentie on ylittänyt puron myllyn tietämiltä. Mylly on ollut käytössä 1700- ja 1800-luvuilla, todennäköisesti aikaisemminkin. Vuoden 1871 topografisessa kartassa tie ylittää puron kutakuinkin nykyisellä sillanpaikalla ja mylly on merkitty heti sillan länsipuolelle. Myllyn yhteyteen purovarteen on merkitty myös asuinrakennus. Rakennuksia on merkitty myös hieman ylemmäs rinteelle.

Purovarren alava niitty on kasvanut pääosin umpeen 1900-luvun jälkipuoliskolla, mutta rinteessä on edelleen avointa heinäpeltoa. Myllymäen mäenharjanteet ovat edelleen metsänä. 1900-luvun loppupuoliskon aikana tiivistynyt asutus on sijoittunut peltoaukean ja metsäisen selänteen vaihtumisvyöhykkeelle Pohjois-Huhmarintien ja Paajatien varsille.

Kuva 21. Myllymäen ympäristössä oleva kyläkuvallisesti tärkeä ja rakennuskannaltaan yhtenäinen alue on osoitettu punaisella ääriiviivalla. Jokivarressa olevat peltolaikut ovat edelleen tärkeä osa alueen kyläkuva. Alueella on runsaasti monipuolista 1900-luvun alusta ja jälleenrakennuskaudelta olevaa rakennuskantaa. Maiseman kannalta tärkeää olisi rantaniittyjen säilyminen puoliavoimina ja selänteen reunojen säilyminen puustoisena.

4.8.1 Millhill nro 17 (2000)

Myllymäki on vaihtanut omistajaa useaan otteeseen 1900-luvun alkupuolella. Alkujaan Myllymäki on kuulunut Tierlän kantatalon maihin. Rainer von Fieandt (1890-1972) osti Myllymäen ja Haaran tilan maita vuonna 1942. Von Fieandt toimi kansanhuoltoministerinä vuosina 1939-1940 sekä pääministerinä vuosina 1957-1958.

1940-luvulla Myllymäestä lohkottiin useita kiinteistöjä huvilatonteiksi sekä asutustiloiksi. Myllymäen vuodelta 1912 oleva päärakennus jäi von Fieandtille huvilaksi, mutta Myllymäen karjarakennus

lohkottiin osaksi Koskirinteen asutustilaa. Pihapiirissä on säilynyt von Fieandtin aikainen autotalli, maakellari ja leikkimökki. Puron rannalla on heikkokuntoinen saunarakennus.

Kohteen vanha rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Asuinrakennuksella on rakennushistoriallista merkitystä 1900-luvun alkupuolen ulkoasunsa melko hyvin säilyttäneenä asuinrakennuksena. Kohteella on asutus- ja taloushistoriallista merkitystä viimeistään 1700-luvulla perustetun myllyn paikkana. Kohteella on henkilöhistoriallista merkitystä von Fieandtin kesähuvilana. Rakennuksella on kyläkuvallista merkitystä osana Myllymäen rinteelle kehittyntä asutusta, vaikka rakennukset jäävätkin kasvillisuuden katveeseen puustoisella tontilla.

4.8.2 Koskirinne nro 18 (2000)

Koskirinne on lohkottu jälleenrakennuskaudella asutustilaksi Myllymäestä. Asuinrakennus on laajennettu Myllymäen työväenasuinrakennuksesta 1950-luvulla. Kuisti ja sen yllä oleva parveke ovat nuorempia. Karjarakennus on 1900-luvun alusta. Se on palanut osittain vuonna 1920. Ilmakuvien perusteella karjarakennus on saanut nykyisen asunsa viimeistään 1930-luvulla.

Kohteen vanha rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Tiilirakenteisella entisellä karjarakennuksella on rakennushistoriallista merkitystä 1900-luvun alkupuolen suurena navettana. Kohteella on asutus- ja taloushistoriallista merkitystä viimeistään 1700-luvulla perustetun myllyn paikkana sekä jälleenrakennuskaudella lohkottuna asutustilana. Karjarakennuksella on kyläkuvallista merkitystä osana Myllymäen rinteelle kehittyntä asutusta ja

maisemallista merkitystä Pohois-Huhmarintien tienäkymiä rajaavana rakennuksena pienen viljelysaukean laidalla.

4.9 Tiensivu, nro 14 (2000)

Kohde sijaitsee Tervalammentien varressa Kalliomaantien ja Pulterintien välissä entisen Hauklammen torpan paikalla. Asuinrakennus on mahdollisesti osittain 1800-luvulta. Umpinainen harjakattoinen kuisti on nuorempi. Edellisen inventoinnin jälkeen rakennusta on laajennettu matalalla siipiosalla.

Hauklammen tilan maat lohkottiin vuonna 1925 kolmeen osaan, jolloin muodostuivat Peltolan ja Kalliolan tilat.

Ulkoasultaan muuttuneella kohteella on lähinnä historiallista merkitystä entisenä torpan paikkana.

4.10 Peltola, nro 29 (2012)

Peltola on lohkottu Hauklammen maista vuonna 1927. Paikka on kuitenkin asutettu jo aiemmin. Asuinrakennus on valmistunut vaihteittain ja siinä on saatettu hyödyntää paikalla ollutta vanhempaa

asuinrakennusta. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan asuinrakennus on vuodelta 1928. Asuinrakennuksen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen. Samoihin aikoihin valmistuneen talousrakennuksen yhteyteen on tehty iso terassi.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä 1900-luvun alkupuoliskolla monessa vaiheessa rakennettuna asuinrakennuksena. Kohteessa on myös rakennusajalleen tyypillinen mansardikatto. Kohteella on asutushistoriallista merkitystä viimeistään 1920-luvulla asutettuna tilana. Kohteella on maisemallista merkitystä Haukilammen pohjoispuoliselle pienelle kumpareelle sijoittuvana eheänä 1900-luvun alkupuoliskon pihapiirinä, jota ympäröi edelleen puoliavoimena säilynyt niitty. Kaava-alueella ei ole juurikaan säilynyt pihapiiriltään ja ympäristöltään yhtä eheinä säilyneitä kokonaisuuksia.

4.11 Niittylä, nro 26 (2012)

Niittylä on lohkottu 1970-luvulla Riihelän maista. Vuoden 2012 inventoinnissa asuinrakennus on ajoitettu ainakin osittain 1920-luvulle ja talousrakennukset 1950-1960-luvuille. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan asuinrakennus on vuodelta 1920. Vuosien 1937 ja 1948 ilmakuviissa Niittylän paikalla ei kuitenkaan näy rakennuksia ja rakennuspaikka on peltona. Kiinteistön rajat ja

paikalla oleva asuinrakennus on merkitty vasta vuoden 1984 peruskarttaan. Hahmoltaan asuinrakennus vastaa selvitysalueella olevia 1900-luvun alun asuinrakennuksia, mutta on ilmeisesti vasta 1970-luvulta. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteen nuoren iän takia sen rakennushistoriallinen ja historiallinen merkitys jää vähäiseksi. Puustoisessa ympäristössä kohteen maisemallinen merkitys jää vähäiseksi.

4.12 Mairela

Mairela on lohkottu vuonna 1936 Rasvalahden torpan maista. Paikalla on hirsirakenteinen huvila tai asuinrakennus 1930-luvulta, johon ei juurikaan ole tehty muutoksia. Kohde ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä 1930-luvun hyvin säilyneenä hirsirakennuksena. Kohteen muut arvot jäävät vähäisiksi.

4.13 Löfkulla

Löfkulla on ollut yksi Tervalammen kartanon torpista, joka sijaitsee alun perin Hiiskan perintötilalle kuuluneella maalla. Päärakennusta on kunnostettu useaan otteeseen. Se saattaa olla 1920-1930-luvuilta, rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan se on vuodelta 1956. Rakennuksen nykyisen omistajan mukaan asuinrakennus on rakennettu vuoden 1946 palon jälkeen. Navetta on 1930-luvulta. Se on muutettu osittain asuinkäyttöön. Sauna on tilan vanhin säilynyt rakennus ja se on torppariajalta.

Entisellä navetalla on rakennushistoriallista merkitystä 1900-luvun alkupuolen suurena navettana, vaikka sen ulkoasu onkin osin muuttunut. Kohteella on asutushistoriallista merkitystä entisenä torppana. Kohteella on maisemallista merkitystä melko eheänä säilyneenä maatalan pihapiirinä. Maisemallista merkitystä heikentää kuitenkin entisten peltojen umpeenkasvu.

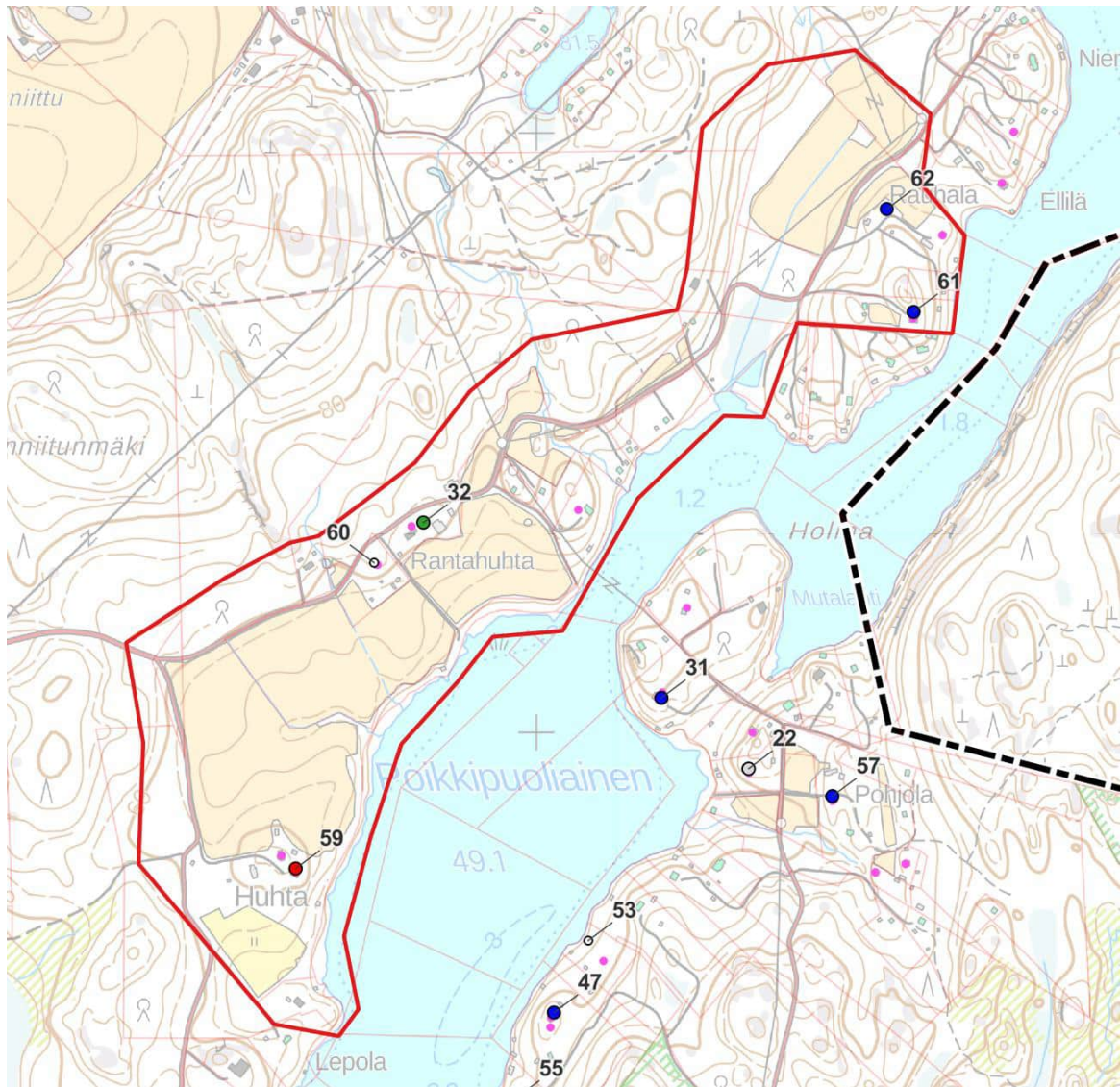

4.14 Poikkipuoliasen luoteisranta

Tässä alaluvussa on kuvattu Poikkipuoliasen luoteisrantaan tarkastelualueen pohjoisosassa. Alue on kuulunut Ojakkalan ja Hulttilan kyliin ollen niiden takamaata. Ojakkalan ja Hulttilan vanha asutus ja kantatilat sijoittuvat tarkastelualueen luoteispuolelle Enäjärven pohjoispäätä ympäröivien peltojen yhteyteen. Alue on asutettu raivaamalla Poikkipuoliasen rannoille ensin niittyjä ja myöhemmin peltoja ja perustamalla alueelle torppia 1800-luvulla. 1870-luvun topografisessa kartassa alueella on niittyjä sekä peltoa ja muutama asuinrakennus, joista vain Huhta on merkitty torpaksi.

Vaikka alueen asutus on edelleen melko harvaa, niin alueen tilojen yhteys viljelysmaisemaan on edelleen säilynyt ja alueella harjoitetaan maa- ja hevostaloutta. Pelot jatkuvat useassa kohtaa avoimena Poikkipuoliasen rannalle ja selänteen reunaa seurailevalta tieltä avautuu peltojen yli kauniita näkymiä järvelle ja Huhdan rakennusryhmälle. Maisemallisesti yhtenäisen alueen ulkopuolelle on jätetty Poikkipuoliasen rannoille 1900-luvun jälkipuoliskolla syntynyt vapaa-ajan asutus.

Maiseman kannalta tärkeää olisi rantapeltojen ja -laidunten säilyminen avoimena. Niiden yli avautuu tarkastelualueella harvinaisia järvinäkymiä. Maiseman rakenteen kannalta tärkeää olisi myös metsäisen selännealueen reunakasvillisuuden säilyminen edelleen eheänä ja yhtenäisenä.

Kuva 22. Myllymäen ympäristössä oleva kyläkuvallisesti ja maisemallisesti tärkeä alue on osoitettu punaisella ääriiviivalla. Poikkipuolaisen rantapeltojen äärelle sijoittuu entisiä torppia sekä 1900-luvun alkupuoliskon asutustiloja. Maiseman kannalta tärkeää olisi rantapeltojen ja -laidunten säilyminen avoimina. Niiden yli avautuu tarkastelualueella harvinaisia järvinäkymiä. Maiseman rakenteen kannalta tärkeää olisi myös metsäisen selännealueen reunakasvillisuuden säilyminen edelleen eheänä ja yhtenäisenä.

4.14.1 Metsola, nro 61 (2000)

Kohde on vuonna 1935 valmistunut kesähuvila. Rakennuksessa on päistään aumattu jyrkkä harjakatto. Rakennuksen ulkoasu ei ole muuttunut edelliseen inventointiin nähden.

Rakennuksella on rakennushistoriallista merkitystä alkuperäisyytensä hyvin säilyttäneenä 1930-luvun huvilana. Kohteella on historiallista merkitystä sen kertoessa alueen huvila-asutuksen

synnystä. Rakennuksen kyläkuvallinen merkitys jää vähäiseksi puustoisella tontilla. Rakennuspaikka sijaitsee maisemallisesti kauniilla metsäisellä mäellä Poikkipuoliaisen rannalla.

4.14.2 Rauhala, nro 62 (2000)

Rauhala on lohokottu Hulntilan kylän Ali-Väärän tilasta itsenäiseksi lohkoktilaksi vuonna 1923. Paikka on tuolloin ollut jo asuttu. Asuinrakennusta on laajennettu 1920-luvulla poikkipäädylly ja kaksikerroksiseksi. Kohteeseen on valmistunut vuonna 1947 uusi asuinrakennus. Vanhan asuinrakennuksen alapuolisessa rinteessä on pieni, maapohjainen entinen navetta. Vanhan pihapiirin ympärillä on edelleen avoimena säilynyttä entistä peltoa. Vanhan asuinrakennuksen ja navetan ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Asuinrakennuksella ja navetalla on rakennushistoriallista merkitystä perinteiseen tapaan rakennettuina 1900-luvun alun rakennuksina. Kohteella on asutushistoriallista merkitystä viimeistään 1900-luvun alussa asutettuna ja 1920-luvulla itsenäistyneenä tilana. Rauhalan ympäristö on säilynyt hyvin ja on tarkastelualueella erityisen edustava esimerkki 1920-1930-luvun pientila-asutuksesta.

4.14.3 Rantahuhta, nro 32 (2012)

Tila on lohkottu vuonna 1954 Huhdan ja Metsolan maista, mutta paikka on ollut asuttu jo aiemmin. Vuoden 1871 topografiseen karttaan on kohteen tietämille merkitty kaksi asuintaloa. Asuinrakennus on vuodelta 1947. Pihapiirissä on kookas osittain hirsirunkoinen navetta. Sitä ei näy vuoden 1948 ilmakuvassa, joten navetta on rakennettu 1940-luvun lopulla tai 1950-luvulla. Rakennusten ulkoasussa ei ole tapahtunut muutoksia edelliseen inventointiin verrattuna.

Kohteen jälleenrakennuskauden rakennuskanta on tärkeä osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Asuinrakennuksen ja navetan rakennushistoriallinen merkitys jää kuitenkin vähäiseksi yksittäisinä rakennuksina. Kohteella on asutushistoriallista merkitystä viimeistään ilmeisesti jo 1800-luvun puolella asutettuna pienasumuksena ja jälleenrakennuskaudella lohkottuna asutustilana. Rantahuhdan ympäristö on säilynyt hyvin ja on tarkastelualueella edustava esimerkki jälleenrakennuskauden asutustilasta, vaikka kohteen rakennukset eivät olekaan säilyneet täysin alkuperäisinä. Kohteella on maisemallista merkitystä sen sijoittuessa metsäisen selänteen reunalle Poikkipuoliaisen rannastaankin avoimena säilyneen rantapellon äärelle. Etenkin navetta on myös tärkeä osa Hulttilantien tienäkymiä.

4.14.4 Koivumäki, nro 60 (2000)

Koivumäki on Hulttilan kylän Ali-Väärän maista 1920-luvulla lohkottu pientila. Vuoden 2000 inventoinnin mukaan kohteessa on ollut 1920-luvulla valmistunut alkuperäisessä asussaan säilynyt asuinrakennus. Kohde on kuitenkin laajennettu 2010-luvulla paritaloksi ja kohteen arvot on menetetty.

4.14.5 Huhta, nro 59 (2000)

Paikalla on alkujaan ollut Hulttilan kylän Ali-Väärän tilan torppa. Huhdan tila erotettiin omaksi tilakseen vuonna 1911. Kooltaan tila oli melko suuri, yli 60 hehtaaria. Tilalle rakennettiin uusi kartanomainen päärakennus. Vuoden 2000 inventoinnissa se on ajoitettu 1920-luvulle ja suunnittelijaksi merkitty Väinö Vähäkallio. Pihapiirissä säilynyt torpan aikainen asuinrakennus purettiin vuonna 2000. Vuoden 2000 inventoinnin mukaan päärakennuksessa on säterikatto. Nykyisin päärakennuksessa kuten sitä tyylillisesti vastaavissa kahdessa piharakennuksessa on aumakatto. Ilmakuvien perusteella niissä on ollut myös vuonna 2000 aumakatto.

Väinö Vähäkallio (1886-1959) on varsin tunnettu arkkitehti. Hän valmistui arkkitehdiksi vuonna 1909 ja työskenteli omassa toimistossaan vuosina 1911-1941. Tämän lisäksi hän toimi Kulutusosuuskuntien Keskusliiton (KK) arkkitehtina 1928–1934 sekä rakennushallituksen ensimmäisenä pääjohtajana 1936–1943. Hänen suunnittelemissaan rakennuksissa näkyy sekä klassismin että funktionalismin vaikutus. Tunnetuimpia Vähäkallion suunnittelemissa kohteissa ovat mm. Yrjönkadun uimahalli Helsingissä ja Stora Enson Kaukopään tehdasalueen rakennukset.

Huhdan päärakennus on tyyllisesti 1920-luvun klassismia. Rakennuksessa on loiva aumakatto ja julkisivut ovat symmetriset. Rakennuksen arkkitehtuuri antaa varsinkin etäämpää katsottuna vaikutelman kivirakenteisesta ja rapatusta rakennuksesta, vaikka julkisivut ovatkin vaakalaudoitettu. Pääsisäänkäynnin yhteydessä on avokuisti, jonka harjakattoa kannattaa pyöreät pylväät. Kuistin yllä on pyöreä ikkuna. Rakennuksen lounaispäädyssä on umpikuisti ja kaakkoisjulkisivulla lasiveranta, jonka päällä on parveke. Pihapiirissä on kaksi aumakattoista piharakennusta, vuonna 2001 valmistunut asuinrakennus ja 1999 valmistunut talli sekä muutama pienempi talusrakennus. Pihatien varressa olleet vanhemmat karja- ja talusrakennukset on purettu peruskarttojen perusteella 1960-luvulla ja 1970-luvuilla. Huhdan Poikkipuoliaisien rannalla oleva peltoaukea on edelleen pääosin viljelty tai laitumena.

Kohteella on rakennushistoriallista ja -taiteellista merkitystä 1920-luvun klassismia edustavana näyttävänä ja hyvin säilyneenä asuinrakennuksena. Kohteen on myös suunnitellut tunnettu arkkitehti Väinö Vähäkallio. Kohteella on asutushistoriallista merkitystä entisenä torpanpaikkana ja 1910-luvulla itsenäistyneenä tilana. Kookkaalla päärakennuksella on maisemallista merkitystä sen näkyessä hyvin sekä Huhdan peltoaukean että Poikkipuoliaisien yli. Pellot ovat edelleen viljeltyinä ja tilalla on hevosia.

4.15 Poikkipuoliaisien kaakkoisranta

Tässä alaluvussa on kuvattu Poikkipuoliaisien kaakkoisrannan rakennuskantaa. Alueelle sijoittuvat kohteet ja niihin liittyvät arvot on esitelty alaluvuissa.

Poikkipuoliaisien kaakkoisrannan eteläpää on kuulunut Tervalammen kartanon maihin, pohjoispäässä puolestaan on ollut Ojakkalan ja Hulttilan kylän maita. Alue on asutettu raivaamalla Poikkipuoliaisien rannoille ensin niittyjä ja myöhemmin peltoja ja perustamalla alueelle torppia 1800-luvulla. 1870-luvun topografisessa kartassa alueen pellot ja niityt keskittyvät eteläosaan, pohjoisessa on vain pieniä pelto- ja niitylaikkuja. Asutusta on enemmän etelä- kuin pohjoisosassa. Torppien ja pienasumusten itsenäistyttyä osaa niistä alettiin käyttää kesähuviloina ja järven rannoille rakennettiin myös uusia huiloita. 1900-luvun jälkipuoliskolla rannoille rakennettiin runsaasti vapaa-ajan asuntoja ja Järventaustantien varressa vakituinen asutus on tiivistynyt. Entisiä pelto- ja niitylaikkuja on metsitetty tai niiden on annettu kasvaa umpeen.

Alueelle ei muodostu rakenteeltaan tiiviimpiä, historialtaan, rakennuskannaltaan tai maisemaltaan yhtenäisiä alueita. Entisten torppien ja asutustilojen rakennuskanta on voimakkaasti uudistunutta tai tilan yhteys viljelysmaisemaan on katkennut. Alueella on kuitenkin runsaasti yksittäisiä kohteita, jotka ovat jostain näkökulmasta edelleen merkittäviä.

4.15.1 Jokirinne, nro 40 (2000)

Jokirinteen päärakennus on vuodelta 1924. Maat on lohkottu Tervalammen kartanon maista. Jyrkkäkattoisen asuinrakennuksen mallin kerrotaan olevan jossain aikakauslehdessä esitelty ”norjalaistalo”. Vastaava toinen talo on myös osoitteessa Järventaustantie 288, mutta Jokirinne on paremmin säilyttänyt alkuperäisen asunsa. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Jokirinne sijaitsee Poikkipuoliaisien eteläpäässä Siuntionjoen niskalla pienen kumpareen laella. Vielä 1940-luvulla kumpareta ympäröi joka puolelta avoin peltoaukea ja rantaniitty oli avoin. Nykyisin Jokirinteen eteläpuolinen pelto on kosteikkoa ja ranta sekä lähimmät pellot ovat kasvaneet umpeen tai kasvamassa umpeen.

Asuinrakennuksella on rakennushistoriallista merkitystä alkuperäisyytensä hyvin säilyttäneenä 1920-luvun norjalaistyyppisenä asuinrakennuksena. Kohteella on historiallista merkitystä sen ollessa

1920-luvun asutustila. Rakennuksen kyläkuvallinen merkitys jää vähäiseksi puustoisella tontilla. Rakennuspaikka sijaitsee maisemallisesti kauniilla pienellä kumpareella Poikkipuoliaisella rannalla, mutta maisemallista merkitystä on heikentänyt ympäristön umpeenkasvu.

4.15.2 Salmela, nro 39 (2012)

Tila on lohkottu vuonna 1936 todennäköisesti huvilaa varten. Asuinrakennus on vuodelta 1934 ja suuret ikkunat viittaavat sen olleen alkujaan huvila. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Rakennuksella on rakennushistoriallista merkitystä alkuperäisyytensä hyvin säilyttäneenä 1930-luvun huvilana. Kohteella on historiallista merkitystä sen kertoessa alueen huvila-asutuksen synnystä. Rakennuksen kyläkuvallinen ja maisemallinen merkitys jää vähäiseksi puustoisella tontilla, vaikka rakennuspaikka sijaitsee maisemallisesti kauniilla metsäisellä rinteellä Poikkipuoliaisella rannalla.

4.15.3 Papinniemi, nro 27 (2012)

Papinniemi on Tervalammen kartanon entisiä torppia ja itsenäistynyt vuonna 1927. Torpan vanha asuinrakennus on purettu. Kiinteistöllä on 1920-luvulta oleva asuinrakennus sekä 1960-luvun vapaa-ajan asunto. Vuoden 2012 inventoinnissa 1920-luvun asuinrakennuksen mainitaan olevan tyhjiällä. Nykyisin rakennuksen ympäristö on pahoin pusikoitunut ja rakennus on heikossa kunnossa.

Kohteen vanha rakennuskanta on osa alueen ajallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Rakennuksella on myös rakennushistoriallista merkitystä alkuperäisyytensä hyvin säilyttäneenä 1920-luvun asuinrakennuksena, joskin huonon kunnan vuoksi säilymismahdollisuudet ovat heikot. Kohteella on asutushistoriallista merkitystä entisenä torppana. Kohteen maisemallinen ja kyläkuvallinen merkitys jää vähäiseksi ympäristön voimakkaan umpeenkasvun ja entisten peltojen asuttamisen myötä.

4.15.4 Uusmäki, nro 41 (2000)

Uusmäki sijaitsee Tervalammen kartanon torpan Nybackan paikalla. Asuinrakennus on 1920-luvulta ja sen mainitaan olevan ”amerikkalaista tyyliä”. Rakentajan kerrotaan tuoneen mallin mukanaan Yhdysvalloista. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Uusmäki sijaitsee Järventaustantien varrella peltoaukeuden välisen pienen kumpareen päällä. Tien varressa on kuusiaita. Kohteen länsipuolinen pelto on kasvanut umpeen 1900-luvun puolivälin jälkeen.

Asuinrakennuksella on rakennushistoriallista merkitystä alkuperäisyytensä hyvin säilyttäneenä 1920-luvun amerikkalaisvaikutteisena asuinrakennuksena. Kohteella on historiallista merkitystä sen ollessa 1920-luvun asutustila ja entinen torppa. Rakennuksen kyläkuvallinen ja maisemallinen merkitys jää vähäiseksi puustoisella tontilla. Rakennuspaikka sijaitsee maisemallisesti kauniilla pienellä kumpareella Järventaustantien varrella, mutta maisemallista merkitystä on heikentänyt ympäristön umpeenkasvu.

4.15.5 Peikkokallio, nro 28 (2012)

Peikkokallio on vuonna 1945 valmistunut kesähuvi Poikkipuoliaisien rannalla. Aumakattoista, hirsirakenteista rakennusta kiertää avoin kuisti. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä alkuperäisyytensä hyvin säilyttäneenä näyttävänä hirsirakenteisena 1940-luvun kesähuvilana. Kohteella on historiallista merkitystä sen kertoessa alueen huvi-asutuksen synnystä. Rakennuksen kyläkuvallinen ja maisemallinen merkitys jää vähäiseksi puustoisella tontilla, vaikka rakennuspaikka sijaitsee maisemallisesti kauniilla metsäisellä mäellä Poikkipuoliaisien rannalla.

4.15.6 Nuottakoto

Nuottakoto on Keravan seurakunnan leirikeskus. Nuottakoto sijaitsee Poikkipuoliaisien itärannalla metsäisessä rinteessä. Nuottakodon on suunnitellut arkkitehti Antti Eskelinen ja sen ensimmäinen vaihe valmistui vuonna 1978. Leirikäyttöön tila otettiin vuonna 1980. Leirikeskuksen rakennukset ovat aumakattoisia, yksikerroksisia rakennuksia. Ulkokuorauksessa on näkyvillä rakennusajankohdalle tyypilliseen tapaan moduulijako. Rakennukset ovat puuvuorattuja ja punaiseksi maalattuja. Moduulijakoa korostaa tumma listoitus. Ikkunat on aseteltu moduulijaon mukaisesti ja ne ovat puitteiltaan tummat. Vuonna 2004 valmistui hirsinen kappeli hiljentymisen paikaksi. Kappelin on suunnitellut Jari Timonen ja Arkkitehtuuritoimisto Kari Ristola Ky. Pääurakoitsijana toimi Rakenanssi Oy Espoosta.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä rakennusajankohdalle tyypillisenä strukturalistisena, moduulijakoa korostavana rakennuksena. Kohteella on historiallista merkitystä Keravan seurakunnan leirikeskukseksi. Se kertoo seurakunnan toiminnasta ja siinä tapahtuneista muutoksista. Puustoisella tontilla sijaitsevan kohteen maisemallinen merkitys jää vähäiseksi vaikkakin leirikeskus sijaitsee maisemallisesti kauniilla paikalla.

4.15.7 Pentti, nro 45 (2000)

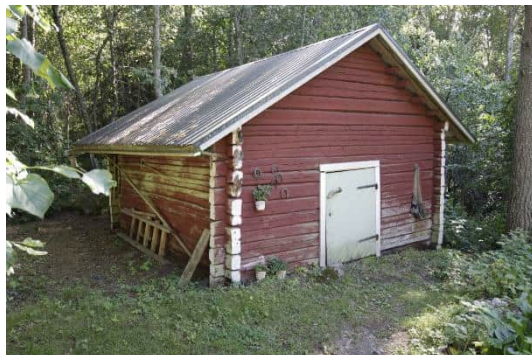
Pentti on suuri kaksikerroksinen jo vuonna 1918 valmistunut huvila, joka vuoden 2000 inventoinnin mukaan on säilynyt hienosti alkuperäisessä asussaan. Kohdetta ei pystytty maastokäynnillä tarkistamaan. Ilmakuvien perusteella rakennuksen katto on uusittu 2010-luvulla ja kuisti myös vaikuttaa ilmakuvassa aiempaa suuremmalta.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä alkuperäisyytensä hyvin säilyttäneenä näyttävänä varhaisena kesähuvilana. Kohteella on historiallista merkitystä sen kertoessa alueen huvila-asutuksen synnystä. Rakennuksen kyläkuvallinen ja maisemallinen merkitys jää vähäiseksi puustoisella tontilla, jonka ympäristö on umpeenkasvanutta.

4.15.8 Haudanniemi, nro 52 (2000), 2 (2012)

Haudanniemi on ollut Hulttilan kylän Häsän talon vanhoja torppia. Päärakennuksen vanhin osa on 1800-luvulta ja se on tehty vanhoista hirsistä. Perustuksena on ollut vielä 1900-luvun alussa multapenkka. Sittemmin rakennusta on muutettu ja laajennettu mm. 1920-luvulla. 1936 rakennus on vuorattu. Vuoden 2000 inventoinnin aikaan Haudanniemen pihapiirissä on ollut asuinrakennuksen lisäksi aitta, navetta ja osia vanhasta tallista. Aitta on edelleen asuinrakennuksen eteläpuolella alarinteessä. Hirsirakenteinen navetta on Pihlajalahdentien koillispuolella. Navetta on 1930-1940-luvuilta, aiempien inventointien mukaan se on siirretty nykyiselle paikalleen 1940-luvulla. Aiemmin navetta sijaitsi asuinrakennuksesta länteen ja sen paikalla maastossa on vielä perustuksista peräisin olevia kiviä. Vanhasta tallista on säilynyt vaja. Lisäksi pihapiirissä on ollut ”kämpäksi” nimitetty pienempi asuinrakennus asuinrakennuksen länsipuolella. Se paloi 1950-luvulla. Kohde ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohteen vanhalla rakennuskannalla on rakennushistoriallista merkitystä 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta olevana perinteiseen tapaan rakennettuina hirsirakennuksina. Kohteella on historiallista merkitystä entisenä torppana ja kohteen rakennuskanta kuvastaa edelleen hyvin vuosisadan vaihteen pientilan rakennuskantaa ja kertoo ajan elämäntavasta. Kohteen maisemallinen merkitys on vähentynyt rantapellon osittaisen umpeenkasvun, rannan ja muun lähiympäristön rakentumisen myötä.

4.15.9 Kiviranta, nro 10 (2012)

Kiviranta on lohkottu Haudanniemen maista vuonna 1932 ja asuinrakennus on samalta ajalta vuoden 2012 inventoinnin mukaan. Vuoden 2012 inventoinnin mukaan rakennus on tuolloin ollut asuinkäytössä. Rakennus- ja huoneistorekisterissä rakennuksen käyttötarkoitus on nykyisin vapaa-ajan asunto ja valmistumisvuodeksi on merkitty 1923. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Asuinrakennuksella on rakennushistoriallista merkitystä alkuperäisyytensä hyvin säilyttäneenä 1920-1930-lukujen mansardikattoisena hirsirakenteisena asuinrakennuksena. Kohteella on historiallista merkitystä sen ollessa 1920-1930-luvun pienasumus. Rakennus sijaitsee maisemallisesti kauniilla paikalla Poikkipuoliaisen rannalla, mutta maisemallista merkitystä vähentää tontin puustoisuus ja itäpuolisen pellon osittainen umpeenkasvu.

4.15.10 Auramaa, nro 53 (2000)

Kohteessa on ollut vuoden 2000 inventoinnin mukaan vuonna 1939 valmistunut suuri, kaksikerroksinen huvila, jonka huvilamaiset piirteet, kuten pyöreä pikkuikkuna, toistuvat myös rantasaunassa. Ilmakuvien perusteella huvila on purettu vuoden 2010 tienoilla. Rannassa on edelleen kaksi rakennus- ja huoneistorekisterin perusteella 1930-luvun alusta olevaa saunatupaa. Suurempi niistä on osittain hirsirakenteinen ja osittain lautarakenteinen. Siinä on pyöreä pikkuikkuna ja katettu avokuisti. Pienempi rakennus on kokonaan hirsirakenteinen ja sen edustalla on pieni terassi.

Päärakennuksen tuhoutumisen takia kohteen arvot jäävät vähäisiksi.

4.15.11 Urpula, nro 54 (2000), 47 (2012)

Urpula on Ojakkalan kylän Munkin talon entinen torppa Särämäki 1800-luvulta. Vanhaa hirsirakennusta on laajennettu matalilla aumakattoisilla siipiosilla, jolloin rakennus on saanut huvilamaisen ilmeen. Rakennuksen vanhat ikkunat on kunnostettu ja kohde on muutenkin hyvin hoidettu. Asuinrakennuksen alapuolella rannassa on saunarakennus, jossa on myös pakaritupa ja pyykkitupa. Rinteessä on maakellari ja yläpihan puolella vaja. Pihapiirissä on aikanaan ollut navetta. Nykyisin pihapiirissä on uudempi saunarakennus ja muutamia talousrakennuksia. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Asuinrakennus sijaitsee Poikkipuoliaisien itärannalla pienen mäen laella. Maasto laskee jyrkästi rantaan, mutta asuinrakennuksen kaakkoispuolella maasto on tasaisempaa ja pohjoispuolella rinne on loivempi. Särämäen torpan pienet pellot sijoittuivat 1870-luvun kartan mukaan näille tasaisemmille alueille. Entinen pelto on nykyisin osittain Urpulan puoliavointa puistomaista nurmella olevaa pihaa. Urpulan pohjoispuolinen huvila Auramaa sijaitsee myös entisellä pellolla. Urpulan luoteispuolinen rantaan laskeva rinne on metsäinen.

Kohteen vanhalla rakennuskannalla on rakennushistoriallista merkitystä 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta olevana perinteiseen tapaan rakennettuina hirsirakennuksina. Kohteella on historiallista merkitystä entisenä torppana, joka on muutettu 1900-luvun alkupuoliskolla huvilaksi. Kohteen rakennuskanta kuvastaa edelleen hyvin 1900-luvun alkupuoliskon huvila-asutusta ja kertoo ajan elämäntavasta. Kohde sijaitsee maisemallisesti kauniilla paikalla Poikkipuoliaisien rannalla.

4.15.12 Rauhaniemi, nro 55 (2000)

Rauhaniemi on pieni vuonna 1918 pienasumusta varten lohkottu tila. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan rakennus on valmistunut vuonna 1922. Vuoden 1948 ilmakuvassa rakennuksen paikalla näkyy runkosyvyydeltään vastaava, pohjaltaan neliömäinen rakennus, jossa on aumakatto. Ilmakuvien perusteella vaikuttaa, että rakennusta on laajennettu eteläpäädyssä 2000-luvun alussa. Vuoden 2000 inventoinnin mukaan rakennusta oli korjattu äskettäin, järvenpuoleiselle julkisivulle tehty muutoksia ja katolle lisätty frontonit. Näiden muutosten todetaan muuttaneen huomattavasti kohteen ulkoasua.

Kohteen ulkoasuun tehtyjen muutosten vuoksi sen arvot jäävät vähäisiksi.

4.15.13 Mustala 1, nro 22 (2012)

Mustala on lohkottu omaksi tilakseen vuonna 1929. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan kohteen asuinrakennus on vuodelta 1944. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Kohde sijoittuu Poikkipuoliaisen itärannalle metsäiselle kumpareelle. Vuoden 1948 ilmakuvasssa nykyisen rakennuksen paikalla näkyy sitä vastaava rakennus. Pihapiiri on metsäinen myös vuonna 1948, mikä viittaa kohteen olleen enemmän huvila kuin asuinrakennus.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä ilmeeltään hyvin säilyneenä 1940-luvun asuinrakennuksena. Kohteen historiallinen ja maisemallinen merkitys jäävät vähäisiksi.

4.15.14 Pohjola, nro 57 (2000)

Pohjola on alkujaan Norrgård-niminen Ojakkalan talon torppa. Torpan asuinrakennusta on kunnostettu 1920-luvulla. Myöhemmin rakennusta on korotettu ja laajennettu poikkipäädylly. Ikkunat ovat jälleenrakennuskaudelle tyypillisiä pari-ikkunoita. Pihapiirissä on säilynyt myös entinen navetta ja liiteri. Kohteen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen.

Pohjolan paikalle on merkitty torppa 1870-luvun karttaan. Pihapiirin länsipuolella on torpan pelto pienen puron notkossa ja rantaan laskevassa rinteessä niittyä tai laidunta. Osa pellosto on edelleen avointa niittyä. Vielä vuoden 1948 ilmakuvan mukaan Pohjolan pihapiiri on jatkunut avoimena pellon reunasta, mutta nykyisin pihalla kasvaa kookasta puustoa, ja rakennukset vain pilkottavat kasvillisuuden lomasta pellolle.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta olevana perinteiseen tapaan rakennettuina ajallisesti kerroksellisena hirsirakennuksena. Kohteella on historiallista merkitystä entisenä torppana ja kohteen rakennuskanta kuvastaa edelleen hyvin 1900-luvun alkupuoliskon pientilan rakennuskantaa ja kertoo ajan elämäntavasta. Kohde on tarkastelualueella yksi harvoja entisiä torppia, joiden sijainti metsään raivatun peltolaikun yhteydessä on edelleen havaittavissa. Kohteen maisemallista merkitystä heikentää kuitenkin pihapiirin umpeenkasvu.

4.15.15 Poukama, nro 31 (2012)

Tila on lohkottu 1929 huvilatontiksi. Huvila on 1920- ja 1930-lukujen vaihteesta. Huvila on ollut säästöpankin johtajan omistuksessa. Rakennusta on laajennettu ja siihen on tehty muutoksia 2000-luvun taitteessa. Kohteessa on 1930-luvulta oleva rantasauna ja puutarhavaja sekä 2000-luvulta olevat varasto ja saunarakennus. Asuinrakennuksen ulkoasu ei ole muuttunut edellisen inventoinnin jälkeen, mutta saunarakennus sen vieressä on tehty 2020-luvulla.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä 1920-1930-lukujen vaihteessa rakennettuna huvilana. Kohteella on historiallista merkitystä sen kertoessa alueen huvila-asutuksen synnystä. Kohde sijaitsee maisemallisesti kauniilla paikalla Poikkipuoliaisen itärannalla olevan niemen etelärannalla metsäisen rinteiden yläosassa.

4.16 Tervalammen koulu

Tervalammen vanhakoulurakennus on vuodelta 1910 ja kuuluu Vihdissä vuonna 1900 tehdyn kansakoulujen piiriin vahvistamisen jälkeen rakennettuihin kouluihin. Tervalammella koulun rakentamista viivästytti kieliriita. Koulurakennus oli rakennusajalleen tyyppilliseen tapaan jugendtyylinen. Se vuorattiin 1920-luvulla. Alkuperäisiä pieniruutuisia ikkunoita on jäljellä enää muutama. Alakoulua varten koulutontille rakennettiin tiilinen, tyyliltään klassistinen koulurakennus vuonna 1939. Tätä ennen alakoulu oli toiminut kartanolla sekä Hiiskan talossa. Lisäksi koulun pihalla on vanha piharakennus ja koulun takana opettajan käytössä olleet entinen navetta ja aitta. Tervalammen koulun uudisosa valmistui vuonna 1991. Tyyliltään postmodernistinen koulurakennus sijoittuu vanhan koulurakennuksen itäpuolelle alarinteeseen.

Opetus on päättynyt Tervalammen koululla vuonna 2017. Vuodesta 2020 alkaen Tervalammen kyläyhdistys on hallinnoinut entistä koulua. Kyläyhdistys vuokraa tiloja sekä pitkä- että lyhytaikaiseen käyttöön.

Kohteen ajallisesti kerroksellisella rakennuskannalla on rakennushistoriallista ja rakennustaiteellista merkitystä oman rakennusaikansa tyyliuntauusten mukaisina koulurakennuksina. Kohteella on historiallista merkitystä entisenä kouluna, jonka rakennuskanta kertoo koulun toiminnasta ja siinä tapahtuneista muutoksista 1910-luvulta alkaen. Koulun rakennuksilla on myös maisemallista merkitystä niiden ollessa osa Tervalammentien tienäkymiä. Entisenä kouluna ja nykyisenä kylätalona rakennuksilla on suuri merkitys alueen identiteetille.

5 Johtopäätökset

5.1 Suositukset

Kohteiden arvoluokituksen pohjalta kohteille on esitetty suojelusuositus.

Kohteet, joissa on rakennushistoriallisten, rakennustaiteellisten ja historiallisten arvojen lisäksi ympäristö- ja/tai maisema-arvoja suositellaan merkitsemään kaavakartalle sr-1 -kohdemerkinnällä.

Kohteet, joissa on rakennushistoriallisten arvojen lisäksi historiallisia, ympäristö- ja/tai maisema-arvoja suositellaan merkitsemään kaavakartalle sr-2 -kohdemerkinnällä.

Kohteet, joissa historiallisten arvojen lisäksi on vain ympäristö- tai maisema-arvoja, suositellaan huomioimaan osana kyläkuvallisesti tai maisemallisesti tärkeitä alueita. Kohteet, joissa on vain rakennushistoriallisia arvoja tai historiallisia arvoja, voidaan jättää osoittamatta kaavaratkaisussa. Kohteet ovat pääasiassa ulkoasultaan niin muuttuneita tai alkujaankin tavanomaisia rakennustyyppisiä, ettei kohteiden alkuperäinen rakennustapa ja käyttöhistoria ole enää hahmotettavissa. Kohteet voivat myös olla niin huonokuntoisia, että niiden kunnostaminen käyttöön tulisi huomattavasti muuttamaan kohteen ulkoasua.

Kohteita, joihin ei liity erityisiä arvoja tai jotka ovat tuhoutuneet voidaan jättää osoittamatta kaavaratkaisussa.

Kyläkuvallisesti tai maisemallisesti tärkeät alueet suositellaan huomioimaan kaavaratkaisussa osa-aluemerkinnällä sk. Tervalammen kartanon keskeinen kartanoalue ja keskeinen työalitalue suositellaan huomioimaan kaavaratkaisussa alueina, joilla ympäristö säilytetään /s.

sr-1. Suojeltava rakennus.

Rakennushistoriallisesti, rakennustaiteellisesti, historiallisesti tai maisemankuvan kannalta arvokas rakennus tai rakennusryhmä. Maankäyttö- ja rakennuslain 41 §:n nojalla määrätään, että rakennukset tai rakennusryhmä lähiympäristöineen on säilytettävä. Kohdetta tai sen kulttuurihistoriallisia arvoja omaavaa ympäristöä koskevien toimenpiteiden ja suunnittelun on oltava kokonaisuuden säilymistä turvaavia. Rakennuksissa tai rakennelmissa suoritettavien muutosten ja korjaustöiden tulee olla sellaisia, että rakennuksen tai rakennelman rakennustaiteen,

kulttuurihistorian, taajamakuvan ja/tai maisemakuvan kannalta merkittävä luonne säilyy. Kohteita koskevista suunnitelmista ja toimenpiteistä on pyydettävä museoviranomaisen lausunto.

sr-2. Arvokas rakennus.

Rakennushistoriallisesti, historiallisesti tai maisemankuvan kannalta arvokas rakennus tai rakennusryhmä, jotka suositellaan säilyttämään. Kohdetta koskevien toimenpiteiden ja suunnitelmien suositellaan olevan kokonaisuuden säilymistä turvaavia ja sellaisia, että rakennusten rakennustaiteellisesti ja/tai kyläkuvan kannalta merkittävät ominaispiirteet säilyvät. Mahdollinen uudisrakentaminen on sovitettava huolella kulttuuriympäristön ominaispiirteisiin.

Museoviranomaiselle on varattava mahdollisuus antaa lausunto kohteita koskevista suunnitelmista ja toimenpiteistä.

sk. Kyläkuvallisesti tai maisemallisesti tärkeä alue.

Alueen rakentaminen tulee sopeuttaa maisemallisiin ja kulttuurihistoriallisiin arvoihin. Rakennusten suunnittelussa ja sijoittelussa tulee kiinnittää huomiota lähiympäristön muihin rakennuksiin, erityisesti arvokkaaseen rakennuskantaan sekä maiseman ominaispiirteisiin. Rakennusten massoitellussa ja julkisivujen suunnittelussa tulee pyrkiä yksinkertaisiin ja sopusuhtaisiin ratkaisuihin, jotka kokonsa puolesta sopeutuvat ympäristön rakennuskantaan. Uudet piharakennukset suositellaan sijoittamaan pihapiireissä alisteisesti päärakennukseen nähden. Pihojen voimakasta pengertämistä tulee välttää ja tontin liittymiseen ympäröivään maastoon ja viereisiin rakennuspaikkoihin tulee kiinnittää huomioita. Avoimet pelto- ja niitty alueet suositellaan säilyttämään rakentamattomina samoin kuin avoimia maisematiloja rajaavat kasvillisuudeltaan eheät reunavyöhykkeet.

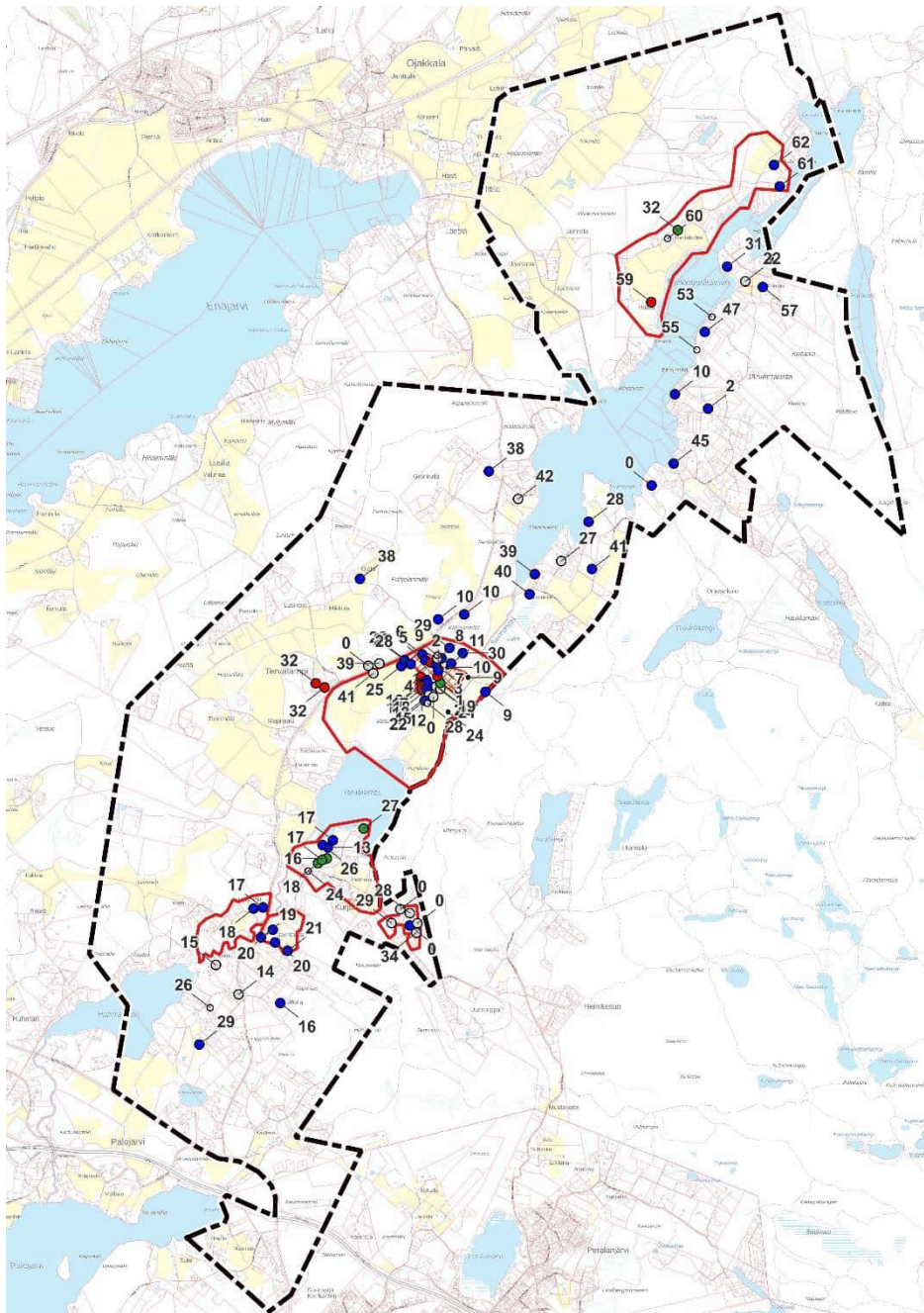
/s. Alue, jolla ympäristö säilytetään.

Alueen kulttuurihistoriallisesti merkittävä rakennuskanta ja ympäristö säilytetään. Maankäyttö- ja rakennuslain 41 §:n nojalla määrätään, että alueen kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset lähiympäristöineen on säilytettävä. Yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa uudis- ja korjausrakentaminen on sopeutettava rakennustavaltaan ja sijainniltaan olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön siten, että alueen kulttuurihistoriallisesti merkittävät ominaispiirteet säilyvät. Tervalammen kartanon ja työlaitoksen/huoltolaitoksen aikainen rakennustaiteellisesti ja rakennushistoriallisesti merkittävä rakennuskanta muodostaa puistomaiseen ympäristöön arvokkaan ja eheän kokonaisuuden. Alueella suositetaan vaalimaan olemassa olevaa vanhaa puustoa. Lehmuskujan puukujanne tulee säilyttää. Sen lounaispuolinen avoin nurmikenttä tulee säilyttää jatkossakin avoimena. Kartanon päärakennuksen kaakkoispuolinen rinne tulee säilyttää avoimena tai puoliavoimena maisematilana.

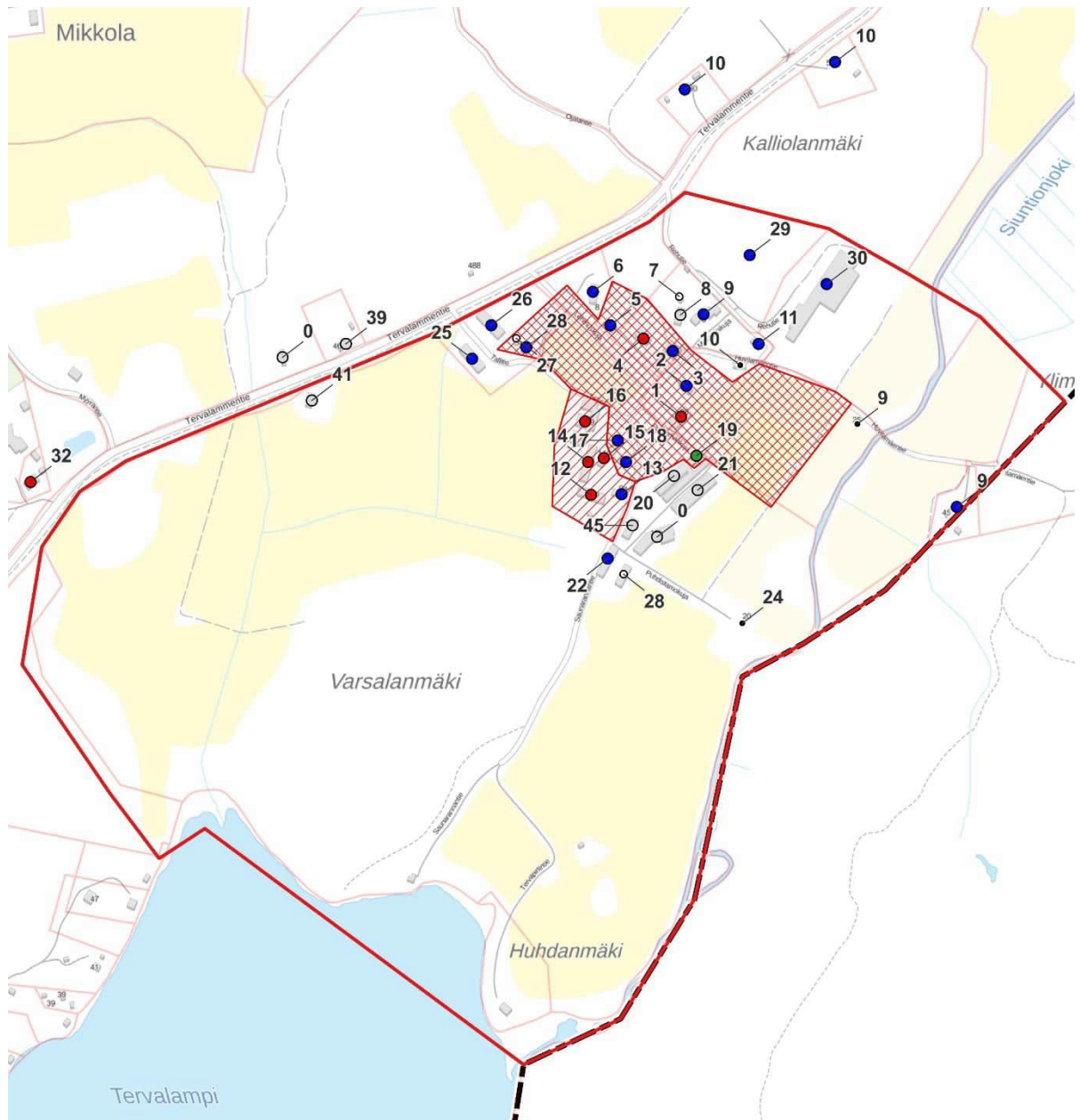
	Nimi	Aiempi inventointi	Aiemman inventoinnin kohdenumero	Arvot	Suositus
sr-1	Kartanon päärakennus	Tervalampi 2000	1	R A H Y M	sr-1
	Pehtoorin talo	Tervalampi 2000	4	R A H Y M	sr-1
	Keittiö ja ruokala	Tervalampi 2000	12	R A H Y M	sr-1
	Huoltokoti	Tervalampi 2000	14	R A H Y M	sr-1
	Poliklinikka	Tervalampi 2000	15	R A H Y	sr-1
	Huoltola	Tervalampi 2000	16	R A H Y M	sr-1
	Tervalammen koulu	Tervalampi 2000	32	R A H M	sr-1
	Tervalammen koulu	Tervalampi 2000	32	R A H M	sr-1
sr-2	Huhta	Tervalampi 2000	59	R A H M	sr-1
	Nuottakoto	-	0	R H	sr-2
	Vanha Myllytie 153	-	0	R H M	sr-2
	Säteri	Tervalampi 2000	2	R H Y	sr-2
	Viljamakasiini	Tervalampi 2000	3	R H Y	sr-2
	Renkitupa	Tervalampi 2000	5	R H Y M	sr-2
	Henkilökunnan as.rak.	Tervalampi 2000	6	R H	sr-2
	Huvilamäki	Tervalampi 2000	9	R H	sr-2
	Pilvilinna	Tervalampi 2000	9	R H	sr-2
	Pohjola	Tervalampi 2000	10	R H	sr-2
	kalliola	Tervalampi 2000	10	R H	sr-2
	Asuinrakennus	Tervalampi 2000	11	R H Y	sr-2
	Lämpökeskus	Tervalampi 2000	13	R M	sr-2
	Löfkulla	Tervalampi 2000	16	R H	sr-2
	Millhill (Myllymäki)	Tervalampi 2000	17	R H Y	sr-2
	vaunuvaja/autotalli	Tervalampi 2000	17	R H Y	sr-2
	Koskirinne	Tervalampi 2000	18	R H M	sr-2
	Asuinrakennus	Tervalampi 2000	18	R H Y	sr-2
	Vastamäki (Koivulan torppa)	Tervalampi 2000	19	R H Y M	sr-2
	Vesakkomäki	Tervalampi 2000	20	R H Y	sr-2
	Sampola, seurantalo	Tervalampi 2000	21	R H Y	sr-2
	Talousrakennus	Tervalampi 2000	22	R H M	sr-2
	Verstas ja korjaamo	Tervalampi 2000	25	R H M	sr-2
	Rauhala	Tervalampi 2000	26	R H M	sr-2
Kalustovaja	Tervalampi 2000	26	R H Y	sr-2	
Väentupa	Tervalampi 2000	28	R H Y	sr-2	
Vesitorni	Tervalampi 2000	29	R H	sr-2	
Karjarakennus	Tervalampi 2000	30	R H M	sr-2	

	Ojala, kartanon puutarhuri	Tervalampi 2000	38	R H	sr-2
	Jokirinne	Tervalampi 2000	40	R H	sr-2
	Uusimäki	Tervalampi 2000	41	R H	sr-2
	Pentti	Tervalampi 2000	45	R H	sr-2
	Pohjola	Tervalampi 2000	57	R H	sr-2
	Metsola	Tervalampi 2000	61	R H M	sr-2
	Rauhala	Tervalampi 2000	62	R H M	sr-2
	Suvilahti	Tervalampi 2010	13	R H M	sr-2
	Katajikko	Tervalampi 2010	20	R H Y	sr-2
	Haudanniemi	Tervalampi 2012	2	R H	sr-2
	Kiviranta	Tervalampi 2012	10	R H	sr-2
	Leporanta	Tervalampi 2012	17	R H	sr-2
	Peikkokallio	Tervalampi 2012	28	R H	sr-2
	Peltola	Tervalampi 2012	29	R H M	sr-2
	Poukama	Tervalampi 2012	31	R H M	sr-2
	Rinne	Tervalampi 2012	38	R H	sr-2
	Salmela	Tervalampi 2012	39	R H	sr-2
	Urpula	Tervalampi 2012	47	R H M	sr-2
alueen osa	Puutarhurin asunto "Paratiisi"	Tervalampi 2000	19	H Y	alueen osa
	Koivuniemi	Tervalampi 2000	27	H M	alueen osa
	Fridhyddan	Tervalampi 2010	16	H Y	alueen osa
	Kurju	Tervalampi 2010	17	H Y	alueen osa
	Koivujuuri	Tervalampi 2010	18	H Y	alueen osa
	Rantahuhta	Tervalampi 2012	32	H M	alueen osa
ei merkintää	Vanha Myllytie 153	-	0	H	-
	Mäntysuontie 6	-	0	H	-
	Naisosasto	-	0	H	-
	Tervalammen kartanon saha	-	0	H	-
	Sauna/autotalli	Tervalampi 2000	7	-	-
	Harrastetila	Tervalampi 2000	8	H	-
	Jokivarren kauppa	Tervalampi 2000	9	tuhoutunut	-
	Palokaluston varasto	Tervalampi 2000	10	tuhoutunut	-
	Tiensivu	Tervalampi 2000	14	H	-
	kasvihuone	Tervalampi 2000	20	H	-
	Kasvihuone	Tervalampi 2000	21	H	-
	Ihantola	Tervalampi 2000	24	-	-
	Puhdistuslaitos	Tervalampi 2000	24	tuhoutunut	-
	Autotalli	Tervalampi 2000	27	-	-

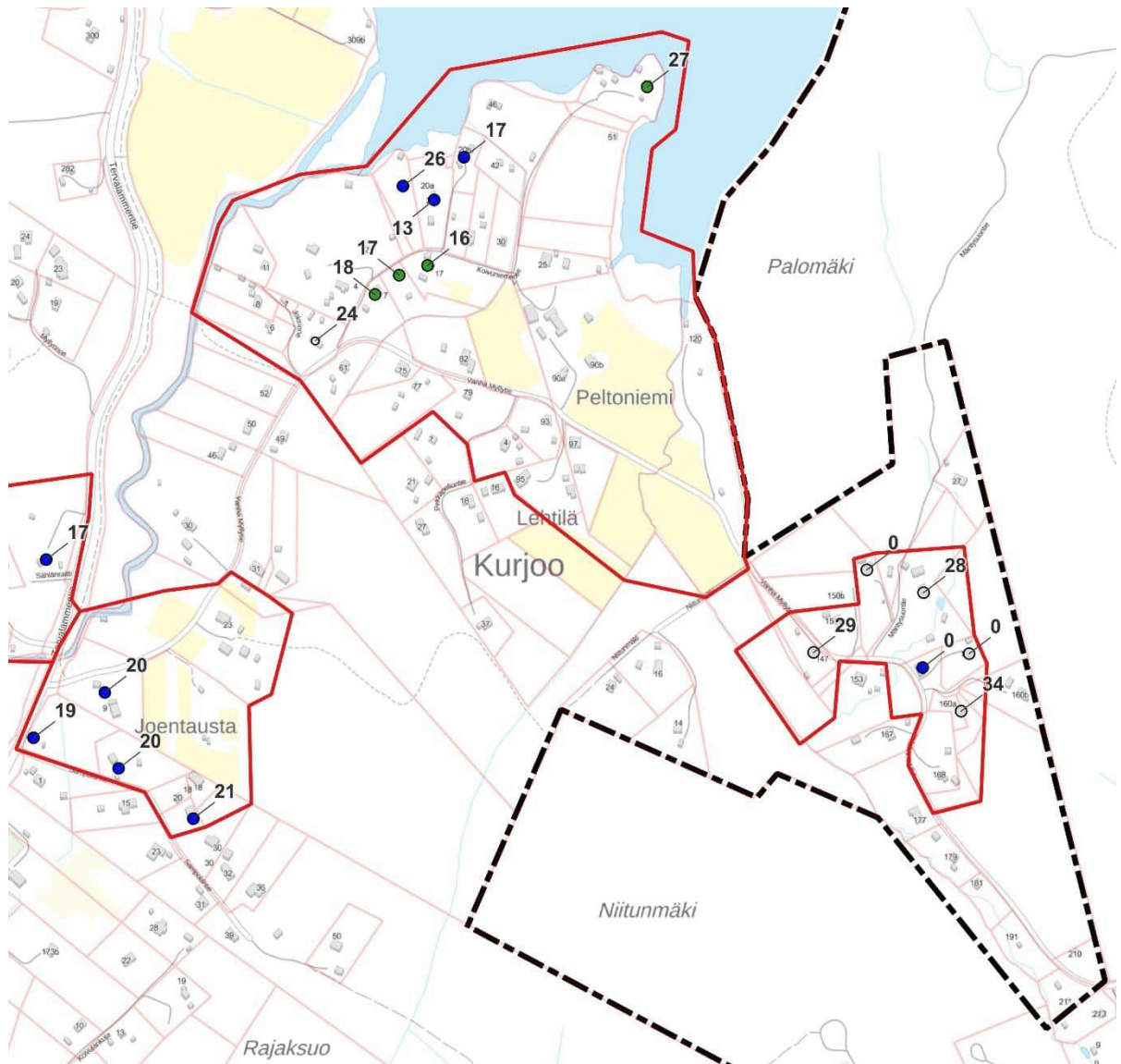
Talousrakennus	Tervalampi 2000	28	-	-
Sahan torppa	Tervalampi 2000	28	H	-
Koivurinne	Tervalampi 2000	29	H	-
Seppälä	Tervalampi 2000	39	H	-
Viljankuivaamo	Tervalampi 2000	41	H	-
Sahapelto	Tervalampi 2000	42	H	-
Naisosasto	Tervalampi 2000	45	H	-
Auramaa	Tervalampi 2000	53	-	-
Rauhaniemi	Tervalampi 2000	55	-	-
Koivumäki	Tervalampi 2000	60	-	-
Mairela	Tervalampi 2010	15	R	-
Mustala	Tervalampi 2012	22	R	-
Niittylä	Tervalampi 2012	26	-	-
Papinniemi	Tervalampi 2012	27	H	-
Rauhalinna	Tervalampi 2012	34	H	-

Kuva 23. Kohteiden arvoluokat. Punaisella pisteellä on osoitettu kohteet, joissa on rakennushistoriallisten, rakennustaiteellisten ja historiallisten arvojen lisäksi ympäristö- ja/tai maisema-arvoja. Sinisillä pisteillä on osoitettu kohteet, joissa on rakennushistoriallisten arvojen lisäksi historiallisia, ympäristö- ja/tai maisema-arvoja. Vihreillä pisteillä on osoitettu kohteet, joissa on historiallisten arvojen lisäksi ympäristö- ja/tai maisema-arvoja. Harmaina pisteinä on osoitettu kohteet, joissa on vain rakennushistoriallisia tai historiallisia arvoja. Valkoisina pisteinä on osoitettu kohteet, joihin ei liittynyt erityisiä arvoja. Mustalla pisteellä on osoitettu tuhoutuneet kohteet. Punaisella on rajattu kyläkuvallisesti tai maisemallisesti arvokkaat kokonaisuudet.

Kuva 24. Kohteiden arvoluokat. Punaisella pisteellä on osoitettu kohteet, joissa on rakennushistoriallisten, rakennustaiteellisten ja historiallisten arvojen lisäksi ympäristö- ja/tai maisema-arvoja. Sinisillä pisteillä on osoitettu kohteet, joissa on rakennushistoriallisten arvojen lisäksi historiallisia, ympäristö- ja/tai maisema-arvoja. Vihreillä pisteillä on osoitettu kohteet, joissa on historiallisten arvojen lisäksi ympäristö- ja/tai maisema-arvoja. Harmaina pisteinä on osoitettu kohteet, joissa on vain rakennushistoriallisia tai historiallisia arvoja. Valkoisina pisteinä on osoitettu kohteet, joihin ei liittynyt erityisiä arvoja. Mustalla pisteellä on osoitettu tuhoutuneet kohteet. Keskeinen kartanoalue on esitetty kartalla vinoruudutettuna, keskeinen työalitalue vinoivoituksella ja Tervalammen karttanon maisemakokonaisuus punaisella rajauksella.

Kuva 25. Kohteiden arvoluokat. Punaisella pisteellä on osoitettu kohteet, joissa on rakennushistoriallisten, rakennustaiteellisten ja historiallisten arvojen lisäksi ympäristö- ja/tai maisema-arvoja. Sinisillä pisteillä on osoitettu kohteet, joissa on rakennushistoriallisten arvojen lisäksi historiallisia, ympäristö- ja/tai maisema-arvoja. Vihreillä pisteillä on osoitettu kohteet, joissa on historiallisten arvojen lisäksi ympäristö- ja/tai maisema-arvoja. Harmaina pisteinä on osoitettu kohteet, joissa on vain rakennushistoriallisia tai historiallisia arvoja. Valkoisina pisteinä on osoitettu kohteet, joihin ei liittynyt erityisiä arvoja. Mustalla pisteellä on osoitettu tuhoutuneet kohteet. Punaisella on rajattu kyläkuvallisesti tai maisemallisesti arvokkaat kokonaisuudet.

6 Lähteet

6.1 Painetut lähteet

Kuusisto, Elina; Rinkinen, Kristiina (2012). Missä maat on mainiommat - Uudenmaan kulttuuriympäristöt. Helsinki: Uudenmaan liitto: Hansaprint 2012.

Maija-Liisa Nyman, 2020: Aatelisia ja alkoholisteja – Vihdin museon näyttely esittelee Tervalammen kartanon vaiheita. Luoteis-Uusimaa 8.6.2020 19:15 | Päivitetty 3.3.2021 18:02.
<https://www.luoteis-uusimaa.fi/paikalliset/3476733>. Lainattu 30.8.2022.

Tuula helne, Sakari hänninen ja Jouko Karjalainen (toim.) 2004. Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 2004. [Seis yhteiskunta – tahdon sisään! \(jyu.fi\)](https://www.kirkkonummensanommat.fi/neo/?app=NeoDirect&com=6/159/30262/a942d2c284)
<https://www.kirkkonummensanommat.fi/neo/?app=NeoDirect&com=6/159/30262/a942d2c284>
katsottu 11.1.2023

Helsingin kunnalliskertomukset, [KERTOMUS HELSINGIN KAUPUNGIN KUNNALLISHALLINNOSTA](#)

- [Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1936. XII. Köyhäinhoito](#)
- [Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1937. XII. Huoltotoimi](#)
- [Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1938. XIII. Huoltotoimi](#)
- [Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1939. XIII. Huoltotoimi](#)
- [Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1949: Jälkimmäinen osa 19. Huoltotoimi](#)
- [Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1950: Jälkimmäinen osa 19. Huoltotoimi](#)
- [Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1951: Jälkimmäinen osa 17. Huoltotoimi](#)
- [Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1952: Jälkimmäinen osa 18. Huoltotoimi](#)
- [Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1953: Edellinen osa 6. Huoltotointa koskevat asiat](#)

6.2 Aiemmat selvitykset ja inventoinnit

Tervalammen rakennusinventointi 2000. Ulla Teräs.

Vihdin Tervalammen – Palajärven kaava-alueen inventointi joulukuussa 2010. Eija Hurme.

Vihdin Tervalammen osayleiskaava-alueen inventointi loka-marraskuussa 2012. Eija Hurme.

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. [RKY l Museovirasto](#)

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet [Ymparisto > Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet](#)

6.3 Muut lähteet

Tervalammen osayleiskaavan kaavaluonnos 2016, kaavakartta ja kaavaselostus

[Esko Toiviainen - Arkkitehtuurimuseo \(mfa.fi\)](#) katsottu 12.1.2023

[Väinö Vähäkallio - Arkkitehtuurimuseo \(mfa.fi\)](#) katsottu 19.1.2023

[Tervalammen kylätalo – Tervalampi](#) katsottu 16.1.2023

6.4 Paikkatietoaineistot

Vihdin kunta: rakennus- ja huoneistorekisteri (RHR) 18.10.2022.

6.5 Karttalähteet

<https://kartta.vihti.fi/ims/>

<https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/>

<https://vanhatkartat.fi/#12.6/65.0088/25.46912>

<http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Kuninkaan kartasto, <https://timomeriluoto.kapsi.fi/>

Senaatin kartasto, karttalehti VIII 27 Enäjärvi,

<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5717282601&aineistoid=1544656950>

Vihdin pitäjänkartta 1924,

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/123133/Vihti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>